

Міністерство освіти і науки України
Сумський державний університет

С. О. ШВАЧКО, І. К. КОБЯКОВА, Т. О. АНОХІНА

ОБ'ЄКТИ ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВА

Монографія

Рекомендовано вченою радою Сумського державного університету

Суми
Сумський державний університет
2019

УДК 811.111'25

ШЗЗ

Рецензенти:

С. М. Єнікеева – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри англійської філології Запорізького національного університету;

В. О. Самохіна – доктор філологічних наук, професор кафедри англійської філології Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна

Рекомендовано до друку

*вченою радою Сумського державного університету
(протокол № 11 від 15 червня 2017 року)*

Швачко С. О.

ШЗЗ Об'єкти перекладознавства : монографія / С. О. Швачко, І. К. Кобякова, Т. О. Анохіна. – Суми : Сумський державний університет, 2019. – 222 с.

ISBN 978-966-657-784-2

Автори монографії розглядають конкретні модули мови, мовлення та мовленнєвої поведінки, зосереджуючи увагу на таких об'єктах перекладу, як номінативні одиниці, комунікативні одиниці й мовчазні лакуни. Творчий пошук авторів зосереджений на синкреті онтогносеологічної інтеграції: природу зазначеної тріади верифікують відповідними методологічними підходами. Досліджувані об'єкти семантизовані вербальними та невербальними засобами, об'єктивованими на достатньому емпіричному матеріалі, й теоретичними положеннями. Валоративною є наукова картина буття досліджуваних об'єктів у парадигмах теорій інтексту, апроксимації, силенціального ефекту.

Монографія достатньою мірою апробована, в ній глибоко осмислений автентичний матеріал, подане вирішення типологічних, компаративних, синкретичних, лексикологічних, жанрових, когнітивних проблем.

УДК 811.111'25

© Швачко С. О., Кобякова І. К.,

Анохіна Т. О., 2019

ISBN 978-966-657-784-2

© Сумський державний університет, 2019

ЗМІСТ	С.
Базові об'єкти перекладознавства <i>С. О. Швачко</i>	5
Розділ 1 Онтологічні аспекти номінативних одиниць у різномовних дискурсах (на матеріалі квантитативних слів) <i>С. О. Швачко</i>.....	10
1.1 Семантична полівекторність квантитативних слів: лінгвокогнітивні аспекти....	10
1.2 Синкретизм нумеральних одиниць (на матеріалі числівників).....	19
1.3 Соціолінгвістичні аспекти вимірювальної лексики англійської мови.....	27
1.4 Лінгвокогнітивні аспекти понять «багато», «мало» в англomовному дискурсі.....	36
1.5 Модельовані й немодельовані патерни словотвору в англomовному дискурсі.....	41
Розділ 2 Онтологічні аспекти комунікативних одиниць різномовних дискурсів.....	52
2.1 Номінативні та комунікативні одиниці: формальні й семантичні типи еволюції <i>І. К. Кобякова</i>	52
2.2 Онтогносеологічна синкрета текстів малого жанру <i>І. К. Кобякова</i>	60
2.3 Прислів'я в статусі трансляторів: лінгвокогнітивний аспект <i>С. О. Швачко</i>	84
2.4 Феномен ущільнення в модусах мови, мовлення й мовленнєвої поведінки <i>Т. О. Анохіна</i>	89
2.5 Лакуни ретрансльованих перекладів <i>Т. О. Анохіна</i>	104
2.6 Інтралінгвальні тлумачення текстів малого жанру <i>І. К. Кобякова</i>	114

Розділ 3 Статус комунікативного мовчання	
в ендозоні невербаліки <i>Т. О. Анохіна</i>.....	139
3.1 Типологія мовчання.....	139
3.2 Засоби маркування комунікативного мовчання.....	154
3.3 Метамова комунікативного мовчання.....	178
3.4 Комунікативне мовчання vs лакуарність.....	182
3.5 Графічні засоби мовчання.....	185
3.6 Методи пізнання комунікативного мовчання...	197
3.7 Перекладознавство vs лакуарність.....	198
Післямова <i>С. О. Швачко</i>.....	216

Базові об'єкти перекладознавства

Перекладознавство – це молода гуманітарна наука про внутрішньомовний і міжмовний переклад із властивими йому атрибутами: об'єктами, методами, цілями, робочим апаратом дослідження. Серед його базових об'єктів виокремлюють номінативні одиниці (НО) та комунікативні одиниці (КО). НО й КО ідентифікують за основними функціями – номінативною та комунікативною. У роботі розглядаємо ще один феномен – лакунарність – інноваційний предмет творчого пошуку в ендозоні перекладознавства. Водночас універсальною є інтеграція слів *онтогенезис* і *філогенезис*, а також гносеологічний підхід до осмислення референтів: без об'єктів (НО, КО) не буває перекладу, без вихідних одиниць – секондарних (трансляторів), без порівняльного аналізу неможливо верифікувати відмінностей та розбіжностей, без тлумачення немає перекладання, без осмислення не буває ословлення. Без ословлення спрацьовує лакунарність – базовий об'єкт перекладознавства.

Переклад – це процес тлумачення й трансформації усних та писемних одномовних і двомовних об'єктів трансляції. Діючими чинниками є адресант (автор), текст, перекладач та адресат. Активність комунікантів і задані засоби омовлення експлікують високий антропоцентризм корелювальних об'єктів. Тріада модусів мови, мовлення й мовленнєвої діяльності інтегрує в перекладодію. У науковій картині світу робочою стала теза: шлях перекладу є однойменною номінацією методів пізнання. Бісемію мають такі типи перекладу: *письмовий, усний, синхронний, двосторонній, словоцентричний, текстоцентричний, зворотний* та інші. Універсальною рисою синкретизму метазнаків є двобій ідей, ословлень, результатів, порівнянь, модифікацій, що є основою обґрунтування

системності, а також виходу з хаосу, поштовхом до змін та еволюційного руху.

Еталоном перекладу вважають фактор Tertium Comparationis, що корелює з процесами порівняння референтів, знаходженням смислу ситуацій, картин світу й слугує довербальним тлумаченням ословлення, мотивувальним конститuentом лінгвокогнітивного підходу, слоганом: «осмислено – опізнано – ословлено – зареєстровано». Квазісміслом цей термін назвав В. М. Манакін. Онтогносеологічний підхід застосовують на векторах перекладу як слів, так і речень. У процесі перекладу слів фокусують увагу на НО, а під час перекладу речень – на квазісміслах (КО). Значні труднощі виникають упродовж перекладу КО як таких, що не визнають полісемії слів, енігматичної прагматики та лакуарності конситуацій. Інші відмінності в співвідношенні НО :: КО з'являються з огляду на внутрішньомовні й зовнішньомовні канали на матеріалі корелювальних паралельних одиниць оригіналу та транслятора. Відмінності проявляються як у процесі тлумачення тексту в одномовному оточенні, так і під час його трансформації в іншомовний простір. В останньому разі з'являється розходження з огляду на різномовний семантичний дизайн або граматичний лад кожної корелювальної системи. Перекладацькі труднощі (hogorhows) усувають фактори компетенції (competence) та компетентності (performance).

Перекодування, заміну мовних каналів зовнішньої форми поверхневих структур вважають лінгвістичним осмисленням, а транспонування глибинних структур – семіотичним (знаковим). Адекватність перекладу не є тотожною точності принаймні з огляду на невідповідність фонетичних структур корелювальних мов. Адекватність підлягає смислового виміру, в тріаді якого вилучають чинники семантики, прагматики й синтактики. На сьогодні

віддають перевагу терміну *адекватний*, або *відповідний*, *конгруентний*. Сучасне перекладознавство потребує «розумночої» методології як такої, що зближує теорію та практику перекладу, об'єктивує тезу про валідність онтогносеологічного підходу. Полемічний переклад віддзеркалює сумніви авторів перекладацьких завдань. Переклад інтегрує тлумачення інформації, її актуалізацію у відповідних процесах кодування та транспозиції. Імплицитні місця оригіналу експлікують переважно засобами мовитранслятора. Думки про читача першоджерела не покидають ні автора КО, ні перекладача. Ці думки подають різнолокалізовано: в дописах, коментарях, оглядах, полемічних відгуках, нових баченнях. НО й КО задіяні в модифікаціях стабільно, синкретично, ризоматично та оцінно. Семантика, прагматика, синтактика квазісмислів репрезентовані в релевантних процесах ущільнення, компресії, пролонгації, неогенії, лакунарності, архаїзації, що верифікує дієвість законів внутрішнього розвитку мови та її підсистем. У такому разі спрацьовує омніпотентний принцип дії частини замість цілого (*pars pro toto*). Зрілість перекладознавства вимірюють станом метамови, що свідчить про школи, тенденції, тренди, успіхи, цілі, проблеми наукової парадигми (goals, gains, gaps). Пор. варіанти типів перекладу: *текстовий, міжмовний, міжкультурний, внутрішньомовний, зовнішньомовний, тлумачний, рецептивний, адекватний, еквівалентний* та ін. Серед пізніх метазнаків виокремлюють новітній термін *тотальний переклад*, що, за словами Лотмана, семантизує «внутримыслящие миры». Статус перекладознавства проявляється в ахронії (теорії), синхронії (рецептивності), діахронії (еволюції). Дескриптивні чинники детермінують типи перекладу. Картина тотального перекладу (ТП) описує дієвість факторів *intext* і варіанти очевидних типів:

повний/частковий, тотальний/обмежений, перекладання та трансформації.

Осмилення лінгворем і культурем у перекладацькій практиці зумовлює виокремлення наявних та відсутніх паралельних корпусів, сприяє ідентифікації процесів ізоморфізму й аломорфізму. Малий жанр текстів (на матеріалі прислів'їв, афоризмів і загадок) репрезентують специфічні атрибути. Авторство текстів буває колективним (загадки, прислів'я) та індивідуальним (афоризми). Образи корелювальних текстів ословлені розмовною мовою в прислів'ях і високим стилем у афоризмах. Синкретична щільність змістових блоків загадок та прислів'їв протистоїть жанровим декораціям афоризмів. Базові функції глобальних структур гетерогенні: дидактична – в прислів'ях, контролювальна – в загадках, лінгвокреативна – в афоризмах.

Серед гуманітарних дисциплін нині виокремлюють лакунологію, що інтегрує з мовознавством – наукою про мову, мовлення та мовленнєву поведінку. Лакуни є оніпотентними атрибутами кожної мовної системи. Робоча гіпотеза полягає в тому, що домінантним об'єктам перекладознавства властива лакунарність. Об'єкти перекладознавства – НО та КО – мають лакунарні атрибути під час вивчення референцій слів, їх полісемії, ущільненості й словотвору. КО ідентифікують наявність лакунарності в категоріях тексту (теми, реми, блоків, інтенцій тощо). Специфічно ця ідея проявляється в еволюції малих текстів – їх становленні, розвитку й модифікаціях. Вивчення еволюційних процесів текстоцентричних об'єктів є перспективною темою. Об'єкти перекладознавства ідентифікуємо в дослідженні на матеріалі різних ендозон: НО – у сфері словотвору, термінологізації; КО – на матеріалі малих текстів, їх

поверхневих і глибинних структур, а також на матеріалі силенціального ефекту.

Перекладач препарує синкретизм текстового перекладу: з одного боку, розкриває сентенцію тексту T_1 , його темарематичне буття, а з іншого – осмислює рецепцію читача T_2 , оформляє позатекстові вкраплення текстів T_1 і T_2 . Параметризація тексту T_2 значно розширюється з огляду на осмислення його паспортизації. Додаються допоміжні дописи, альтернативи, анотації, глосарії, реклами, ілюстрації, передмова, післямова – все те, що робить переклад зрозумілим і тотальним. Перекладач працює над збереженням вихідних ідей, модифікаціями поверхневих та глибинних структур, поляризацією векторів корелювальних текстів. Валоративними для нього є адекватність, досвід і хист роботи над текстами різних типів.

Вибір домінантних критеріїв для компаративного виміру об'єктів верифікують поставлені цілі, новизна топіків, епідигматична вертикальність нелінійного тексту, валоративна дієвість принципу *pars pro toto*, синкретизм діади онтологія та метод пізнання.

Розділ 1
Онтологічні аспекти номінативних одиниць
у різномовних дискурсах
(на матеріалі квантитативних слів)

1.1 Семантична полівекторність квантитативних слів:
лінгвокогнітивні аспекти

Труднощі інтерпретації квантитативних слів зумовлені їх віддаленістю від предметного етапу становлення, іманентністю мовних систем, інтегративною дією лінгвальних та екстралінгвальних факторів. Квантитативні ознаки проявляються в мові по-різному: лексично, граматично, аналітично, синтетично, однозначно, синкретично, прямо, опосередковано, фігурально, експліцитно, імпліцитно, точно, приблизно, невизначено, нейтрально, емоційно, гіпертрофовано [10].

Зазначені слова належать у дослідницькій парадигмі до філософсько-логічних і лінгвістичних векторів (Аристотель, Платон, Гегель, І. Бодуен де Куртене, О. Есперсен, Є. Сепір, Б. Л. Уорф, В. В. Акуленко, Н. Д. Арутюнова, А. В. Бондарко, В. О. Винник, В. Г. Гак, С. А. Жаботинська, Ю. О. Жлуктенко, Н. І. Кондаков, М. М. Копиленко, І. Г. Кошова, О. С. Кубрякова, С. А. Крилов, А. Ф. Лосєв, Ю. Н. Лотман, І. А. Мельничук, В. З. Панфілов, Ю. С. Степанов, Ф. Є. Супрун, В. М. Телія, В. Г. Таранець, В. Н. Топоров, З. А. Тураєва, Г. Фреге, А. Д. Чеснокова).

Актуальність вивчення номінативних одиниць зумовлена тенденцією лінгвістичного сьогодення до осмислення системно-функціональних парадигм щодо дієвості антропоцентризму [11].

Крилатими стали визначення: *«число – це все»* (Піфагор); *«число – це факт духовної культури»*; *«за математичними конструкціями необхідно бачити реаль-*

ність» (Лосев); «числа потребують розуміння, символи та знамення – інтерпретації» (Аругюнова) [1].

Квантифікація корелює з континуальною та дискретною субстанціями. Дискретним субстанціям властива природна сегментація [6, с. 44–65]. Штучна сегментація буває спеціалізованою (слова міри й ваги) та неспеціалізованою (назви контейнерів, ємностей, порцій). Усі сегментатори водночас є дискретними, але не всі сегменти можна квантифікувати. Пор. укр.: *мораль, любов, гордість, терпіння*. Екстеріоризація роздільних і нероздільних квантитативних ознак асоціює з універсальною категорією – функціонально-семантичним полем кількості (ФСПК) [2]. Мова виражає властиві їй засоби матеріалізації ядерних і периферійних зон функціонально-семантичного поля кількості [5], закріплює за ними різнорівневі одиниці вербалізації когнітивних доробків. Метазнаки кількості експлікують у дефініціях, уточнюють дискурсивними чинниками. Категорії реальної дійсності протистоїть вакуум – абсолютна невимірювана пустота [1, с. 6].

Квантитативні значення інгерентні для багатьох частин мови, найбільш показовими з яких є числівники [9]. Центральні метакатегорії ФСПК – число та міра, що відповідно корелюють із дискретними й недискретними денотатами. Числові номінації (основна група – числівники) позначають дискретну кількість, слова міри та ваги – недискретну. Обидві групи (числові й димензійно-нальні) є центрами ФСПК [2], інтегральні семи якого – число та міра. Кількісні числівники ригористичні у своєму лінійному записі зліва направо. За семантикою вони різняться на одну одиницю: $3 = 2 + 1$, $2 = 1 + 1$. На хронологічному векторі числівники позначають темпоральні характеристики, а на локальному – просторові. Числівники в такому разі реалізують квантитативні та нумеративні

значення в епідигматичній парадигмі. Поліаспектність числівників перегукується з їх поліфункціональністю: квантитативною, когнітивною, нумеративною, аксіологічною, лінгвокреативною, символічною, текстотвірною. Числівники як основні одиниці лічби існували й існують у багатьох мовах минулого та сучасності. Вони з'явилися в пізньому палеоліті, стали також значущим поштовхом до розвитку писемності [5, с. 272–273; 9]. Букви – історично специфічні образи чисел. Англійські числівники мають етимологічні паралелі в індоєвропейських мовах. Людина з притаманною їй фізичною симетрією є прототипом числових еталонів. Соматична парність рук і ніг була основою для десятинної та вігезимальної (двадцятичної) систем лічби й міри. Етимонами числівників були назви частин тіла (соматичні назви), камінців, зарубок, ліній тощо. Сучасні числівники дистанціюють від предметної семантики, їх вихідне значення ілюзорне, воно верифікується опосередковано, нагадуючи про минулий когнітивний досвід людини [10].

Поле кількості має складну структуру. У ФСПК домінують числівники, тому що:

– їх вживають у прямій та опосередкованій лічбі (пор. укр.: *2 зошити, 2 тонни зерна*);

– можуть замінювати лічильні слова (пор. англ.: *12 – a dozen, 13 – a baker's dozen, 14 – fortnight, 20 – score, 60 – three score*);

– їх використовують для позначення точних і неточних квантитативних характеристик (пор. англ.: *three hours – for a about three hours*).

На парадигматичній осі поза текстом числівники реалізують лише точні числові параметри. У текстовому оточенні числівники, як і інші слова, модифікуються, змінюються й номінують як точні, так і неточні (приблизні, невизначені) ознаки. На синтагматичній осі

числівники біфункціональні: реалізують квантитативну (а) та нумеративну (б) функції. Пор.:

- а) англ.: *three books – two students*;
укр.: *чотири зошити – два тижні*;
- б) англ.: *two times two is four*;
укр.: *чотири помножити на два*.

В англійській та українській мовах точність позначають на морфемному, лексичному й граматичному рівнях. Пор.: морфемний – англ. *monologue, dialogue*, укр. *монолог, діалог*; лексичний – англ. *dozen, century*, укр. *дюжина, сторіччя*; граматичний – англ. *a book – books*, укр. *книжка – книжки*. Порядок компонентів у нумеральних словосполученнях (НумС) є визначальним для матеріалізації точної чи приблизної кількості. Пор.: англ. *two birds – a bird or two*; укр. *десять сторінок – сторінок десять*; англ. *exactly two hours – about two hours*; укр. *рівно три години – приблизно три години*. Співвіднесеність НумС із реальними й ірреальними феноменами релевантна до позначення кількісних ознак. Пор.: англ. *two concepts – to kill two birds with one stone*; укр. *чотири картини – сім раз відмір, а один раз відріж*.

Числівники як слова міри й ваги потребують глибокого осмислення, а їх тенденції – інтерпретації. Людина – це міра кількості. Метафорично: весь світ є палатою міри й ваги. Відомо, що люди вимірювали об'єкти сажнями, п'ядями, пальцями, кроками [4]. Слова міри та ваги термінологізуються, втрачають предметну сему, що з часом повертають собі на новому циклі еволюції, детермінологізуючись. За межами терміносистеми кількісні одиниці (КО) позначають приблизну й невизначену кількість. Але семантичні девіації КО на цьому не закінчуються, в їх еволюції з'являються предметні та квалітаивні семи. Адитивним також є синсемантичне вживання КО. Наприклад, у спустошених блоках із НумС, що зустрі-

чаються в поверхневих структурах римованих текстів. Із часом поліфункціональність КО збільшується, набирає нових обертів. КО використовують в аксіологічній практиці, суб'єктивних коментуваннях. У домені КО діє закон мовної асиметрії, відсутності ригористичної відповідності між формою та смислом, значенням і функцією. Це очевидно у феномені синкретичності, поліфункціональності й полімодальності КО [7].

Квантитативні одиниці актуалізують як кількісні, так і кількісно-якісні, якісні ознаки предметів, артефактів та явищ, про що свідчить дослідження фразеологічних одиниць із нумеральним компонентом – числівником (ФО(ч)). Десемантизацію КО простежують, як показує дослідження ФО(ч), у лексикалізованих одиницях на позначення невизначеної та спустошеної квантитативності. КО мають тенденцію позначати кількісні ознаки полярних денотатів (абстрактних і конкретних). Пор.: англ. *tons of pirates, bushels of letters, an ounce of love, pounds of pardon, years of snow, thousands of kisses, oceans of time, oceans of trouble*; укр. *за кусок кишки – сім верст пішки, сім раз відмір, а один раз відріж; море сліз, гори золота, хура вдачі, баняк розуму*.

Художні образи створюють також способом кількісної гіперхарактеризації. Пор. укр.:

<i>А в нашого Омелечка</i>	<i>два дрова рубас,</i>
<i>Невелика сімечка, –</i>	<i>та двох дома немає,</i>
<i>Тільки він та вона,</i>	<i>та дві Насті в запасці,</i>
<i>та старий, та стара,</i>	<i>та дві Христі в намисті,</i>
<i>та діток череда:</i>	<i>та дві ляльки в колиці,</i>
<i>два парубки вусатеньких,</i>	<i>та дві няньки колише.</i>
<i>дві дівочки косатеньких,</i>	(Народна пісня)

Квантитативні словосполучення під стилістичним натиском модифікуються, набирають рис ірреальності й

неочікуваності. Водночас КО використовують креативні резерви мови, її динамізм та адаптивність [7, 9].

Кількісні слова образно використовують у парамеїчних одиницях на зразок англ. *in for a penny, in for a pound; give him an inch and he will take an ell; after dinner rest a while, after supper walk a mile; an ounce of good life is better than a pound of pardon; an ounce of practice is worth a pound of theory; how many if's go to a bushel? Many words will not fill a bushel; to make a pint measure hold a quart.*

«Пустими» числівники стають не відразу, до цього вони проходять етап семантизації дуальних понять «багато», «мало». Пор.: англ. *one in a hundred, one to thousand, a stitch in a time saves nine, two heads are better than one;* укр. *біда не приходить одна, а з дітками; на всі чотири сторони.* Після повної десемантизації числівники номінують якісні ознаки. Пор.: англ. *dressed up to the nines* («одягнутий модно, зі смаком»), *nine worthies* («відомі люди»), *a cat has nine lives* («живучий»). Наступним кроком до «семантичної пустоти» є використання числівників у статусі орнаментальних одиниць, актуалізаторів ритму та рими, що спостерігаємо в лічилках, дитячих віршиках і скоромовках. Пор. англ.:

<i>One potato, two potatoes,</i>	<i>sparrows in a tree.</i>
<i>Three potatoes, four,</i>	<i>Four, five, six</i>
<i>Five potatoes, six potatoes,</i>	<i>Tiny little sticks.</i>
<i>Seven potatoes more.</i>	<i>Seven, eight, nine</i>
<i>One, two, three</i>	<i>This nest is mine.</i>

«Пусті числівники» замінюють інші слова, що зберігають римовану поверхневу структуру тексту. Пор.: англ.

One, two, three, four, five
Once I caught a fish alive;
Intery, wintery, coterie, corn,
Apple seed and briar thorn [7, с. 201–206].

Замінники використовують також за межами англо-мовного дискурсу. Зокрема, квазіслова *hickory*, *dickory*, *dick* (дитяча пісенька) корелюють із кельтськими одиницями *hevera* «8», *devera* «9», *dick* «10», вживаними в субмові пастухів Камбрії [7, с. 203]. Орнаментальними числівниками таким способом заповнюють лакуни поверхневих структур, також вони є фаворитами фразеологічних одиниць. Пор. англ.: *as cross as (two) dogs over a (one) bone*; *as like as (two) peas*. Пропуск числових конститuentів *two*, *one* не змінює квалітативного характеру словосполучення.

Універсальною для КО є тенденція до десемантизації, втрати квантитативності, їх збагачення квалітативними, предметними та нульовими семами. Виразниками квантитативних значень можуть бути лексеми, позбавлені квантитативних сем, на зразок укр. *грошей кури не клюють*.

Зазначаємо, що кількісні значення числівників зникають у символічних позначеннях, наприклад: 4 – символ порядку, 7 – достатку, 100 – повноти, 13 – нещастя.

Аксіологічний аспект властивий порядковим ад'єктивам на зразок англ. *first*, *second*, *third*, укр. *перший*, *другий*, *третій*. Наприклад, англ. *first teeth* (молочні зуби), *second teeth* (постійні зуби), *third teeth* (вставні зуби), *second to none* (неперевершений), *second thoughts* (подальші роздуми); укр. *третій зайвий*, *сьома вода на кисілі*.

Нормативним для числівників є позначення династій, телефонів, маршрутів, машин, брендів. Слогани реклами насичені такими квантитативними одиницями, як *супер-*, *макро-*, *міні-*.

Метафори та інші тропеїчні засоби з КО свідчать про інтенції адресанта, вербалізують його вплив на поведінку адресата. У гумористичних ситуаціях, анекдотах КО створюють ефект лінгвістичної гри [8]. Пор. англ.:

Teacher: If we take three from seven, what difference does it make?

Pupil: That is what I say.

Семантичну полівекторність числівників ілюструють також їх текстотвірна та аргументативна функції. У текстах числівники вживають як елементи когезії поряд з іншими конекторами й метатекстовими словами [3]. Пор.: англ. *consequently, then, the following objectives, the next, in addition, therefore, the final items, furthermore, next two major projects, firstly, secondly, thirdly, the former, the latter, the last, so on, etc.*; укр. *таким чином, у зв'язку з вищезазначеним, загальновідомим є..., крім трьох підсистем, декілька ключових явищ, по-перше, по-друге, на нашу думку, зокрема, з одного боку, з іншого боку* й т. д.

Числівники, з одного боку, та слова міри й ваги, з іншого, мають багато спільного щодо їх семантичної еволюції й функціонування. Термінологізації КО властиві втрата предметної семантики, збагачення КО семами точної квантифікації. За межами терміносистеми та на фразеологічному просторі КО утворюють дуальну опозицію на позначення полярних понять «багато», «мало». На синтагматичному рівні КО властива семантизація бівекторності – точної або приблизної/невизначеної кількості. Детермінуючими факторами в такому разі є текстові та дискурсивні чинники. У семантичній еволюції КО повторюють свій цикл становлення: реверсують значення предметності, квалітативності й синкретичності. Лінгвістичні параметри КО обумовлені дієвістю лінгвальних та екстралінгвальних факторів, природою денотатів, ознаками останніх і способами їх пізнання.

Вектор стандарт – експресія в домені КО є рушійною наскрізною силою, що розмиває етимологічні витoki зазначених слів, генерує семантизацію квалітативності, предметності, квалітативності, верифікує універсальний

характер кількісних слів – їх поліаспектність, полівекторність і поліфункціональність.

Список використаних джерел

1 Арутюнова Н. Д. Проблема числа / Н. Д. Арутюнова // Логический анализ языка. Квантитативный аспект языка / отв. ред. Н. Д. Арутюнова. – Москва: Индрик, 2005. – С. 5–21.

2 Бондарко А. В. Функциональная модель грамматики. Теоретические основы, итоги, перспективы / А. В. Бондарко // Язык и речевая деятельность. – Львов: Наука, 1984. – 133 с.

3 Вежбицкая А. Язык. Культура. Познание / А. Вежбицкая. – Москва: Русские словари, 1996. – 411 с.

4 Винник В. О. Назви одиниць виміру і ваги / В. О. Винник. – Київ: Наукова думка, 1966. – 152 с.

5 Жолобов О. Ф. Статистика и динамика древнеславянских квантитативных форм / О. Ф. Жолобов // Логический анализ языка. Квантитативный аспект языка / отв. ред. Н. Д. Арутюнова. – Москва: Индрик, 2005. – С. 372–383.

6 Крылов С. А. Количественность как понятийная категория / С. А. Крылов; отв. ред. Н. Д. Арутюнова // Логический анализ языка. Квантитативный аспект языка. – Москва: Индрик, 2005. – С. 44–65.

7 Литвин Ф. А. Кванторы и слова: монография: Логический анализ языка. Квантитативный аспект языка / Ф. А. Литвин; отв. ред. Н. Д. Арутюнова. – Москва: Индрик, 2005. – С. 201–206.

8 Почепцов Г. Г. Теория и практика коммуникации / Г. Г. Почепцов. – Москва: Центр, 1998. – 352 с.

9 Таранець В. Г. Походження поняття числа і його мовної реалізації (до витоків індоєвропейської прамови):

монографія / В. Г. Таранець. – Одеса: Астро-Принт, 1999. – 166 с.

10 Швачко С. О. Лінгвістичні параметри квантитативних слів англійської мови / С. О. Швачко // Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО Київського державного лінгвістичного університету «Філологія. Педагогіка. Психологія». – Київ: Видавничий центр КНДЛУ, 2000. – Вип. 2. – С. 91–98.

11 Швачко С. О. Соціологічні аспекти вимірювальної лексики англійської мови / С. О. Швачко // Проблеми семантики слова, речення та тексту. – Київ: Видавничий центр КНДЛУ, 2001. – Вип. 7. – С. 291–295.

1.2 Синкретизм нумеральних одиниць (на матеріалі числівників)

Однією з проблем мовознавства, що привертає увагу лінгвістів сьогодення, є проблема становлення та функціонування конститuentів лексико-семантичних груп [3, 5]. Нині особливо актуальні дослідження модусів квантитативних одиниць [1], зокрема номінацій числа, їх витоків, становлення й функціонування [2]. Числівники – це незамкнена парадигма номінацій числа на позначення кількісних ознак дискретних денотатів [3, 5]. Денумеративи – це секундарні відчислівникові утворення, що поєднують семи числівника та новоутворених частин мови з числівниковою основою. Топікальним є феномен злиття в одній нерозрізненій формі (числівників :: денумеративів) різнорідних сем предметності :: нумеральності. Цей феномен полягає, з одного боку, в нейтралізації однієї із сем, а з іншого – у взаємопереході в інше лінгвістичне буття.

У лексико-семантичному полі кількості (ЛСПК) числівники посідають домінантне місце, що зумовлено їх

регулярною співвіднесеністю з натуральними числами, використанням у прямій та опосередкованій лічбі, можливістю позначати точну, неточну та приблизну кількості. За межами ЛСПК числівники позбавляються опорних сем, десемантизуючись, позначають ознаки предметності, синкретичності й семантичної пустоти.

У науковій літературі наявні вагомні теоретичні узагальнення щодо частиномовного буття числівників, їх витоків та епідигматичного (вербокреативного) буття. Лакунарними залишаються питання синкретичного репрезентування числівникової «родини», осмислення семантичних девіацій номінацій числа, таксономії квантитативних угруповань, виявлення рис ізоморфізму й аломорфізму. У такому разі актуальна робоча гіпотеза: словам зі спільними семами (зокрема, числівникам і денумеративам) властиві подібні тенденції становлення, функціонування та вербокреації. Верифікуються наукові доробки вчених із релевантних питань: автентичних лексикографічних джерел, ілюстративних фактів з англомовного художнього дискурсу. Комплексний підхід є методологічною базою, епідигматичний аналіз охоплює сфери словотвору та семантичного зрушення. У мові діє «вічний двигун», що породжує формальні й семантичні інновації. Останні проявляються в статусі полісемії та омонімії. Формальні маркери в процесах вербокреації (що є традиційною базою епідигматичного аналізу) інтегрують з антропологічним методом, що допомагає прослідкувати еволюцію свідомості людини, динаміку пізнання феноменів через осмислення зрушень у домені вторинних, секондарних новоутворень. На сьогодні вчені приділяють багато уваги питанням еволюції ментальних процесів, їх стабільного омовлення, процесам концептуалізації та категоризації, що є домінуючими віхами когнітивної лінгвістики.

Результати когнітивної діяльності людини формують базу для подальшого розвитку знань, епідігматичних доробків у конкретних ендозонах. Із розвитком лексикографічної практики категоризація знань знаходить надійний притулок в автентичних джерелах. Учені вважають, що раннім словам була властивою інтегральна матеріалізація – синкретизм. Зазначений феномен атракує подальше розщеплення, появу нових семантичних векторів або, навпаки, лакун – пустих клітин у сьогоденних архаїчних формах. Біномінальне буття простежуємо в діадах на зразок *ніч :: день, брат :: сестра, білий :: чорний, багато :: мало*. Феномен бісемії також проявляється в однойменних одиницях – енантіосемії. Наприклад, *прослухати* (уважно та неуважно), *безцінна річ* (дорога чи нікудишня).

Аналіз етимологічних витоків нумерального лексикону свідчить, що квантитативні одиниці починали своє лінгвістичне буття з предметного етапу пізнання. Вони еволюціонували від слів із предметним значенням, що з часом поступилося місцем нумеральному. Синкретизм предметності й нумеральності по-різному матеріалізується на різних етапах становлення та функціонування досліджуваних слів. Числівникам властиві «сім чудес», сім основних ознак їх лінгвістичного статусу [5]. Кожний етап нумеральних слів специфічно репрезентований бісемією предметності й нумеральності. Дочислівникові витoki мають іменниковий характер як номінації на позначення дискретних ознак денотатів. Ретропредметність числівників (*перше чудо*) з часом зникає й поступається місцем «чистій» нумеральності на їх шляху до терміносистеми (*друге чудо*). Нечіткі витoki предметного буття базових числівників (номінацій чисел першого десятка) об'єктивують віковий ценз останніх, співвіднесеність із попереднім лексичним корпусом. Але загадковість, енігматичність

витоків спростовують способом порівняння з іншими маркерами кількості, моделями вербокреації, емерджентності дериватів з однойменною семою «кількість», включно з нумеральними словами на зразок англ. *brace, yoke, pair, couple*, в яких мотивація є візуальною та живою.

У пізнанні світу людина зосереджується на абстрагувальних процесах. Універсальною в такому разі є дія принципу бінарної опозиції. Остання започатковується на ранніх етапах ментальної діяльності й репрезентується дуальним членуванням. Поява нових смислів об'єктивується в явищі парних концептів і їх омовленні. Оціночний модус проявляється в синонімічних та антонімічних групах. Пор. укр.: *істина й правда, брехня та обман* [4].

Витоки концептів «багато», «мало» релевантні до лінгвокогнітивного буття нумеральних одиниць – розпізнання їх синкретизму, матеріалізації сем предметності й квантитативності. Найвищої абстракції досягають числівники в ендозоні терміносистеми, в якій числівники реалізують лише семи числа, а сема предметності зберігається в предметному кластері. Про минулу предметність номінацій числа нагадує їх «пристрасть» уживатися в квантитативній функції лише з дискретними предметами (*третє чудо*). Нумеральну функцію числівники виконують «гордовито», без денотатів в арифметичних операціях: додаванні, відніманні тощо. Про предметність нагадують назви чисел у символічній функції (*четверте чудо*). Четверте чудо породжується в процесі детермінологізації, в результаті якого числівники стають знову звичайними, не обов'язково квантитативними словами. Формалізація значення числівників у такому разі вже не спрацьовує. У терміносистемі їх формула має такий вигляд: $Ч_n = Ч_{n+1}$ ($9 = 8 + 1$; $8 = 7 + 1$). Серед мовних засобів вираження поняття числа домінантного положення набувають нумеральні сполучення (НумС), уживані для позначення фраг-

ментів дійсності в їх кількісній репрезентації. Семантичним ядром НумС є іменники або квазііменники, а кількісними атрибутами – числівники. Основними умовами поєднання зазначених слів є дискретність, однорідність позначуваних об'єктів. Спільним для НумС англійської та української мов є їх використання для позначення точної чи приблизної кількості, що зумовлено характером пізнання. Згідно з аналізом фактичного матеріалу НумС здебільшого вживають для позначення точної кількості. Зокрема, в результаті дослідження 4 000 НумС у кожній із порівнюваних мов виявилось, що 3 570 НумС в англійській мові та 3 387 в українській відповідно реалізують значення точної кількості. Серед елементів, що передають колорит англійської мови, особливе місце посідають НумС зі словами міри та ваги (*mile, yard, foot, hundredweight, fathom, bushel, inch*).

На особливу увагу заслуговують стійкі НумС, що розпадаються на декілька груп. До першої належать НумС, що реалізують точну кількість (*in two – наполовину, Four Seas – чотири моря, Four Corners – чотири сторони світу* тощо). НумС другої групи властиві семантична дифузність, широкий смисловий обсяг. Пор.: *in two twos – миттю, to be in two minds – бути в нерішучості, two by four – пуста розмова, one and all – усі разом і кожен зокрема*. Певні НумС асоціюють із міфологією, відтворюючи магічне ставлення людей до чисел. Пор.: *seven sins, seven virtues, seven stars, the twelve disciples*. Виділяють НумС із компонентами-числівниками, що позбулися кількісного значення й виконують роль «будівельного матеріалу» (*like one o'clock – дуже швидко, чимдуж, as cross as two sticks – дуже злий, as two peas – дуже схожі*). Ці сполучення вживають для позначення якісних ознак і суб'єктивних оцінок. Національний колорит мови відображають НумС, що не мають еквівалентів за межами оригіналу, тому їх

експлікують за допомогою коментаря. Пор.: англ. *five o'clock tea* – укр. *чай між другим сніданком та обідом*, англ. *the old thirteen* – укр. *колишній державний стяг США*.

Із часом (*н'яте чудо*) числівники стали складовими фразеологізмів. Фразеологічні одиниці з числівниками (ФО(ч)) омовлюють точні (1), приблизні (2), невизначені (3), квантитативні ознаки та спустошену кількість (4). У фразеологічному контексті числівники семантизують невизначену кількість, а в синтаксичному – приблизну. Дискурсивні чинники детермінують сучасні англійські числівники. На синтагматичному рівні їм властиві поліфункціональність і семантична девіація [5].

У ФО(ч) відбивається еволюція становлення числівників – від назв предметів до позначення кількісних, а згодом – їх якісних ознак. Про досвід пізнання кількісних відношень навколишнього світу свідчить десемантизація числівників. В умовах фразеологічного контексту числівники вживають для позначення малої або великої кількості. Мотивацією в такому разі слугує вихідне числове навантаження нумеральних компонентів. Паукальність (незначну кількість) вербалізують за допомогою «малих» чисел, а гіпертрофовану – за допомогою «великих».

Семантичний континуум ФО(ч) відображає становлення нумерального пласта лексики, образотворчу спроможність мови, адаптивні можливості квантитативних одиниць, їх векторні модифікації та семантичні зсуви.

Звернення до епідигматичних характеристик числівників (*шосте чудо*) препарує низку валоративних спостережень, узагальнень за принципом «*який батько, такий син*», «*яблуко від яблуні далеко не падає*». Метафорично: числівники – це батьки, а денумеративи – їх діти. У числівниковій сім'ї сяйво забутих слів оживає й розширює

когнітивні простори про статус мови та її одиниці. Денумеративи віддзеркалюють долю числівників: це вторинні, секондарні утворення з дев'яцістю поверхневих і глибинних структур. Пор. англ. *one* → *once, oncer, only, lonely, oneness, oner, alone*. Наведена сукцесивність прикладів потребує копінткого аналізу векторів похідності:

- 1) *once* = *one-* + *-ce*;
- 2) *only* (*Adj*) → *one-* + *-ly* (← *like*);
- 3) *only* (*Adj*) → *only* (*Adv*);
- 4) *only* (*Adj*) → *only* (*particle*);
- 5) *alone* (*Adj*) → *all* + *but* + *one*;
- 6) *alone* (*Adj*) → *alone* (*Adv*).

Предметність денумеративів має частиномовну репрезентованість. Пор. англ. *someone, none, once, oncer, twentish*. У числівниках сема предметності уподібнюється до хвилі – з'являється та зникає (*сьоме чудо*). У семантичній дев'яці числівників предметність є стартовою. Етимонами цих слів були іменники, що транспонувалися в квантитативні одиниці на позначення числа. Синкретизм існує в стабільній формальній нерозщепленості як такої, що сприяє появі нових слів різночастининомовного гатунку.

Словам ЛСПК властиві спільна сема «кількість» і субсеми – «число» та «міра». Квантитативні слова проходять подібну еволюцію з частковими відхиленнями формального й семантичного характеру.

Числівники позначені значною комбінаторикою на рівні як словосполучення, так і словотворення. У словотворчій парадигмі нумеральні основи утворюють спільну частину опозиції. Пор.: *five :: fiver :: fifth :: fivefold*. Похідні одиниці співвідносяться з основами числівників і залежать від них. Числівники, співвіднесені з першим десятком чисел, часто вживають як кореневі морфеми повнозначних і службових слів. Пор.: *twins, to ten, Twain, between, four-eyed, four flush, one-armed, one-eye (mind), three piece*.

Феномен синкретизму має діасинхронічний характер як такий, що з'являється в новоутворених словах (1), метонімічних і метафоричних шляхах мислення (2), процесах концептуалізації та категоризації (3), законі мовної економії (4), кон'юнктивному омовленні фактів (5), процесах конкретизації й абстрагування (6), семантичній девіації (7). Патерни синкретизму простежуємо на частиномовному векторі. Перспективним є подальше осмислення онтології квантитативних слів, їх витоків, поверхневих і глибинних девіацій, діасинхронічної пам'яті лексикограматичного буття, тенденцій частиномовної репрезентованості квантитативних одиниць, їх причетності до дій іманентної системи мови.

Список використаних джерел

1 Арутюнова Н. Д. Проблема числа / Н. Д. Арутюнова // Логический анализ языка. Квантитативный аспект языка / отв. ред. Н. Д. Арутюнова. – Москва: Индрик, 2005. – С. 5–21.

2 Большакова Г. Н. Единицы с количественной, качественно-количественной и количественно-оценочной семантикой в идиолекте и идиостиле В. Набокова: монография / Г. Н. Большакова; отв. ред. Н. Д. Арутюнова // Логический анализ языка. Квантитативный аспект языка. – Москва: Индрик, 2005. – С. 521–534.

3 Жаботинская С. А. Когнитивные и номинативные аспекты класса числительных (на материале современного английского языка) / С. А. Жаботинская. – Москва: ИЯ РАН, 1992. – 216 с.

4 Пименова М. В. К вопросу о новых терминах: парные, бинарные и эквивалентные концепты: сб. науч. ст. / М. В. Пименова. // Восточнославянские языки и литературы в историческом и культурном контекстах: когни-

тивная лингвистика и концептуальные исследования. – Киев : Изд. дом Дмитрия Бураго.– 2012. – Вып. 13. – С. 41–53.

5 Швачко С. О. Квантитативні одиниці англійської мови : перекладацькі аспекти : посібник / С. О. Швачко. – Вінниця : Нова книга, 2008. – 128 с.

1.3 Соціолінгвістичні аспекти вимірювальної лексики англійської мови

Осмислення слів міри й ваги в англійській мові викликає значний інтерес, тому що допомагає:

- глибше проникнути в систему мови та на конкретних прикладах з'ясувати характер зв'язку й взаємообумовленості окремих елементів мовної структури;
- проаналізувати засоби номінування кількісних оцінок предметів і явищ об'єктивного світу;
- розкрити взаємодію лінгвістичних факторів на матеріалі квантитативних одиниць;
- з'ясувати семантичні закономірності та лексикограматичні межі тематичних рядів;
- простежити процес становлення термінів, контактування загальнонародної й термінологічної лексики;
- розкрити суть процесу детермінологізації на емпіричному матеріалі;
- змодельювати подальше вивчення мовної категорії кількості [1, 2, 3].

Поняття міри й ваги виникло на зорі цивілізації й відіграло значну роль у повсякденній діяльності людей [1, с. 8–15; 3]. Без вимірювання не можна було обійтися ні під час створення знарядь праці, ні під час побудови житла та доріг. Для задоволення потреб суспільства було важливим використання вимірювання в усіх його формах. Із плином

часу вимірювання набуло все більшого значення. Зокрема, Д. І. Менделєєв, який багато зробив для введення метричної системи мір, зауважив, що будь-яка наука починається з вимірювання, а точні науки взагалі неможливі без міри. Вимірювати довжину, поверхню, об'єм, ємкість предметів, порівнювати результати цих операцій людині доводиться щоденно. За допомогою вимірювання встановлюють числові відношення між вимірюваною величиною та вибраною одиницею вимірювання – еталоном. Вимірювання може мати безпосередній характер, тобто відбуватися за допомогою простого зіставлення еталону й співстановлюваного, а також може бути опосередкованим процесом із застосуванням спеціальних приладів, лічильних машин і т. д. Обидва способи застосовують на сучасному етапі, хоча перший є більш давнім та належить до ранніх етапів когнітивної діяльності людини [4, 5, 6].

Зміст слів міри й ваги, їх денотативне значення фіксують у дефініціях. Дефініції будують за принципом двох ступенів [3]. Перший ступінь дефініції вказує на те, що вимірюють (*a definite measure of land, a measure of quantity, a measure of capacity, a liquid measure, etc.*), а другий співвідносить слово-вимірювач з іншими одиницями термінологічної лексики. Пор.: *acre – a piece of 40 poles long by 4 broad, bushel – four pecks or eight gallons, ton – 20 cwt., etc.* Ключовим пояснювальним словом на рівні 1-го ступеня є слово *measure* (зрідка – *unit, weight*), за яким ідуть слова *length, capacity, quantity, weight, land*. Дефініцію (1-й ступінь) досліджуваних слів можна записати такою формулою:

$$a + (\textit{measure}) + \textit{of} + \left\{ \begin{array}{l} \textit{length}; \\ \textit{capacity}; \\ \textit{quantity}; \\ \textit{weight}; \\ \textit{land}. \end{array} \right.$$

Перший ступінь дефініції свідчить про чіткі семантичні межі досліджуваних слів, що вживають для позначення п'яти параметрів вимірювання: довжини (*length*), об'єму (*capacity*), кількості (*quantity*), ваги (*weight*), площі (*land*). Чіткість значень можна продемонструвати на конкретних прикладах слів-вимірювачів, використавши умовну символіку: *measure-x*, *length-a*, *capacity-b*, *quantity-c*, *weight-d*, *land-e*. Пояснювальну формулу значень слів міри й ваги можна записати так: *x of (a, b, c, d, e)*. Усі досліджувані слова утворюють п'ять груп (*a, b, c, d, e*), спільною функцією яких є вимірювання (*x*). Пор.: *acre – xe*, *bale – xc*, *barrel – xb*, *chain – xa*, *dram – xd*. Формалізація семантичних множників цих слів свідчить про тісний зв'язок і взаємообумовленість загального (*x* – вимірювання) та конкретного (*a, b, c, d, e* – вимірювання довжини, об'єму, кількості, ваги й простору). Системність досліджуваних слів таким способом проявляється в чітко окреслених поняттях і числових константах, показниках співвідношень одиниць вимірювальної системи (пор.: *a yard – 16 ½ feet*, *stone – 14 pounds*, *span – 9 inches*, etc.).

Словам міри й ваги властиві диференціальні ознаки точності та однозначності. Соціальна значущість вимірювачів неможлива без цих рис, у протилежному разі вимірювачі перестають бути засобом життєво цінної інформації. Ще 2 300 років тому Платон зауважив, що, якщо будь-яку науку позбавити елементів математики, вимірювання та ваги, то небагато після цього в ній залишиться. Точність значення досліджуваних одиниць підтверджує наявність у них чітких семантичних меж, що, як зазначено вище, передає пояснювальна формула.

Другий ступінь дефініції містить компоненти слів міри й ваги. Зокрема, в прикладі *thing like that ruins a thousand square miles of country* (Carter) номінацію точно-го кількісного оцінювання вможливорює семантика консти-

туентів нумерального сполучення. Числівник *thousand* потенційно може поєднуватися зі словами *inches, feet, rods, yards* і т. д. Але лише в цьому прикладі з'являється можливість передавання більшого простору (*sq. mile – 640 acres*). Водночас точність терміна обумовлена не його етимологічними витоками, а дією екстралінгвістичних факторів: цілей, характеру вимірювання. Аналіз семантики генетично дистантних слів-вимірювачів підтверджує, що не походження впливає на точність та однозначність їх значення. Зокрема, слово міри *brace* (романського походження) раніше вживали для позначення довжини 64 дюйми. Слова *foot, furlong* (корінного походження) функціонують у вимірювальній лексиці для позначення довжини 12 дюймів і 220 ярдів відповідно. Серед вимірювачів вживають як корінні (*foot, furlong, stone*), так і запозичені (*quart, quarter, ounce, pint*) слова. Спільним для цих слів є генезис від нетермінологічної лексики до термінологічної, а потім – знову до нетермінологічної. Історія кожного слова-вимірювача пов'язана з процесом термінологізації та детермінологізації. Прерогативою слів міри й ваги як термінів є їх точність, десинонімічність і деємощійність. Певні з поліфункціональних слів-вимірювачів вживають як кількісні оцінки на параметрах вимірювання довжини, площі, об'єму, ваги й міри. Це стосується 20 % досліджуваних слів. Поліаспектність функціонування «фонетичних та орфографічних комплексів» свідчить не про багатозначність термінів вимірювання, а про омонімічність їх поверхневої структури. Зокрема, лексема *foot* може позначати: міру довжини (12 дюймів), міру площі (144 квадратні дюйми), міру об'єму (1 728 кубічних дюймів). Пояснювальні дефініції зазначеного комплексу реєструють як:

- *foot*₁ *a measure of length – ax;*
- *foot*₂ *a measure of land – ex;*

– *foot*₃ a measure of capacity – *bx*.

Спільним семантичним множником лексеми *foot* є *x* (вимірювання), відмінним – номінація різних параметрів вимірювання (*a*, *e*, *b*). Числові константи комплексу *foot* не тотожні. Про характер змісту цих одиниць міри, крім того, свідчать індекси (квадратний, кубічний). Усе це дає підставу стверджувати про наявність декількох вимірювачів у «фонетичному й орфографічному комплексах» *foot*.

Зміни числових констант вимірювачів (на вертикальному зрізі мови) експлікують еволюція науки про стандартизацію, методи та засоби вимірювання.

Відсутність синонімів у досліджуваній вимірювальній лексиці пояснює її термінологічність. Феномен синонімії не властивий вимірювачам, їх наповнення кількісно ригористичне. За семантикою слова-вимірювачі подібні до цифр. Зокрема, *два* можна виразити будь-яким набором цифр, що в сумі дорівнюватимуть двом ($2 = 1 + 1$; $2 = 0,5 + 1,5$ і т. д.), але це не означає, що 2 дорівнює 1, 0,5, 1,5 тощо. Вимірювач *foot*, наприклад, можна конвертувати в дюйми, ярди ($1 \text{ foot} = 12 \text{ inches}$; $1 \text{ foot} = 1/3 \text{ yard}$) тощо., але пояснення змісту одних слів-вимірювачів за допомогою інших свідчить лише про взаємну експлікацію слів вимірювальної терміносистеми.

За межами терміносистеми в результаті детермінологізації слова вимірювальної лексики позбавляються рис терміна: однозначності, конкретності, десинонімічності та деемоційності. Слова міри й ваги набувають значення загальної невизначеної кількості, що ілюструють такі фразеологізми: *ells of sleep*, *tons of pirates*, *bushels of girls*, *ounce of love*, *gallons of tears*, *pounds of pardons*, *acres of lace*, *to eat a peck of salt with somebody*, *a peck of troubles*, *not a hundred miles away*, *a miss is as good as a mile*, *it stands out a mile*, *grain of wheat in a bushel of chaff*.

Слова міри та ваги в нетермінологічному полі утворюють дві групи слів – семантичну опозицію *much/many :: little/few*. Протилежність груп зумовлює минуле кількісне наповнення: еталони незначних за числовим наповненням мір вживають на позначення «мало» й, навпаки, еталони зі значним наповненням є потенціальними виразниками поняття «багато». За межами терміносистеми вимірювальним одиницям властиві синонімічність та емоційність. Пор.: **acres** «*large quantities*», «*vast expansion*», **bushels** «*a large quantity or number*», **gallons** «*a large amount*», **peck(s)** «*a considerable quantity*», «*a great deal*», «*a heap*», «*a lot*»; **dram** «*small quantity*», **inch** «*a bit*», «*a little*», **ounce** «*a small quantity*», **span** «*a short space of*», etc.

У процесі фразеологізації слів міри й ваги важливу роль відіграють семантика контактних слів [3, с. 297] і праве оточення, під впливом яких виникають несистемні, алогічні, ірреальні словосполучення. Наприклад, «*Every boy he encountered added another ton to his depression*» (Twain); «*I would have enjoyed exceedingly thrashing Cornelius within an inch of his life*» (Conrad); «*You should have seen acres of people throw themselves down in that water and kiss it*» (Twain).

Вивчення генезису та функціонування слів міри й ваги, їх порівняння з лічильними словами та числівниками об'єктивує цінні положення щодо когнітивних процесів, характеру позначення їх результатів у семантиці кількісних одиниць. Зокрема, слова міри й ваги (А), лічильні слова на зразок *dozen*, *score* (Б) і числівники (В) реалізують у мові квантитативну функцію [4, с. 112–113]. Ідентичність їх еволюції розкривається в семантичному генезисі від а) предметного значення → до б) предметно-кількісного → в) кількісно-точного значення, а згодом → до г) невизначеного кількісного значення та → д) предметного значення

знову. Циклічний шлях семантики квантитативних слів формалізується в послідовності а, б, в, г, д. Групи А, Б, В належать до мовного поля кількості й реалізують квантитативну функцію. Як терміни їх вживають для позначення точної кількості; поза межами терміносистеми слова групи А, Б, В реалізують неточні квантитативні ознаки.

Динаміка мовного поля кількості вможливує появу нових номінацій чисел і величин [5, 7], універсальними для яких є семантичний вектор генезису, спільність функції та дієвість закону квантитативної атракції. Остання особливо проявляється в моделі **числівник + слова міри (ваги) + слова на позначення вимірюваного**. У структурних різновидах цієї моделі стабільно наявні числівники та еталони міри, за допомогою яких реалізують непряму лічбу (лічбі підлягають номінації еталонів, що, у свою чергу, є вимірювачами не дискретного). Пор.: *three yard long, a distance of one foot, a trip of three miles, four pounds of button*. Лексичне наповнення нумеральних сполучень має дискурсивний характер. Нумеральні й дименціональні одиниці реалізують комплементарні зв'язки на позначення результатів когніції, ілюструючи цим дієвість семантичної атракції [3].

Семантична атракція квантитативних одиниць стає очевидною за вивчення структурно-семантичних ознак нумеральних словосполучень [3, с. 140–76]. Згідно з аналізом емпіричного матеріалу типовими є моделі сполучень числівників із назвами живих істот (NumN₁), об'єктів, артефактів (NumN₂), дій, процесів, явищ (NumN₃) із числовими або дименціональними словами (NumN₄). Наприклад,

– NumN₁: *three rabbits, six lions, four Austrians, one nurse, five winners;*

– NumN₂: *one cigar, three medals, five rooms, six copies, five sputniks;*

- NumN₃: *two ideas, one answer, one reason, two adventures, seven sounds*;
- NumN₄: *two dozens, three scores, fifty pounds, five acres, seven weeks*.

Спільним для різних мов є частотне функціонування NumN₄ на позначення числових і димензійональних ознак (табл. 1.1).

Модель NumN₄ має два різновиди, а саме: NumN₄ (of N_c or N_m), N_c та N_m співвідносяться з нумеральними та димензійональними одиницями. Отже, ця модель відповідно реалізується в прямому й опосередкованому позначенні множин або величин. Пор.: *two dozens of eggs, three scores of years, two bushels of coal, two ounces of gold*.

Таблиця 1.1 – Реалізація нумеральних сполучень в англійській та українській мовах

Модель	Інтервал варіації	
	Англ.	Укр.
NumN ₁	17,55 ± 2,65	15,25 ± 2,09
NumN ₂	12,03 ± 2,3	13,8 ± 3,3
NumN ₃	7,03 ± 0,44	6,23 ± 0,36
NumN ₄	63,4 ± 3,4	64,8 ± 4,7

Компоненти моделі NumN₄ (N_c or N_m) перебувають у відношенні комплементарності, доповнюють один одного, вможливають позначення квантитативних оцінок. Між компонентами Num та N₄ діє семантична атракція, константи цієї моделі інтегрують, взаємодіють, сумісно виконують квантитативну функцію. Пор.: *ten yards of silk, ten dozens of eggs*.

Компонент N₄ наповнюють нумеральні одиниці (*dozen, score*), слова міри (*mile, yard, inch*), ваги (*pound, bushel, ounce*), часові позначення (*year, month, day, week*).

Сполучення NumN₁, NumN₂, NumN₃ вживають лише на позначення множин дискретних об'єктів, NumN₄ – на позначення множин і величин. В останньому разі обов'язкове комплементарне вживання числівників та слів міри й ваги. Вимірювальними конструкціями є нумеральні слова (1), номінації еталонів (2) та вимірюваних об'єктів (3). Послідовність цих компонентів має схему 1–2–3 або 3–1–2. Пор.: *5 m. plank, distance of 500 ft, 3 miles trip, trip of three miles*. Високий квантитативний заряд цих сполучень може одержувати аксіологічну оцінку, скажімо *as low as 70°C*. Межі квантитативності поляризуються в сполученнях на зразок *more than three miles :: down to three miles*.

Модель NumN₄ – структура особливого наповнення, конституенти якої реалізують семантичну атракцію в процесі позначення квантитативної екстеріоризації. Сполучуваність нумеральних одиниць детермінує дієвість когнітивних, соціолінгвістичних факторів.

Список використаних джерел

1 Винник В. О. Назви одиниць виміру і ваги / В. О. Винник. – Київ : Наукова думка, 1966. – 152 с.

2 Жаботинская С. А. Когнитивные и номинативные аспекты класса числительных (на материале современного английского языка) : дис. ... д-ра филол. наук : 10.02.19 / С. А. Жаботинская ; Московский гос. лингвистический ун-т. – Москва, 1992. – 336 с.

3 Таранець В. Г. Походження поняття числа і його мовної реалізації (до витоків індоєвропейської прамови) : монографія / В. Г. Таранець. – Одеса : Астро-Принт, 1999. – 166 с.

4 Швачко С. А. Английские числительные и их место в лексико-семантическом поле количества : дис. ...

д-ра філол. наук : 10.02.04 / С. А. Швачко ; Сумський гос. пед. ін-т ім. А. С. Макаренка. – Сумы, 1983. – 361 с.

5 Швачко С. А. Еволюція і функціонування слов-измерителів в системі англійського мови (на матеріалі слов мери і ваги): дис. ... канд. філол. наук / С. А. Швачко. – Київ, 1971. – 198 с.

6 Швачко С. А. Мовні засоби вираження кількості (типологічні аспекти) / С. А. Швачко // Функціональна лінгвістика. Мова. Людина. Влада. – Крим, Ялта : МАПРЯЛ, 2001. – С. 296–298.

Джерела ілюстративного матеріалу

7 Carter D. Fatherless Sons / D. Carter. – Moscow : Foreign Languages Publishing House, 1959.

8 Conrad J. Lord Jim / J. Conrad. – Moscow : Foreign Languages Publishing House, 1959.

9 Twain M. The Adventures of Tom Sawyer. The Adventure of Huckleberry Finn / M. Twain. – Moscow : Foreign Languages Publishing House, 1956.

10 Twain M. A. Connecticut Yankee in King Arthur's Court / M. Twain. – Moscow : Foreign Languages Publishing House, 1955.

1.4 Лінгвокогнітивні аспекти понять «багато», «мало» в англійській мові

Філологічний досвід свідчить про те, що немає незначних слів, є пошуки, зусилля для розуміння таїн семіотичних систем мовних одиниць, омовлення референтів, дієвості соціальних і лінгвальних факторів у модусах мови – мовлення – мовленнєвої поведінки. Валоративними в такому разі залишаються принципи динамізму, адаптив-

ності та антропоцентризму [3]. Концептуальне бачення об'єкта дослідження базується на осмисленні досвіду лексикографів, експертів-дослідників із релевантних питань. Комплексний аналіз кластерів номінацій «багато», «мало» стосується їх етимологічних витоків, лексичного й граматичного наповнення, епідигматичних тенденцій, семантичних і формальних девіацій.

Домінантними в парадигмах мало/багато є лексеми *little/few, much/many*. Наприклад, англ.: *much water, to swim much, to be one too many, the little small quantity, take very little pain*. Вибір слів в англійських парадигмах детермінує чинник дискретності й недискретності денотатів. Кількісні ознаки властиві як предметам, так і поняттям, про що свідчать такі полілексемні одиниці, як англ.: *little green man, Little Fox, much ado about nothing, to eat much, to think much, to have a few, but not many, many a man, many a time*.

Лінгвістична сага про варіативність аналізованих слів заслуговує на особливу увагу. Лексема *little* та її форми звучать алітеративно в секондарних одиницях. Пор.: англ. *hopeless, fearless, last but not least, Lesser Asia*. У дериватах із *-less суфікс* не зберігає квантитативної семи вихідної форми, чого не можна сказати про суфікс *-most (furthermost)*. Лексикографічна паспортизація досліджуваних слів презентує їх синонімічні паралелі: ***much*** – *a great quantity, a good quantity, a lot of, great in quantity, amount, extent, degree*; ***many*** – *a lot, a large indefinite number, numerous, considerable, not few*; ***little*** – *not enough, not much, a small amount of quantity*; ***few*** – *not many, not enough, a small number of quantity*. Зазначені слова тяжіють до лексико-семантичного поля кількості, про що свідчать їх спільні алоніми (*quantity, numerous, number*), взаємозамінювачі (*many – not few, little – not much*) та конкретизатори (*good, numerous, considerable, enough*).

Градуальність кількості специфічно маркують мовні чинники.

Квантитативні одиниці слугують базою вторинного конструювання НО та КО. Їх епідигматична сила проявляється в дериватах із релевантними морфемами. Пор.: англ. *muchness, many-sided, many-stage, fewness, little-go, littleness, the least, the many*, etc. Валоративність зазначених номінацій проявляється в процесах лексикалізації словосполучень збільшенням корпусу фразеологізмів. Наприклад: англ. **little** – *green man, Little Fox, little by little, not a little, too little, after a little, little things, from little on*; **much** – *much of a size, much of muchness, much of what you say, how much?, too much for me, all the more, so much the more*; **many** – *many a man, many a song, many a tongue, many a time, as many the same, as many again, one too many, how many?*; **few** – *to have a few not many* [4].

Досліджувані лексеми гідно репрезентовані в фразеологічних полілексемних одиницях: англ. *Little things amuse little minds; Much ado about nothing; Much water has flown under the bridges since that time; Too many cooks spoil the broth; There has been many a peck of salt eaten since that time; Many a little makes a mickle; least said and soonest mended; to make less of something*.

Стилістичний прийом *litotes* перегукується римовою алітерацією зі словом *little*: *little ways, little singer, from little up*. Квантитативні слова зустрічаються також у контрастивних конструкціях, паралелізмах: *the more you know – the more you forget, the more you forget – the less you know; the last but not least; the more haste the less speed*. Семантично близьким словам властиві спільні вектори формальних і семантичних девіацій. Так, прикметник *small* («*little*», «*not large*») відкритий подібним тенденціям функціонування: творення нових слів (*smallness*), словосполучень (*small room, small town*), фразеологізмів (*small*

mind, small voice, small change, small hours). На відміну від *small* лексема *little* має граматиалізований суфікс *-less*. Ступені порівняння прикметника *small* позначені синтетичністю як *littler, or less or lesser; littlest, least; small refers to size, amount; degree; duration; brief; evity*.

Поняття «багато» й «мало» позначають не лише однойменні одиниці. Існує ціле поле маркерів омовлення на лексичному, синтаксичному та фразеологічному рівнях. Пор.: англ. *booklet, birdie, manysided, polysemy, multitude, minority, majority, numerous; a slice of bread, a tiny number of people, a fair amount of money, oceans of wishes, thousands of pardons, miles of roads, bushels of girls*. Семи «багато», «мало» реалізують експліцитні морфеми та слова, а також – вільні й фразеологічні словосполучення. Необхідно зазначити, що стабільним джерелом поповнення лексико-семантичного поля індефінітної кількості, з одного боку, є числівники, а з іншого – слова міри й ваги, генеровані процесами детермінологізації вихідних термінів [2, 3].

У корпусі англійських позначень «багато», «мало» виокремлюють групу одиниць із немаркованими в поверхневій структурі семами, на які посилаються, наприклад, під час тлумачення й коментування на інтралінгвальних та інтерлінгвальних векторах. Пор.: англ. *too many truths are untruth* – укр. *Сума правд є неправдою*; англ. *Great talkers are little doers* – укр. *Хто багато говорить, той мало робить*; англ. *Deeds not words, Actions speak louder than words* – укр. *Більше діла – менше слів*; англ. *Be swift to hear, slow to speak* – укр. *Говори мало, слухай багато, а думай ще більше*; англ. *a small rain lays great dust* – укр. *Із малої хмари великий дощ буває*.

Номінаціям поняття кількості властиве явище спустошеності – деквантифікації. Семантичній девіації суфікса *-less* сприяла деквантифікація вихідної форми *less*. У словах із морфемою *-less* не маркується кількісне наванта-

ження. Пор.: англ. *fearless, hopeless, homeless*. Семантична спустошеність простежується в фразеологізмах із квантитативними одиницями, що зазвичай еволюціонують від предметного значення до кількісного (точного, а згодом – розмитого та спустошеного). Пор.: англ. *Two heads are better than one; to miss a mile; thousands of pardons; inches of love; scruples of conscience; ells of beer; span of life; bushels of girls; fathoms in deep love; one in a thousand*; укр. *борода з лікоть, а ума з ніготь; як одступиши от грамоти на аршин, то вона од тебе на сажень; пучок радості, купка осель, баняк розуму* тощо [1].

Десемантизація спрацьовує у висловленнях на зразок англ. *an ounce of good life is better than a pound of pardon; Peter Piper picked a peck of pickled pepper; how many ifs go to a bushel?; to make a pint measure hold a quart*. Спустошеність числівників спостерігаємо в прикладах: англ. *to make (two) ends meet; to be as cross as (two) dogs over one bone, when (two) Sundays meet together, to be in (two, twenty) different minds, to look two (nine) ways for Sunday, to be like (two) peas, as drunk as (seven) lords* [4].

Семи *little, few, much, many* на синтаксичних просторах англійського дискурсу можуть бути різними частинами мови. Пор.: англ. *He knows a little of everything, After a little you will feel better, From little up he has made a less of reading. Less did he think of little ones? Will you come a little way with me?* Основними моделями зазначених слів є Q + N, Q + V. До архаїчних структур тяжіють словосполучення *many a N: many a man, many a story, many a song* тощо.

Семантизація «багато», «мало» спрацьовує:

– у дублетах на зразок *far – farther, further – farthest, furthest; late – later, latter – latest, last; little – littler, less, lesser – littlest, last;*

– у сплесках деквантитативності (*hopeless, homeless*);

– у конвертованих структурах *much ado about nothing*;

– у граматичних формах порівняння (*furthermost, so much the more, all the more*);

– у граматичних словотвореннях (афіксації, слово-складанні, конверсії);

– у неочікуваних курйозах, плеоназмах (*gentle-mostest, orangemostest, the little small quantity*).

Перспективним вважаємо вивчення шкалярних посередників із семами «*middle*», «*mediocre*», статусу переліку в процесі омовлення відповідних тенденцій, десемантизації складників мовного поля кількості.

Список використаних джерел

1 Швачко С. О. Навчити вчитися: посібник / С. О. Швачко. – Вінниця : Нова Книга, 2006. – 136 с.

2 Швачко С. О. Языковые средства выражения количества в современном английском, русском, украинском языках / С. О. Швачко. – Киев : Высшая школа, 1981. – 143 с.

3 Швачко С. О. У царині номінативних та комунікативних одиниць : зб. наук. праць / С. О. Швачко. – Суми : СумДУ, 2010. – 168 с.

4 Webster's New World Dictionary. – USA, 1959. – 632 p.

1.5 Модельовані й немодельовані патерни словотвору в англомовному дискурсі

Проблему словотвору [3], його мотиваційних механізмів на вербальних просторах вихідних і похідних одиниць осмислюють на векторах їх поверхневих та гли-

бинних структур [2; 11, с. 89]. Аналіз мотивації номінативних одиниць (у нашому разі денумеральних конструювань (ДК)) передбачає когнітивну проекцію на структуру об'єкта, його формальне й семантичне наповнення.

Мовне тлумачення є «вікном пізнання», можливістю осмислення досліджуваних одиниць [1]. Лінгвісти-когнітивісти одержують цінну інформацію про мовні знаки й про те, що приховане за ними [5, 6, 7]. Поняття «мотивація» виникло на теренах словотвору. Його тлумачать у напрямі формальної та семантичної кореляції вихідних і похідних одиниць. Мотиваційній ідентифікації сприяє осмислення етимологічних витоків слів, їх еволюційних процесів та функціонування [11, с. 95]. З огляду на це комплексний підхід є цінним для розпізнавання лінгвістичних феноменів, явищ самоорганізації та самодобудовування [3].

Роль мови в людському житті оцінюють дуже високо, тому що це надбання *homo sapiens*, умова й засіб виділення людини зі світу природи, формування свідомості, спираючись на слово та мову загалом, що є підвалиною мислення, засобом соціалізації, спілкування, відбудови міжлюдських стосунків, оселя людського буття й духу. Жодна фундаментальна проблема людського буття не може бути ні поставленою, ні вирішеною без мови, врахування її ролі в житті людини та суспільства [1].

Труднощі вербалізації наслідків пізнавальної людської діяльності – багатозначності слів, невідповідності граматичних і логічних структур, тісного зв'язку з психологічними асоціаціями [1, с. 39] – зумовлюють пошук способів відображення та вибору мовних одиниць. Універсальними шляхами поповнення лексикону є словотвір (вербокреація), семантичний зсув і запозичення. Запозичення в англійському лексиконі репрезентують численний корпус (близько 70 % одиниць у зареєстрованих лекси-

кографічних джерелах). У дискурсі (мовленні) запозичення становлять незначну частку. З огляду на частотність уживання запозичень, їх асиміляційні процеси, вагомими є автохтонні одиниці англійської мови (30 %). Зокрема, в наведеному нижче вірші запозичення репрезентовані 3 одиницями, автохтонна (корінна) лексика – 20 одиницями, гібриди – 2 одиницями.

<p style="text-align: center;">SYMPHONY IN YELLOW</p> <p>An omnibus across the bridge Crawls like a yellow butterfly, And here and there a passer-by Shows like a little restless midge. (O. Wilde)</p>	<p>Запозичення: <i>symphony, crawl, omnibus.</i> Гібриди: <i>across, butterfly</i></p>
---	--

Аналітичність англійської мови очевидна з огляду на структуру слів і їх порядок у мовленні. Із 25 слів похідними дериватами є *omnibus, butterfly, passer-by* та *restless* (4 слова). До службових слів належать *in, an, across, the, a, and, and, a, a* – 9 одиниць із 16 повнозначних номінацій. Отже, як бачимо, аналітичний лад англійської мови спрацьовує в цій текстовій ситуації та не лише в ній. Значущість германських елементів в англійській мові є очевидною в моделюванні лексичних одиниць лексики в словотвірній ендозоні (підсистемі). Вторинні утворення визначає природа вихідних одиниць – їх формально-семантичне буття. У слов'янських мовах 70–80 % усіх слів – похідні одиниці, осмислення яких цінне з огляду на те, що це:

- 1) готові одиниці номінації;
- 2) інтеграція схем знань;
- 3) механізм моделювання;
- 4) стратегія вилучення семантичних компонентів;
- 5) зразок «поведінки» цілої парадигми слів;
- 6) засіб збагачення лексичного корпусу [7].

Словотвір як ендозонна підсистема має властиві їй категорії, моделі, рівневий статус, функціональне навантаження, синтагматичне та парадигматичне репрезентування, дистрибутивний дизайн і специфічне омовлення [7]. Актуальними для осмислення словотвірних традицій залишаються проблеми систематизації емпіричного матеріалу, теоретичне обґрунтування результатів лінгвістичного пошуку, адекватне використання методологічних засад сьогодення, виокремлення модельованих і немодельованих патернів зазначеної зони. Водночас правомірним є осмислення співвідношень феноменів словотвір :: синтаксис, словотвір :: текст, словотвір :: прагматика; а також когнітивних векторів трансформації лексичного значення в граматичне, конкретного – в абстрактне, процесу еволюції – в інволюцію [2, 4, 5, 9]. Відкритими залишаються проблеми частиномовних меж слів, явище дихотомії – полісемія :: омонімія. Кореляцію вихідних і похідних одиниць аналізують на векторах їх граматичного, семантичного й епідигматичного буття, експлікують у метазнаках *деривація*, *дериват*, *дериватологія*, що свідчить про наявність у мовній картині світу вторинних утворень як таких, що мають вихідні знаки певного системного гатунку. Мотивувальними є вихідні одиниці, словоутворювальні форманти, інтеграція яких приводить до появи ДК. Денумеративи з'являються способом транспозиції – переходу з одного класу знаків до іншого, в якому новоутворені одиниці, зберігаючи ознаки вихідних конструювань, збагачують свою семантику, модернізують формальні показники за чинними канонами мовної системи.

Кількісні характеристики навколишнього світу – основа для формування філософських, логічних і мовних категорій кількості, заповнення яких обумовлене поступовим пізнанням від простого до складного, від конкретного до абстрактного [12]. Результати пізнання знаходять

своє відображення в семантичних структурах квантитативних одиниць, що утворюють специфічну мовну підсистему з властивими їй субстанцією, структурою та функціями – матерією, інформацією та енергією [3].

У сучасній англійській мові виокремлюють цілий комплекс квантитативних одиниць – лексико-семантичне поле кількості (ЛСПК), інтегроване домінантними та периферійними семами кількості. Центральне місце в ЛСПК посідають числівники, що семантизують число як одне з позначень хронотопу. Унікальність числівників полягає в реалізації базової неускладненої семи числа, в залученні їх до системи протиставлень числівники :: денумеративи, числівники :: лічильні слова, числівники :: мезуративи.

Дихотомія числівники :: денумеративи позначена властивим їй складом спільних і відмінних ознак. Загальним для них є те, що числівники й денумеративи реалізують загально-категоріальну сему числа. Відмінними рисами числівників є їх високочастотність, неускладненість опорної семи числа, специфічні валентнісні характеристики. ДК властиві ускладнена форма та семантика. ДК перебувають у субординаційній залежності від числівників, формальним центром лексичного ряду є корінь, а значенневим – сема числа [5].

Вербокреація нових лексичних одиниць відбувається за словотворчими моделями, історично утвореними в мовній системі [4, 5, 6]. Сучасна англійська мова має в своєму розпорядженні декілька способів утворення нових слів. Серед продуктивних виокремлюють *словоскладання*, *афіксацію*, *конверсію* та *компресію*. Питома вага кожного з них репрезентована неоднаково, що детерміновано факторами аналітичного ладу мови, а також – жанру, дискурсу й креативним хистом мовців.

Процес саморегулювання лексичної системи свідчить про подолання суперечності між станом системи та вимо-

гами ситуацій. Мовець – той, хто розмовляє, – вибирає з існуючих слів ті, що можуть адекватно ословити думки й почуття. Не знаходячи їм позначень, мовець створює нові одиниці [10] за діючими модельованими, а інколи немодельованими схемами. Потребу в нових словах у такому разі забезпечують наявний матеріал, канонізований узус, закони та норми мовної системи, що перебувають у постійній динаміці й відкриті для модифікацій. Серед ресурсів, використовуваних під час створення нових одиниць, виокремлюють і нумеральні слова (числівники) як такі, що позначені високою комбінаторикою в механізмі вербокреації. Корпус квантитативної лексики розростається завдяки денумеративам, що, зберігаючи сему числа, відкриті для формальної та семантичної девіацій. Перебуваючи в постійному русі, мова безперервно розвивається, вдосконалюється, має своє сьогодення, минуле й майбутнє [8, 12].

Варто зазначити, що слова як білатеральні знаки репрезентовані в аспектах їх формальної та змістової суті. Теоретичне обґрунтування їх статусу передбачає осмислення емпіричної бази, що препарує низку положень про їх становлення й функціонування. Категоризація слів містить комплексний аналіз їх онтологічної (семантичної), граматичної (морфологічної та синтаксичної), епідигматичної (словотвірної) природи [8, 10]. Лексичні одиниці – повнозначні й службові – репрезентовані в науковій картині відкритими та закритими списками новоутворень. Повнозначні слова (іменники, дієслова, прикметники, числівники, прислівники) належать до парадигми відкритих списків як таких, що виконують номінативну функцію й номінують факти об'єктивної дійсності. Закритий список слів (прийменників, сполучників, вигуків, часток) обслуговують клас повнозначних одиниць (представників мовної дійсності) та є будівним матеріалом для синтаксичного

конструювання висловлень. Це мала, але комунікативно вагома група. Пор. ефект малих слів: англ. *all day round service but now*; укр. *збільшити на 2, збільшити вдвічі* ($4 + 2 = 6$; $4 \times 2 = 8$). Спільним для повнозначних слів є те, що вони не лише належать до лексичного корпусу, а й творять нові одиниці, збільшують словниковий і словотворчий корпуси. Про це красномовно свідчить історія етимологічних витоків афіксів. Граматикалізація є очевидною в словах на зразок англ. *beautiful, hopeless, friendlike* (< *friendly*), *hundredsome* та прихованих морфем, що імплікують минуле буття повнозначних слів (англ. *skated* (-ed < *did*), *fourteen* (-teen < *ten*), *fourty* (-ty < *ten*), *alone* (< *all but one*), *once* (*one* + -ce «time»). Лексикалізація спостерігається в появі нових слів, слів із новим значенням і небуквальним змістом. Пор.: англ. *White House, four corners of the world*. Внутрішньослівна деривація похідних слів об'єктивується зовнішньою валентністю вихідних одиниць, у нашому разі – ДК. Пор.: англ. *a snake with two heads* > *two-headed snake*, *a building of four storeyes* > *a four-storeyed building*.

Лексикалізовані граматичні форми свідчать про дієвість «вічного двигуна», процеси еволюції та інволюції. Граматичні форми мають у цьому разі лексичні витоки, про що свідчить їх «діахронічна пам'ять». Пор. англ. *to be going to do something, ought to do, used to do, would-do, know-how, God-knows-what fancy*. Відомо, що семантика слів обумовлює їх синтаксичний статус у реченні. Це правило спрацьовує і в ендозоні ДК. Зокрема, вихідні слова із семою числа служать стартом для похідних одиниць ДК. Формальні та семантичні прирощення дериватів експлікуються лінгвістичним буттям вихідних одиниць.

В ілюстративних матеріалах художньої літератури серед 5 200 денумеративів із різною частиномовною репрезентованістю реалізуються продуктивні способи

англійського словотвору. Незареєстровані приклади ДК утворені непродуктивними способами (змінюванням наголосу, звуконаслідуванням, зворотніми утвореннями). Частотними модельованими паттернами є приклади англ. *thousands, hundreds* (конверсія), *thirtysome, tenfold* (додавання), *once, twice* (афіксація), *ten year old boy* (складання). Ці моделі спільні й для інших ендозон (підсистем) англійської мови. Їх відмінність полягає в тому, що серед ДК рідко вживають конвертовані дієслова. Специфічним є те, що числівник *ten* граматикалізувався в етимологічні суфіксальні дублети, що стали словотвірними формантами цілої низки похідних числівників на зразок *thirty, thirteen*. Формант *-teen*, у свою чергу, є базою лексикалізації англ. *in her teens, early teens, teeny*. Назви великих чисел у такому разі зберігають вихідний етимон «багато» та залишки афіксального творення.

Відмінності між числівниками й ДК спостерігаємо на словотвірних векторах. Числівники утворюють різночастиномовні одиниці, переважно повнозначні, наприклад англ. *tenner, fiveer, sixful, thrice*. Числівники є вихідною базою, їх деривативи – похідними одиницями. Серед денумеративів виокремлюють службові слова, що, у свою чергу, також слугують базою для новоутворень. Пор.: англ. *once – oncer, once (Adverb) → once (Conj), only (Adj) → only (Adv), only (Adv) → only (Conj)*. Ступеневу сукцесивність (послідовність) моделюють мовні норми. Зокрема, конверсія є діючою в парадигмі денумеральних іменників на зразок англ. *thousands, the two, twenties*. Традиційною є реалізація явища синкретизму на векторі числівникових і відчислівникових утворень, у бісемії предметність + нумеральність, якість + кількість.

Відчислівникові дієслівні денумеративи не є фреквентивними, тому що числівникам властива субстантивна референція. Денумеративи реалізують кількісну ознаку

способом розрізнення ідеї числової репрезентованості в новоутворених словах. Пор. англ. *four-cornered room*, *three-coloured banner*. ДК передусім актуалізують функцію означення та предикатива (в руслі повнозначних слів). ДК є інтенсифікаторами, сполучними словами, частками в парадигмі службових слів. Осмислення статусу останніх свідчить про процес інволюції, граматикизації, становлення слів-конекторів синтаксичного призначення. Різновиди результатів інволюції репрезентовані фактами інтер'єктивізації (зворотньої еволюції) (англ. *interjection* «вигук») і кон'юнктивізації (англ. *conjunction* «сполучник»). Поява згаданих слів не закриває вербокреації, а, навпаки, свідчить про колообіг повнозначних і службових слів. Службові слова «згадують» своє минуле в немодельованих патернах, появи оказіоналізмів, не передбачених нормою. Пор. англ. *Don't only your speech* – у цьому контексті наголошуємо на зловживанні словом *only*.

Із появою інтернет-мови денумеративи розширюють свою царину, актуалізують функціонування в нетипових моделях. У такому разі спрацьовує принцип підбору омонімічних відповідників, фонетично тотожних одиниць, скажімо англ. *to you* – 2 *you*, *for you* – 4 *you*. Спрацьовують графічні трансформації та креолізація, за яких у нових формах частини слів репрезентовані і словами, і цифрами. Пор. англ. *Any I* – *anyone*, *some I* – *someone*. Для таких утворень робочими є терміни *омо-фоно-графо-акроніми* [3] та *літеро-цифрові* комбінації [6].

Акрокреалізацію як немодельований паттерн словотвору ословлюють денумеративи на зразок *4WD* – *four-wheeled drive*, *2 L8* – *too late*, *B 4 N* – *Bye for Now*, *B B L8R* – *be back later*, *NE1* – *Anyone*, *W8* – *wait* тощо.

Динаміка денумеральних конструювань, їх функціонування в живому мовленні розкриваються за межами лексикографічних дефініцій – у текстах художнього дискурсу,

в контексті якого очевидною є взаємодія між лінгвальними й екстралінгвальними чинниками (середовищем, режимом та омовленням). Вочевидь, проявляється взаємозалежність семантичних і граматичних чинників, лінгвальної «поведінки» корелювальних парадигм, їх еволюційно-інволюційної діасинхронічної суті. Результати експерименту в перспективі забезпечать адекватну ідентифікацію квантитативного корпусу англійської вербокреації.

Список використаних джерел

- 1 Бацевич О. Ф. Філософська критика природної мови: чому і за що? / О. Ф. Бацевич // Мова. Людина. Світ. До 70-річчя професора М. Кочергана : зб. наук. ст. / відп. ред. О. О. Тараненко. – Київ : Центр КНЛУ, 2006. – С. 38–45.
- 2 Вихованець І. Р. Таїна слова / І. Р. Вихованець. – Київ : Радянська школа, 1990. – 284 с.
- 3 Єнікєєва С. М. Системність і розвиток словотвору сучасної англійської мови : монографія / С. М. Єнікєєва. – Запоріжжя : Запорізький нац. ун-т, 2006. – 303 с.
- 4 Есперсен О. Філософія граматики / О. Есперсен ; пер. с англ. В. В. Пассекс, С. П. Сафроновой. – Москва : Изд-во иностранной литературы 1958. – 404 с.
- 5 Жлуктенко Ю. О. Порівняльна граматики української та англійської мов / Ю. О. Жлуктенко. – Київ : Радянська школа, 1962. – 160 с.
- 6 Зацний Ю. А. Розвиток словникового складу англійської мови в 80–90-ті роки ХХ століття : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра філол. наук : 10.02.04 / Ю. А. Зацний. – Київ, 1999. – 32 с.
- 7 Кубрякова Е. С. Язык и знание: на пути получения знаний о языке. Части речи с когнитивной точки зрения. Роль языка в познании мира / Е. С. Кубрякова. – Москва :

Языки славянской культуры (Язык. Семиотика. Культура), 2004. – 560 с.

8 Манакин В. Н. Сопоставительная лексикология / В. Н. Манакин. – Киев : Знания, 2004. – 326 с.

9 Омельченко Л. Ф. Продуктивные типы сложных слов в современном английском языке / Л. Ф. Омельченко. – Киев : Высшая школа, 1981. – 143 с.

10 Пименова М. В. Языковая картина мира : учеб. пособ. / М. В. Пименова. – 2-е изд., испр. и доп. – Кемерово : КемГУКИ, 2011. – 106 с. – (Серия «Славянский мир» ; вып. 7).

11 Селиванова Е. А. Мотивация номинативных единиц как результат концептуализации / Е. А. Селиванова // Когнитивная лингвистика: новые парадигмы и новые решения : сб. ст. / отв. ред. М. В. Пименова. – Москва : ИЯ РАН, 2011. – С. 89–108.

12 Таранець В. Г. Походження поняття числа і його мовної реалізації (до витоків індоєвропейської прамови) / В. Г. Таранець. – Одеса : ОДУ, 1998. – 307 с.

Розділ 2

Онтологічні аспекти комунікативних одиниць різномовних дискурсів

2.1 Номінативні та комунікативні одиниці: формальні й семантичні типи еволюції

Кожна мова складається зі слів, словосполучень (номінативних одиниць, далі НО). Кожен текст як комунікативна одиниця (далі КО) складається з НО. Універсально НО та КО виконують однойменні функції – номінативну й комунікативну. Крім універсальних атрибутів, НО та КО властиві ізоморфні й аломорфні риси. НО та КО актуалізуються в модусах мови, мовлення й мовленнєвої поведінки.

На сьогодні сучасна лінгвокомпаративістика (термін А. В. Корольової [3, с. 94]) фокусує увагу вчених і молодих дослідників, з одного боку, на реконструкції, відновленні архетипів прамовних форм, станів генетично споріднених мов, а з іншого – на фактичному матеріалі територіально неспоріднених мов за принципом *tertium comparationis* (*ibid.*). Наука репрезентована процедурами про генетичну та контрастивну типологію – типи мов і типи серед різних типів мов.

Компаративні конструкції матеріалізують ознаки адгерентності й інгерентності. Феномени конкретної мови, її структурний лад і семантичний дизайн детермінують типологічні ознаки. Відмінності та розбіжності НО й КО визначають способом порівняння. Компаративне осмислення референтів полягає в комплексному підході до них, онтогносеологічному аналізі, що передбачає синкретичне омовлення природи референтів, їх методологічне осмислення. Переклад семантизує єдність процесів тлумачення та трансформування їх результатів. Спільною рисою НО й

КО є наявність поверхневої та глибинної структур. Але білатеральну тотожність НО й КО в такому разі позначає розбіжність їх базових функцій: номінативної (називної) для НО та комунікативної для КО. Поряд з інгерентними рисами НО й КО виокремлюють адгерентні паралельні атрибути – ущільнення та пролонгацію (об’єкт нашого пошуку).

Не завжди нависла хмара проливається дощем [6]. Так і думка: не завжди ословлюється або повністю вербалізується. Зараз значну кількість метатермінів вживають для позначення прихованого смислу поміж рядками та за їх межами, що свідчить про валоративність проблем живого мовлення. Пор. *підтекст, затекст, імплікація, пресупозиція, алюзія, апосіопеза, перифраз, небуквальний смисл, індирективне інформування, силенціальний ефект*. Жива фраза має свій підтекст, приховану думку. Якщо експліцитний смисл розпізнають у відповідному контексті, то імпліцитний ґрунтується на фонових знаннях, тезаурусі, компетенції та компетентності комунікантів. Імпліцитний смисл репрезентований моделями еліпсиса: *ellipsis or ellipse – the omission from a sentence of a word or words that would be required for complete clarity but which can usually be understood from the context. The sequence of three dots [...] employed to indicate the omission of the same matter in a text is also known as ellipsis.*

Еліпсис як різновид компресії, ущільнення вихідних позицій властивий не лише синтаксичним, а й морфологічним дериватам – НО. Пор. англ.:

<i>Fence < defence;</i>	<i>O.K. < all correct;</i>
<i>profs < professional politicians;</i>	<i>weekly < weekly paper;</i>
<i>Mr < Master;</i>	<i>also < all so;</i>
<i>good-bye < God be with you;</i>	<i>Story < history;</i>
<i>Alone < all but one;</i>	<i>taxi < taxi-meter;</i>
<i>Alarm < all at arms;</i>	<i>comfy < comfortably.</i>

Номінативні та комунікативні одиниці мають білатеральне формально-семантичне буття. Поверхневі структури НО й КО модифікують чинники згортання (компресії), ущільнення та пролонгації.

Таблиця 2.1 – **Типологія формально-семантичної модифікації**

Аугментація (розширення)	<i>Million – millionarism</i>	<i>All day round service, but now</i>
Згортання (компресія)	<i>History – story. Defense – fence</i>	<i>Better late (than never)</i>
Субституція (заміна)	<i>Ann – she. John – he</i>	<i>John agrees with you – so he does</i>
Семантичні зсуви (зрушення)	<i>A game 1 – «птиця». A game 2 – «гра»</i>	<i>A devil is not so black as he is painted. – A woman is not so young as she is painted</i>
Трансформації	<i>Don't – touch. Him – look</i>	<i>Don't touch him!</i>

Пропуски, ущільнення в синтаксичних конструкціях реконструюються з огляду на релевантне оточення. Еліпсис надає висловленню динамічності, комфортності живого мовлення. Розбіжності в домені скорочень мають іманентний характер. В українській і російській мовах зворотне утворення репродукує переважно іменники, в англійській – дієслова. Пор. англ. *enthuse* < *enthusiasm, compete* < *competition*; укр. *блакить* < *блакитний, синь* < *синій*; рос. *серь* < *серый, сирень* < *сиреневый*. Ущільнення слів корелює з морфологічними процесами, а еліпсис – із синтаксичними всіченнями. У функціональному (комунікативному) синтаксисі висловлення утворюються за законами мови, детермінованими дією прагматичних, соціокультурних, психологічних, екстралінгвальних і лінгвальних чинників. Метазнаки *речення :: висловлення* асоціюють із

діадою *мова :: мовлення*. Комунікативні одиниці позначені інтеграцією вербальних і невербальних знаків. Нормативне моделювання речень поступається варіативній репрезентованості висловлень. Паузи, пустоти є предметом подальшої делакунізації. Високий антропоцентризм висловлень детермінований комунікативною спрямованістю, суб'єктивною аксіологією. Властивими комунікативному домену є лексичні лакуни, поява діади мовця та слухача, наявність диктуму (фактичного змісту) й модусу (оцінки). Лінійна реалізація конструювань препарує візуалізацію механізму заміників пропусків – вагомих для осмислення глобальних структур КО. Прочитанню лакун сприяють паралінгвістичні та невербальні знаки. Пор. оформлення прямої мови, пауз, умовчань, еліптованих конструкцій тощо. НО мають тенденцію до модифікації «в оселі комунікативних одиниць», ситуацій, у яких семантичні зміни породжуються за принципом тріади «Чому? Що? Як?», змінюються вихідні одиниці. Нові смисли (прямі й непрямі) маркують і продукують адресанти, а прочитують, розкривають, екстеріоризують адресати. Заплановані й незаплановані смисли є похідними в інтеракції діалогічного спілкування.

У модусах мови наявну полісемію значення НО реєструють лексикографічні джерела. У мовленні реалізують мовні потенції, генерують тексти за властивими семантичними й граматичними патернами. Епідигматичні тенденції (формальні та семантичні) [4] матеріалізуються за типологічними патернами мов. Запозичені мовні одиниці (зовнішньомовні) детермінують потреби приймаючого соціуму. Зокрема, лексема *спутник* є внутрішньомовним запозиченням із російської мови, а її зовнішньомовне вираження в англійській мові – *spaceship* – семантична адаптація (інші значення цієї лексеми не реалізовані в мові реципієнта).

Розробляючи теорію глобального перекладу [5], П. Тороп фокусував увагу на статусі *інтекстів* – вторинних (секондарних) текстоцентричних конструювань (цитаций, квазідефініцій, паралельних корпусів). Термін *інтекст* є префіксальним утворенням, мотивувальним елементом із широкою семантикою («іноземний», «інший», «інтродуктивний», «адгерентний» – текст-дериват). На думку вченого, цей текст ословлює вихідне значення джерельного тексту, відіграє роль аксіоматичної синкрети процесів тлумачення та результатів трансмісії. Трансформація референта свідчить про самодобудову (в нашому разі нової текстоутворювальної одиниці). Утворення нових текстів перегукується з ідеєю О. О. Потєбні: «Ми не будуємо мови, ми її добудовуємо». Дійсно, ми не спроможні осмислити першооснови появи мови, ми резонуємо її буття в секондарних конструюваннях. У своїх працях верифікувала значущість епідигматичних змін (формальних і семантичних) С. М. Єнікєєва. Вторинні конструювання не є останнім етапом епідигматичних процесів; вони ітеративно повторюються в подальших етапах двоюмо за нові здобутки, що відображено в інтеграції конструювань НО та КО. Пролонгація процесу відбувається не за адитивним принципом ($a + b$), а за мультиплікативним ($a \cdot b$). Механізм вічного двигуна спрацьовує на метафоричному векторі, в процесі автопоезису. Аристотель назвав метафору «дивними словами, що спантеличують адресатів». Мова живе в мовленні, а мовлення генерує мовні явища. Епідигматичні процеси є їх вічними двигунами [4].

Спільні образи частково чи повністю зберігаються в процесах калькування. Пор.: *Better the devil you know than the devil you don't.* – *Відомий диявол кращій за невідомого* [2, с. 172]; *Better to light a candle than to curse the darkness.* – *Краще запалити свічку, ніж проклинати темряву* [1]; *The same wind which extinguishes a small love kindles a great*

one. – Той самий вітер, що гасить мале кохання, розпалює велике [2, с. 188].

Модифіковані приказки міняють предикативну функцію вихідного джерела (прислів'я) на називну, водночас засвідчуючи ущільнення синтаксичної трансформації на зразок *a bed of roses, as black as coal, as blue as the sky*. Наявність полісемії в ендозонах НО та КО свідчить про явища адгерентності й ізоморфізму на матеріалі об'єктів дослідження. Пор.: укр. *Баба з возу – кобилі легше*, англ. *Good riddance! Good riddance to bad rubbish! If I (we) never see you again, it'll be too soon. We are better off without you (them, etc.)*; укр. *Біда не приходить одна*, англ. *Misfortunes never come alone (singly). An evil chance seldom comes alone. One misfortune comes (up)on the back (neck) of another. It never rains but it pours. Troubles never come single*; укр. *У городі бузина, а в Києві дядько*, англ. *It's neither here where the elder is, nor in Kyiv where uncle lives. It's neither here nor there. It's a cock and bull story (report, tale)*; укр. *Видно пана по халявах*, англ. *A bird may be known by its song. It's easy to know a hawk from a handsaw. One can tell a (the) bird by the way it flies (by its fly)* [1, 2].

Матеріалізація неоднакових образів у корелювальних текстах не зайва з огляду на збереження їх спільного квазісмислу, а також тріади семантики, прагматики та синтаксису. Пор.: *A leopard cannot change its spots. – Вовк линяє, а натури не міняє* [1]; *Black sheep occur in all families. – У сім'ї не без виродка* [1]; *To buy a pig in a poke. – Купити kota в мішку* [1]; *Dog doesn't eat dog. – Вовк вовка не кусає* [1]; *If wishes were horses, beggars might ride wishes. – Якби та якби вирости на голові гриби, то був би город* [2, с. 31].

Етноелементи й культурами породжують процеси одомашнення та очуження, тобто виникають труднощі в рецепції. Пор.: *One shouldn't bring coals to Newcastle; When*

in Rome, do as the Romans do; April showers bring forth May flowers; East or West home is Best.

Метазнак *переклад* у сучасній науковій літературі номінує синкрету процес + результат. У діаді $T_1 :: T_2$ (оригінал і текст-транслятор) T_2 є інтекстом, тобто адгерентним, додатковим, уточнювальним квазісмісл ($T_1 + T_2$). Інтексти, в нашому разі прислів'я в оригіналі й трансляторі, утворюють корпусні паралелі на текстоцентричному просторі. Спільнодіючими є чинники процесів ущільнення та пролонгації.

Інтексти використовують у цитаціях, додаткових ілюстративних матеріалах, декорі соціалізації моральних цінностей, а також у міфології. Поетичні рядки вірша «Стріла та пісня» слугують рематичним декором англійського вірша «and the song from beginning to end I found again in the heart of a friend». Міфологеми слугують зразком появи етимонів (процес автопоезису). Ірреальні події з життєопису богів-людей маркують появу метазнаків і фольклорних етимонів. Верифікацію ілюструє міф про Юпітера (Зевса), жінка якого вела розгульний спосіб життя, а її подруга Ларунда доповідала про це Зевсові. Зевс відіслав обох у царство Аїд. Ларунді наказав вирвати язика. Богові Гермесу дав завдання ескортувати жінок. Гермес (Бистроногий) навчився тлумачити німу мову Ларунди, тому говорять, що його ім'я стало етимомом науки герменевтики [6].

Сага про інтексти містить розповіді про актуальне членування закінчених предикативних одиниць (прислів'їв) із базовою комунікативною функцією. Широке семантичне наповнення префікса *ін-* у слові *інтекст* інформативне для позначення вторинних уточнювальних одиниць. У тотальному перекладі, за словами П. Торопа, беруть участь цілі тексти, їх фрагменти, уривки й «чужі слова» [5, с. 171].

Тексти різного об'єму (малі та великі) генерують інноваційні корпуси серйозного та несерйозного гатунків (з огляду на інтенції комунікантів і комунікативні потреби соціуму). Цитати-інтексти є елементами певного дискурсивного бачення [5, с. 167]. Негенетичні витоки інтекстів учений вбачає в ідентифікації авторства, а також у чинниках інтертекстуальності [5, с. 168]. Семантико-прагматичні аспекти інтекстів – атрибути полемічних авторських тлумачень, вкраплень, а також еквівалентні варіанти й лакуни.

Феномен *lapsus lingva* («промахи») властивий комунікативній діяльності (*Errare humanum est*). Помилкова референція наявна в стилістичних прийомах, народній етимології, анекдотах. Пор.: англ. *She lost her heart and necklace*; укр. *Любив козак дівчину та із сиром пироги; Муму – корова-заїка, посол – людина, яку послали*, рос. *Начальник – человек с начальным образованием*.

Подібність НО й КО верифікована наявністю власних станів, процесами добудови, їх лінгвокогнітивним буттям та онтогносеологічним підґрунтям.

Добудова слів або речень має універсальний характер, є надійним чинником лінійної й нелінійної пролонгації (або ущільнення) на просторах об'єктів дослідження, а також – матеріалізації ідеї про самодобудову мовних одиниць. Епідигматичні процеси (формальні та семантичні) чекають на подальше дослідження в різних текстах і дискурсах.

Список використаних джерел

1 Английские пословицы и поговорки [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <https://www.nativeenglish.ru/proverbs>.

2 Дубенко О. Ю. Англо-американські прислів'я та приказки : посібник для студентів та викладачів вищих

навчальних закладів / О. Ю. Дубенко. – Вінниця : Нова книга, 2004. – 416 с.

3 Корольова А. В. Когнітивна лінгвокомпаративістика: від реконструкції прамовних форм до реконструкції структур свідомості / А. В. Корольова // Вісник КНЛУ. – Т. 17. – 2014. – с. 94–101. – (Серія «Філологія»).

4 Синергетика в філологических исследованиях : монографія / Т. И. Домброван, С. М. Еникеева, Л. С. Пихтовникова и др. ; под общ. ред. проф. Л. С. Пихтовниковой. – Харьков : ХНУ им. В. Н. Каразина, 2015. – 340 с.

5 Тороп П. Тотальний переклад : монографія / П. Тороп ; пер. із рос. О. А. Кальниченка, О. І. Оржицького ; передмова Т. Бойко, Е. Сютісте. – Вінниця : Нова Книга, 2015. – 264 с.

6 Сяйво забутих слів : монографія / укладач С. О. Швачко. – Суми : Сумський державний університет, 2012. – 107 с.

2.2 Онтогносеологічна синкрета текстів малого жанру

На сучасному етапі лінгвісти фокусують увагу на дослідженні комунікативних одиниць (КО), що експлікують тенденції сьогодення, актуальності текстоцентричних проблем, емпатії до питань онтології текстів, дискурсивному спрямуванні [6, 12]. Валідними є англомовні прислів'я з огляду на їх ущільненість, безфабульність, образність, етноспецифіку [5, 13, 15] та значний комунікативно-прагматичний потенціал. Топікальність об'єктивують новітні методологічні засади: зростаючий інтерес до проблем стабільних змін референтів на векторі онтології та гносеології, вивчення складної природи прислів'їв на векторах лінійної й нелінійної модуляції. Об'єкт дослідження – прислів'я англомовного дискурсу – осмислює-

мо в роботі за принципами самоорганізації, самобудування та самоконтролю [9].

Немає людини, яка не використовує коротких, глибоких за змістом висловлень – прислів'їв. Свої спостереження, вподобання люди віками фіксували в ущільнених красномовних малих текстах про соціальне життя й моральні канони, зокрема суспільні вади, пороки, недогляди про радість і страждання, сльози та сміх, любов і гнів, віру й безвір'я, правду та кривду, чесноти й обман, працьовитість і лінощі. Прислів'я створює народ (англ. *folklore*), вони є колективними творіннями, що семантизують найрізноманітніші куточки людського життя, мають давні витоки. Першоджерела висловлень резонують у народній пам'яті. Авторство колективне. Прислів'я – це приховане бажання, сьогоденні думки про майбутнє. Прислів'я «*The wish is father to the thought*», автором якого вважають Ю. Цезаря, стало афоризмом автобіографічного гатунку. Мудрість прислів'їв – мудрість народна. Прислів'я з'являються на векторі «Прислів'я про прислів'я»; побутова тематика з часом збагачується вкрапленнями в наукову картину світу. Пор. укр.: *Прислів'я – короткий вислів, притча, іноказання, життєвий вирок, ходячий розум народу, який переходить у приказку або простий зворот мови, що сам за себе говорить* [5, с. 274]; *До слова йде й прислів'я; Не всяка пословиця при всіх говориться; Пословиця в своєму краї пророчиця* [7, с. 483]; *Поговірка – квітка, пословиця – ягідка; Із пословиці, як і з пісні, слів не викинеш; На пословицю нема ні суда, ні розправи; Пословиці ні обійти, ні об'їхати* [5, 10]; англ.: *Proverbs are mental gems gathered in the diamond fields of the mind; As the country, so the proverb; A man's life is often built on a proverb; There is no proverb which is not true; A proverb is an ornament to language; Proverbs are the abridgments of wisdom; The*

genius, wit, and spirit of a nation are discovered in its proverbs; Proverbs are the daughters of daily experience; And what are proverbs but the public voice [15]; Proverbs and conversation follow each other; Proverbs are the lamps to words; Proverbs bear age and he who would do well may view himself in them as in a looking-glass [13].

Прислів'я як компарабельні одиниці містять елементи порівняння, мета пояснення яких – дидактичні настанови, рекомендації, моральні цінності, культурні досягнення тощо. Основними в прислів'ях є антропокомпоненти: адресант, адресат (перфоматор) і наявні в тексті образи. Перфоматор не маркований, але є основним об'єктом впливу. Прислів'я атракують тріаду адресант – текст – адресат. Адресант – це колективний автор ословленого твору. Адресат фізично відсутній у прислів'ях, але водночас стимулює їх появу. Відповідальними за цей процес є атрактори й репелери [9]. Вони дизайнери поверхневих і глибинних структур, стоять на сторожі останніх, коригують їх еволюцію, функціонування та модифікацію. Проблеми становлення, актуалізації прислів'їв не є білими плямами в науковій літературі [2, 5, 7, 13, 15]. До малодосліджених тяжіють теми матеріалізації, енергії й інформативності прислів'їв. Прислів'я потребують порядку параметризації, наукової ідентифікації адгерентних понять, верифікації дії атракторів і репелерів [9]. Цим фразеологічним висловленням властиві ущільненість, образність, високий антропоцентризм, дидактична валоративність, предикативність суджень, побутова топікальність та розмовний стиль. Вихідними джерелами прислів'їв є ситуації, красномовне оформлення яких генерувало породження відповідної парадигми. Етимони прислів'їв повторюються в різних жанрах художнього дискурсу. Спрацьовує колообіг семантичного дизайну: від ситуації до прислів'я й знову до прислів'я з відповідною ситуацією.

Прислів'я потребують адекватного лінгвокогнітивного осмислення. Рухливість прислів'їв простежують, зокрема, в трансформаціях приказка ↔ прислів'я. Конструювання на зразок *cry for the moon* (неможливо) вважають приказкою, номінативною одиницею (НО), позбавленою вербального застереження. Розширення приказки відповідними словами створює ефект емердженту закінченої думки. Пор. *Don't cry for the moon, only fools cry for the moon* (Дурні думкою багатіють). Наявна синкрета інформації й дидактичного застереження, а це об'єктивує статус прислів'я як комунікативної одиниці (КО).

Джерелами прислів'їв є людський досвід, його реєстрація в народних піснях, казках, байках, анекдотах, тобто переважно малих текстах. Прислів'я відрізняються від приказок. Останні асоціюються з НО, перші – з КО. Прислів'ям властивий статус закінчених речень і прагматичної настанови. Спільними ознаками є художня образність та взаємна трансформація. Пор.: *A stitch in time* (вчасно) :: *A stitch in time saves nine* (Роби все вчасно!); *When two Sundays* (ніколи) :: *When two Sundays come together* (коли рак свисне, цього ніколи не станеться).

Межі між приказками й прислів'ями не завжди прозорі. Їх розмежування фокусується в процесі виявлення домінантних функцій: номінативної – в приказках, комунікативної – в прислів'ях. Без останньої прислів'я позбавляються статусу КО. Прислів'я позначені ускладненою семантичною структурою як такою, що матеріалізує повчальний вплив на читача, а також повноту змісту в ущільнених формах. Приказки позбавлені статусу комунікативно-ситуативного судження, присуду. Це образи слів, блок судження, частина прислів'я. Прислів'я та приказки відкриті процесам становлення й модифікації, самоорганізації, зокрема інволюції (зворотнього руху назад). Нині актуальним є осмислення нелінійного ризома-

тичного руху, відмінного від канонізованого лінійного патерну [9]. Основним маркером приказок є синтаксична незакінченість. Приказка називає предмети, явища, факти. Прислів'я емпатує висловлення закінченої думки, обґрунтовану оцінку, присуд і зауваження [4]. Їх ілокутивна сила впливає на перформативне рішення читача (адресата). Останнє, на нашу думку, збігатиметься з авторською інтенцією.

Образність прислів'їв та приказок слугує художньому модусу порівнюваних одиниць у комунікативній (а) та номінативній (б) функціях. Пор.:

<i>a) One swallow doesn't make summer;</i>	<i>б) as slippery as an eel;</i>
<i>He that sows the wind will reap the storm;</i>	<i>as black as coal;</i>
<i>Practice makes perfect;</i>	<i>as blue as the sky;</i>
<i>Better late than never;</i>	<i>as strong as an oak.</i>

Конструювання (а) як закінчені, ущільнені, розмовні КО тяжіють до жанру прислів'їв. Вони, як і інші фразеологізми, здатні семантично й комплікативно ускладнюватися, добудовуватися, розширюватися, модифікувати форму та зміст. Ущільненість текстів корелює з кількістю залучених образів, що перебувають на перетині контрастів (традиційних і курйозних), наприклад *growi – час (time – money)*, *дія – результат (practice – perfect)*, *nmax – літо (swallow – summer)*. Ущільнюються не лише речення, а й вирази. Зокрема, словосполучення *OE all swā* лексикалізувалося в прислівник *also* [14, с. 26], що компресувався в лексему *as*. Остання генерувала омоніми *as₁* – сполучник і *as₂* – прийменник. *As₁* є синтаксичним формантом прислів'їв (а), а *as₂* слугує приказкам (б).

Пор.:

– *As well be hanged for a sheep as for a lamb. Prov. Corresp./Сім бід – один одвіт; раз кози смерть; Why should*

I be civil to you? I may as well be hanged for a sheep as a lamb (B. Shaw) [2, с. 29];

– *As the days grow longer, the storms are stronger. Prov. Corresp.* Чим далі в ліс, тим більше дров; they sow, so let them reap. [Syn. As you brew, so must you drink (or as you have brewed, so shall you drink); as you have made your bed, so must you lie (or sleep) on it; as you made your bed, so you must lie on it; as you sow you shall mow]. Prov. Corresp/Що посієш, те й пожнеш; хто як постеле, так і спатиме [2, с. 29];

– «*So, Jim,*» said the doctor sadly, «*here you are. As you have brewed, so shall you drink, my boy*» (R. L. Stevenson); *This was her punishment for having made a mistake. She had made her bed, and she must lie on it* (T. Dreiser); *You're no men, and you reap no fruits of men, but the fruits of sin! As ye sow, so shall ye reap* (H. Fast) [2, с. 29];

– *As thick as flies/У великій кількості.*

– *The newspaper men – as thick as flies about the halls of the state capitol at Springfield, and essentially watchful and loyal to their papers – were quick to sense the true state of affairs* (T. Dreiser) [2, с. 28];

– *In about half an hour they were as thick as thieves again* (M. Twain) [2, с. 28].

Або

– *as cross as two dogs over one bone, as cold as an icicle; as white as snow* [2, с. 28];

– *As things go. Colloq/За таких обставин; за неперішніх умов;*

– *As things went, fifty cents was a good deal of money* (H. Fast);

– *As thick as thieves (at a fair). Colloq/Дуже дружні, спаяні міцною дружбою; нерозлийвода* [2, с. 28].

У прислів'ях *as*₁ корелює з предикативними конст-рукціями; в приказках *as*₂ вживають із НО. Отже, спрацьо-

вуге ще одне розходження мiж приказками й прислiвниками на синтактико-семантичному рiвнi.

Прислiв'я – найкоротшi фольклорнi нелiтературнi твори, верифiкованi iх формою та змiстом. Це безфабульнi тексти без заголовка, iменi автора, згадки про адресата. Iнтенцiя цих текстiв полягає в настановах, побажаннях, рекомендацiях адресатовi щодо норм соцiалiзацiї його поведiнки. Ущiльнення, компресiя, пропуски, субституцiя – валiднi прийоми подання прислiв'їв як семiотичних знакiв. Серед останнiх виокремлюють номiнатиvнi одиницi (НО) та комунiкативнi одиницi (КО).

Прислiв'я як КО не позбавленi рис аналогiї, контрасту й фрактальної iтеративностi. Живе слово прислiв'їв вiдображає iх полiфункцiональнiсть за головним принципом – дидактичностi. У поверхневiй структурi цих КО базовими є блоки теми (Т) i реми (Р), що спрацьовують у таких патернах, як Т + Р, (Т) + Р, Т + (Р), ущiльнених об'ємом в одне-два речення, в експлицитному та iмплiцитному вираженнях. Наприклад: *Live and learn/Вiк живи, вiк учись* (1); *Don't run before a policeman/Не бiжи поперед батька в пекло* (2); *Rome was not built in a day/Київ не вiдразу будувався* (3). У першому реченнi тема-рематична синкрета омовлена адекватно, ущiльнено й частково еквiвалентно. У другому реченнi дидактична функцiя позначена предикативно. Спрацьовує адекватний переклад iз частковою еквiвалентнiстю. У третьому реченнi етноспецифiчнi образи не заважають дiї дидактичної функцiї.

Теми й реми корелюють iз компарабельними образами, що препарують ословлений вплив на читача, пасивного, але зацiкавленого в iнформацiї прислiв'я. Прислiв'я повчають адресатiв на мiжмовному та мiжкультурному векторах корелювальних мов. Iх трансляцiя, передавання iншою мовою валоративне для осмислення первинного й секундарного корелятив.

У цьому прикладі тематичний блок тісно інтегрує з ремою, тому коментування в художньому тексті є доречним: *Appearances are deceitful. Prov. Corresp./Зовнішність оманлива; «Appearances», cried Jones, «are often deceitful; men sometimes look what they are not»* (H. Fielding) [2, с. 19].

Лексикографи нагадують нам про існування прямих директив, про що свідчать коментарі класиків: *Ask no questions, and you'll be told no lies. Prov./Не став запитань – і тобі не скажуть неправди (говорять дитині); «Drat that boy,» interposed my sister, frowning at me over her work, «what a questioner he is. Ask no questions, and you'll be told no lies»* (Ch. Dickens) [2, с. 24].

Адресант рематичного блоку прислів'їв поліаспектно й афористично наказує/рекомендує/нагадує читачеві про норми його морально-етичної соціалізації. Тематичний блок у такому разі є оцінним стартом для монологічної бесіди адресанта, в той час як адресат не візуалізується, залишається віртуальним слухачем. Ущільненість – адгедентна величина, дімезіональні ознаки якої не можна виміряти кількісними показниками через десемантизацію вихідного тексту. Адекватний переклад зберігає прагматику корелювальних текстів. Еквівалентний переклад свідчить про відповідність, конгруентність компарабельних одиниць прислів'їв.

Імперативні вирази утворюють топікову парадигму синонімів як таких, що мають різне лексичне оформлення, але спільний прагматичний дизайн. У К. Т. Баранцевої [2] валідними є зауваження про конгруентні аналоги прислів'їв. Імперативні прислів'я позначають вплив на читача граматичною формою (категорією наказового способу) та семантико-прагматичним наповненням лексику. Дидактична функція позначена плеоназмом – *живе слово прислів'я живе*. Ущільненість вербалізованого тексту

спрацьовує в еліптичних конструюваннях на зразок англ. *out of sight, out of mind; least said, soonest mended; much gold, much care; forewarned, forearmed.*

Образна форма може бути алогічною, неочікуваною. Пор. англ.: *If you are open minded your brain will fall out; Eat well, stay well, but die anyway.* Прислів'я з імпліцитною ремою (без вербального репрезентування) потребують коментувань майстра слова. Пор.: *Beauty is in the eye of beholder (or gazer).* *Prov. Corresp./Люди здаються красивими тому, хто їх любить; A pack-saddle, like beauty, may exist only in the eye of the beholder (O. Henry); Most true it is that «beauty is in the eye of the gazer» (Ch. Bronte) [2, с. 43].*

Канонізованим у практиці лексикографів стало правило подавати варіанти, синоніми англійських прислів'їв, їх перекладацькі відповідники на інтра- й інтерлінгвальних векторах: *Bad news has wings. (Syn. and Var. bad news travels fast (or quickly); ill news comes apace; ill news flies (or travels) fast.)* *Prov. Corresp./Погані вісті не лежать на місці; «When you come to me this evening, not a word, of last night. Ill news travels fast, and they will know it soon enough» (Ch. Dickens) [2, с. 37].*

У народі кажуть: *So many people so many minds.* Цей вираз є узагальнювальним відповідником прислів'їв із такими референтами, як англ. *ass, bird, horse, dog: Ass is known by its ears (Syn. A bird may be known by its flight; a good horse cannot be of a bad colour.)* *Prov. Corresp./Видно птаха по польоту (усно: видно пана по халявах) [2, с. 27]; Barking dogs seldom bite. (Var. Dogs that bark at a distance don't bite at hand; great barkers are not biters.)* *Prov. Corresp./Комра собака багато бреше, мало кусає; бійся не того пса, який гавкає [2, с. 38].*

У КО *Does your mother know that you are out?* зауваження семантизується в сленговому квесетиві «Не

варто повчати старших», «Молоко на губах ще не обсохло». Сема «do not do» вибирає дієслівні патерни для омовлення інтендованих зауважень адресанта. Компонент *Don't* компактується з дієслівними конкретними образами – додатками *Don't count chickens until they are hatched*. Поміщаючи зазначене прислів'я в прозовий художній текст, Ч. Діккенс нагадує читачам про його статус моральної настанови: *Be just before you are generous. Prov./Спочатку будь справедливим, а потім великодушним; There is a most remarkably long-headed, flowing-bearded, and patriarchal proverb, which observes that it is the duty of a man to be just before he is generous* (Ch. Dickens) [2, с. 50].

Серед прислів'їв англійської мови виокремлюють групу текстів, що починаються з дієслова в наказовій формі – імператива. Ці фразеологізми є одночленними реченнями на позначення асертивів позитивного або негативного наповнення. Образи прислів'їв у процесі поляризації запозичуються з побутових доменів. Неімпліковані поради зазвичай ословлюються структурами з *Do* та *Don't*. Нижченаведені прислів'я уподібнюються красномовним і влучним афоризмам: *Be or not to be, to*. (W. Sh.)/Бути чи не бути?; вирішальне запитання, основа чогось; «*To be or not to be? that is the question*», Says Shakespeare (G. Byron) [2, с. 54]; *Be slow to promise and quick to perform. Prov. Corresp./Краще не обіцяти, як слова не здержати; But if Agronsky puts in a good word for me, I'm solid with you* (H. Fast) [2, с. 55]. Зазначені приклади заслуговують на особливу увагу щодо класифікації. Статус конструювання зазвичай коментують у релевантних ситуаціях.

Антропоцентричність прислів'їв є наскрізною з огляду на наявність комунікантів і задіяних у текстах образів. Паспортизація прислів'їв інтегрована полімодальними та полівекторними чинниками. Прислів'я зберігають

пам'ять історичних подій, місць слави, міфологем і культурем. Етноспецифіка прислів'їв алюзивна та валоративна. Збереження в текстах антропоцентричних компонентів надає науковцям насаги для осмислення синергетичного буття мови, її добудови й енергії.

Власні імена належать до ендосфери прислів'їв.

Rome was not built in a day.

Prov. Corresp. Ураз нічого не робиться, Київ не відразу збудований.

«Have you received intelligence respecting the robbery?»

«Why, ma'am, no; not yet. Under the circumstances, I didn't expect it yet. Rome wasn't built in a day, ma'am» (Ch. Dickens) [2, с. 301].

Christmas comes but once a year. (Syn. Every fox must pay his skin to the player; there is no trader who does not meet with losses; it is a lucky eel that escapes skinning).

Prov. Corresp. Минеться котові Масниця, не завжди котові Масниця.

And what they want they take in beer,

For Christmas comes but once a year.

She said to herself, in her bitter way, «It is a lucky eel that escapes skinning» (G. Eliot) [2, с. 87].

Queen Ann (or Elizabeth) is dead. Це вже старе, чули, відкрив Америку, нічого нового.

«What's the news, Mr. Neverout?»

«Why, Madam, Queen Elizabeth's dead» (J. Swift). (See Dutch have captured Holland) [2, с. 294].

Jack of all trades is (or a) master of none, a. *Prov. Corresp.* Коли за все візьмешся, то нічого не зробиш.

I am a Jack of all trades and a master of none (J. Conroy) [2, с. 205].

Miss Nancy. Манірна, скрупульозна дівчина; зніжений, розпещений хлопець.

They used to call me Miss Nancy when I was a small chap (M. Twain) [2, с. 245].

Експліцитні засоби директивних прислів'їв розглядають поляризовано в негативних і позитивних оцінках референта. Локутивна сила пронизує прагматичні орієнтири прислів'їв – вплинути на читача мовленнєвими актами вимоги, заборони, застереження, заклику, провокування, переформувати поведінку адресата з огляду на етично-моральні цінності соціуму. Виховна сила прислів'їв діє декларативно, спонукально, ущільнено за низкою доказів на користь доброзичливих побажань і рекомендацій. Адресат стабільно продовжує «мовчати», дослухаючись до поради адресанта. Пасивність слухача оманлива: прислів'я продовжують діяти, впливати на поведінку адресата. Цю тезу можна верифікувати станом, еволюцією функціонування прислів'їв. Останні не лише реалізуються в мовленні та мовленнєвій поведінці [1], а й постійно модифікуються в ендозонах поверхневої та глибинної структур. «Режисерами» цих процесів є іманентні сили атракторів і репелерів [9], що встановлюють, регулюють параметризацію прислів'їв, модифікуючи їх глобальну структуру. Прислів'я підвладні поліфункціональності, реалізуючи поспіль оцінну, дидактичну, образну, інформативну, текстоутворювальну та епідигматичну функції. Домінантною є синкретична функція, інформативно-впливова, що позначається експліцитно й імпліцитно, водночас облігаторною є наявність регулятивної, дидактичної функції. Оцінна функція прислів'їв надихає регулятивну, впливову функцію на мовленнєві акти настанови, рекомендації, погрози, позитивної й негативної конотацій. Оцінно-спонукальні висловлення відкривають сторінку таксономії прислів'їв за семантико-прагматичним критерієм.

Аксіологічний характер пізнання ургентний у напрямі осмислення єдності – синкрети лінгвокогнітивних

процесів. Аксиологічний – обов’язковий компонент позначення референта. Оцінювання має семантичний дизайн. Воно вмотивоване негативним або позитивним змістом і подане для адресата. Оцінювання має щільне відображення в прислів’ях. У такому разі спрацьовують різні чинники: емоційний, естетичний, утилітарний, моральний, соціальний, стандартний тощо. Оцінювання – це соціально усталене, матеріалізоване позитивне/негативне осмислення ідеї. Оцінювання марковане експліцитно або імпліцитно. Параметризація оцінювання передбачає адресанта, адресата, референта, стандарти оцінювання, атрактори та реперелери кодування, спонукальну інтенцію, експресивне ословлення, соціальні переваги. Оцінне значення пронизує диктум і фактум [4] висловлення як такого, що спонукає адресата до реалізації ідеалізованої моральної моделі поведінки, актуалізації комунікативної інтенції автора. Негативне оцінювання стимулює зміну поведінки адресата на кращі патерни, вербалізує осуд небажаної манери, моделює виправлення поганого стану справ. Отже, спонування є неможливим без звернення до оцінювання. Це прагнення запобігти небажаним діям; ілюктивний потужний мотив бажаного перформативу; інтеграція спонування та загального або часткового оцінювання; ословлення, репрезентовані здебільшого низкою ад’єктивів і субстантивів. Щоб позначити оцінку, необхідно мати позначуване, оцінюваний денотат. Оцінки «мало» та «багато» семантизують адресно. Вони компарабельні між собою й відповідно до результатів аксіології [7, 8]. Не завжди *багато* має однойменну сему, позитивну оцінку. Пор.: англ. *More than enough is too much*; укр. *Що занадто, то не здраво*. Вагомим є оцінювання в режимі «багато» :: «мало».

Great talkers are little doers/Хто багато говорить, той мало робить.

Be swift to hear, slow to speak/Говори мало, слухай багато, а думай ще більше.

Це положення матеріалізується в низці прислів'їв англійської та української мов.

Much ado about nothing/Багато розмови, а розуму мало.

A small leak will sink a great ship/Із великої хмари та малий дощ.

Мало може семантизувати позитивне оцінювання.

A little spark kindles a great fire/Із малої іскри великий вогонь (буває).

A small rain lays great dust/Із малої хмари великий дощ буває.

Better less, but better/Краще менше та краще.

Children, when they are little, make parents fools, when they are big they make them mad/Малі діти їдять кашу, а великі – голову нашу.

Підсвідомо вважаємо, що БАГАТО більше ніж МАЛО.

Too much love of the parent corrupts the youth/Дитині дай волю, так сам підеш у неволю.

To make a mountain out of a molehill/Робити із мухи слона.

Many men, many minds/Скільки голів, стільки й умів.

The more haste, the less speed/Тихіше їдеш – далі будеш.

Парадоксальні й неочікувані іронічні висловлення на зразок англ.:

- *The more we study, the more we know;*
- *The more we know, the more we forget;*
- *The more we forget, the less we know;*
- *The less we know, the less we forget;*
- *The less we forget, the more we know;*
- *What is the use of study?*

Перевернуте алогічне висловлення стилізується неопозитивними елементами з ефектом оцінювання «навпаки» [9]. Поляризація спрацювала в комедійному вираженні дидактичної настанови. Напрямки несерйозного подавання полярні щодо серйозного бачення референтів, позбавлені здорового глузду та канонізованих лакун [1].

Поняття БАГАТО й МАЛО корелюють із пізнавальним процесом, результати якого ословлюються точно або невизначено, неточно чи приблизно, апроксиматично або індефінітно. Семантизація понять БАГАТО та МАЛО актуалізується в кластері прислів'їв з однойменними лексемами. Контрастивний аналіз зазначеної парадигми верифікує спостереження та обґрунтування тези про те, що прислів'ям як малим текстам властиві явища семантичної щільності й девіації. Тема-рематична щільність містить синкрету, діаду інформативності й спонукування. Пор.:

All cover, all lose/Багато бажати – добра не бачити;

Drinking a lot, living a little/Багато пити – мало жити;

Deeds, not words. Actions speak louder than words/Більше діла, менше слів;

Store is no sore/Кашу маслом не зіпсуєш.

Прислів'я із семою «мало» утворюють декілька семантичних кластерів на позначення індефінітної оцінки:

Brevity is a soul of wit/Коротко і ясно (багато в декількох словах);

Truth needs not many words/На правду мало слів.

Компаративна валоративність спрацює в контрастивному симбіозі:

Hungry bellies have no ears/Слів густо, а в животі пусто;

Too many truths are untruth/Сума правд є неправдою;

Many hounds may soon worry one hare/Де багато гончих, там зайцю смерть;

*Many hands make light work/Де руки й охота, там
скора робота;*

*The more I sleep the less I live/Хто багато спить, той
мало живе.*

Прислів'я інтендують побажання добра, анігіляцію зла, недоброзичливих вчинків, моральних ляпсусів. Прислів'я – це компресовані малі тексти моралізаторського наповнення, що пропагують кращий досвід і креативну думку.

Дидактична цінність досліджуваних текстів полягає в ідентифікації чинників текстоутворювального буття (атракторів і репелерів) [9], лінгвокреативних аспектів номінативних та комунікативних одиниць у перекладацькій практиці [11]. Дидактичний підхід до прислів'їв передбачає наявність компетентної грамотності (культурної та лінгвістичної), механізму кодування й декодування, образності викладу, вміння ословити об'єкт. Поляризація осмислення відбувається за семантичним наповненням референта, а прагматика – за зіставленими маркерами їх омовлення. Порівняння пронизує прислів'я від самого становлення до функціонування та модифікації. Порівняння спрацьовує в явищах аналогії, контрасту, часткового опредмечування й ітеративних елементів. Відсутність цих факторів свідчить про появу лакунарних, пустих місць на лінійних і нелінійних векторах буття. Постійно діючими є соціальні та лінгвістичні чинники, вивчення яких – синкретична справа, поєднання онтологічних і гносеологічних підходів до розуміння категорії системності [9].

Лексеми з наївної картини світу гідно репрезентовані у фразеологічних полілексемних одиницях, наприклад англ.: *Little things amuse little minds; Much ado about nothing; Much water has flown under the bridges since that time; Too many cooks spoil the broth; There has been many a*

peck of salt eaten since that time; Many a little makes a mickle; least said and soonest mended; to make less of something.

У корпусі англійських позначень БАГАТО, МАЛО виокремлюють групу одиниць із маркованими семами, на які посилаються під час тлумачення паремій на інтралінгвальних та інтерлінгвальних векторах. Пор.: *Too many truths are untruth/Сума правд є неправдою; Great talkers are little doers/Хто багато говорить, той мало робить; Deeds not words; Actions speak louder than words* – укр. *Більше діла – менше слів*; англ. *Be swift to hear, slow to speak* – укр. *Говори мало, слухай багато, а думай ще більше*; англ. *A small rain lays great dust* – укр. *Із малої хмари великий дощ буває*. Семантична спустошеність також простежується у фразеологізмах з іншими квантитативними одиницями, що зазвичай еволюціонують від предметного значення до кількісного (точного, а потім – розмитого та спустошеного). Пор.: англ. *Two heads are better than one; to miss a mile; thousands of pardons; inches of love; scruples of conscience; ells of beer; span of life, bushels of girls; fathoms in deep love; one in a thousand*; укр. *Борода з лікоть, а ума з ніготь; Як одступиш от грамоти на аршин, то вона од тебе на сажень; пучок радості, купка осель, баняк розуму тощо*.

Тексти малої форми позначені суміжністю диференційних ознак, можливістю трансформацій, ущільненням інформації, компресією думки. Прислів'я – стійке висловлення дидактичного характеру, якому властиві клішованість, афористичність і сентенційність. Класичні прислів'я відмежовуються від приказок комунікативно-прагматичним декором та синтаксичною завершеністю. Малі тексти (прислів'я, афоризми, загадки) мають спільні й відмінні ознаки. До перших атрактує чинник об'єму. Ці тексти мають невеликий обсяг. Пор.: *A rich man is nothing but a poor man with money* (G. Mencken); *Discontent is the first step in the progress in*

a man or nations (O. Wilde); *When it is not necessary to change it is not necessary to change* (West); *We can't make you rich but we guarantee to keep you well heeled* (unauthorized). *Nothing is worth doing except when the world says it is impossible* (O. Wilde).

Загадки – також тексти малої форми. Вони валоративні до процесів верифікації формальних і змістовних структур, модифікації вихідних позицій вторинного конструювання, реалізації чинників винахідливості, розваги, оцінювання, регулювання когнітивного процесу. Специфіка загадок полягає в реверсії блоків теми (шуканої величини) й реми (зазначеної, вербалізованої величини). Нагадаємо, загадки можуть мати форму питальних і розповідних речень, що водночас зберігають мовленнєвий акт квесетиву. Осмислення наукового статусу квесетивів потребує верифікації їх структурно-семантичного ладу, анігіляції енігматики. Пор.: *To be or not to be – that is a question?; No enemies your say? Will you walk into my parlour? Said the spider to the fly; What will Mrs Grunday say?*

Різними є функції: у прислів'їв – дидактична (директивна, регулятивна, виховна, настановча), в загадок – контролювальна (пошуки тематичного референта), в афоризмів – лінгвокреативна. Ці тексти відрізняються авторством: колективне – в прислів'ях і загадках, індивідуальне – в афоризмах. Стильовий декор застосований також неоднаково: розмовний – у прислів'ях та загадках, високий – в афоризмах. Формалізація семантичної дистанції в нашому разі об'єктивує різні типи малих текстів (табл. 2.1).

Семантична дистанція між малими текстами об'єктивується за формулою: $D = 1 - \frac{2 \cdot q}{A + B}$, у якій q позначає спільне значення, а $(A + B)$ – сумарні значення зазначених слів [3].

Таблиця 2.2 – Семантична дистанція прислів'їв, афоризмів, загадок

Критерії параметрів	Прислів'я	Афоризми	Загадки	Дистанція
Об'єм	малий +	малий +	малий +	прислів'я ::
Авторство	колективне +	індивідуальне	колективне +	:: афоризми – 0,75;
Стиль	розмовний +	високий	розмовний +	прислів'я ::
Функція	дидактична (виховна)	лінгво-креативна (інноваційна)	контролювальна (пошукова)	:: загадки – 0,25; загадки :: :: афоризми – 0,75

Семантичну дистанцію D вираховують так:

– прислів'я :: афоризми: $D = 1 - \frac{2 \cdot 1}{4 + 4} = 1 - \frac{1}{4} = \frac{3}{4}$, або 0,75;

– прислів'я :: загадки: $D = 1 - \frac{2 \cdot 3}{4 + 4} = 1 - \frac{3}{4} = \frac{1}{4}$, або 0,25;

– загадки :: афоризми: $D = 1 - \frac{2 \cdot 1}{4 + 4} = 1 - \frac{1}{4} = \frac{3}{4}$, або 0,75.

Афоризми за структурним дизайном наближаються до прислів'їв. Їх розмежування експлікуються в ситуаціях, що альтернативно свідчать про креативність думки чи настанови. Такі висловлення позначені синкретою й лакунарністю навпаки: те, що є лакунарним для прислів'їв, атрактивне для афоризмів (високий стиль, індивідуальне авторство). Вирішальною силою дефініцій досліджуваних текстів є фактор функціонування. Розуміємо, чому прислів'я та афоризми часом експлікують ідентично. У такому разі чинним є модус лінгвокреативної й дидак-

тичної функції. Невербалізована настановча функція [1] залишає за собою право на статус дидактичної (для прислів'їв) або дефінітної (для афоризмів).

Модифікації підвладні НО та КО за чинниками негативних слів або без них у процесах трансформації речення в слово та навпаки (речення ↔ слово) на зразок англ.: *Don't touch me!* → *Don't-touch-me look*; *Give me my money back or I'll kill you!* → *Give-me-my-money-back-or-I'll-kill-you expression*; *People come and go* → *come-and-go people*; *Good bye* → *God be with you*; *SOS* → *Save our souls*. Спільною для НО й КО є модифікація слів як така, що детермінована найближчим оточенням, компактуванням слів: *small beer* – *свіже пиво*, *small change* – *дрібні гроші*, *small comfort* – *невеликий комфорт*, *small deer* – *молоде покоління*, *small hours* – *ранкові години*, *small aleck* – *самовпевнений пройдисвіт*. Водночас несинонімічність патернів об'єктивізує семантика лексико-граматичного оточення. Пор. англ.: *He paused to drink :: He paused drinking* [1]. Модифікація НО й КО відбувається в умовах полівекторності, наявності лінійних і нелінійних парадигм на різних рівнях. Спільною для НО та КО є сила синергетики у феноменах самоорганізації, самостановлення та самоконтролю, що діють у модусах Мови – Мовлення – Мовленнєвої діяльності. Тексти, як і номінативні одиниці, піддаються процесам скорочення та пролонгації. З'являються серіали, коментарі, тексти-домисли. Як і слова, малі тексти (прислів'я, афоризми, загадки) належать до репродукованих одиниць [1]. Епідигматика НО й КО верифікує об'єктивність вторинних утворень, підвладних семантичним зрушенням від буквального до фігурального, від практичного до непрактичного, від очевидного до містичного, від урочистого до гумористичного. Деривацію на рівні формальних модифікацій динамічно простежуємо в малих текстах. Пор. англ.:

Any would not work, neither should he eat (Bible) → *He who doesn't work, neither shall he eat; A prophet is not without honor, save in his own country, and in his own house* (Bible) → *There is no prophet in the native country*. Секондарні прислів'я одержують нове авторське дихання. Пор. англ.: *Two is company three is none* → *Three is company two is none; A wolf in sheep's clothing* → *A sheep in sheep's clothing* (Goose); *A devil is not so black as it is painted* → *Most women are not so young as they are painted* (Beerholm). У вторинних текстах релевантна заміна лексичних одиниць на векторі серйозне → несерйозне, правдиве → спотворене. У секондарних текстах відбуваються процеси компресії, пролонгації, десемантизації та гіперсемантизації. Появи нових «сентенцій» передують творчі пошуки, авторські інтенції поділитися з партнерами інтелектуальною знахідкою, модернізувати їх поведінку [8]. Часові й просторові параметри авторських гумористичних висловів (АГВ) мають характер панхротопу, стяжіння. Абсолютний антропоцентризм АГВ проявляється у взаємодії комунікантів [8]. Міркування АГВ є алогічним, нестандартним, несподіваним розвитком авторської думки. Пор. англ.: *When a man teaches something he doesn't know himself to somebody else who has no aptitude for it, and gives him a certificate of proficiency, the latter has completed the education of a gentleman* (A.W. Shaw). Неоднозначна репрезентованість нової мово-думки, її дистанціювання від вихідного джерела об'єктивує появу нових модифікованих конструкцій, повних контрастів і несподіванок. Пор. англ.: *You will never write a good book until you have written some bad ones* (B. Shaw); *The only way to get rid of temptation is to yield to it* (O. Wilde); *A dentist at his work in vocation always looks down in the mouth* (Prentice). Тексти малого жанру не обмежені їх об'ємною параметризацією. Це не ліліпути, а стартові майданчики для подальших розвідок.

Збереження структурно-семантичного наповнення оригіналу в секондарному тексті (трансляторі) дає право перекладу мати статус адекватного. Пор. англ.: *As you sow, you shall tow/Що посієш, те й пожнеш*. У цій ситуації зіставленні тотожні дії, в них спільна дидактична функція. Збережена настанова читачеві. Еквівалентними є компоненти та блоки текстів. Ідея оригіналу зберігається й у такій діаді: *Don't trouble trouble until trouble troubles you/Не бери тяжкого в руки, а дурного в голову*. Мовленнєвий акт настанови еквівалентно омовлюється на граматичному рівні та частково на лексичному. Еквівалентність перекладу (повна, часткова й нульова) спрацьовує на різних рівнях. Вирішальною для адекватного перекладу (ми не вживаємо термін *точний*) є конгруентність, відповідність семантично-прагматичному наповненню. Пор.: *Too many cooks spoil the broth/У семи няньок дитя без ока*. У цій ситуації марковані різні образи, різні дії, але актуалізована єдина прагматична функція.

Ущільнені прислів'я об'єктивуються в еліптичних конструюваннях у художньому дискурсі. Наприклад,

Safe bind, safe find. Prov. Corresp./Як дбаєш, так і маєш;

And how's our stock-in-trade, partner?;

Safe bind, safe find? (Ch. Dickens) [2, с. 305].

Прислів'я як малий жанр дискурсу використовують художні образи для порівняння референтів. Порівняння вживають для осмислення онтології жанру й принципів аналогії (синонімічні ряди), контрасту (антонімічні ряди), предметної суміжності (тематичні ряди) або резонансної ітеративності (епідигматичні кластери). Це забезпечує об'єктивізацію неочікуваних ефектів здивування та загадковості. Наприклад,

Blind man would be glad to see, a. Prov. Corresp. Казав сліпий: побачимо;

«*What's the news in-doors?*»;

«*Let me see, said the blind man. Why the last news is, that I don't mean to marry your brother*» (Ch. Dickens) [2, с. 63].

Гра слів, стилістичні прийоми й виражальні засоби слугують для ідентифікації образності та ущільненості прислів'їв. Вони знімають смислові лакуни й фасцилюють актуалізацію дидактичних настанов.

Хронотоп прислів'їв проявляється в їх темпорально-просторовій синкреті. Прислів'я націлені на майбутнє, ословлюються в сучасному та використовують досвід минулого. Тематика наївної картини світу превалює в топіках досліджуваного об'єкта. Прислів'я віддають перевагу нейтральному лексикону й конкретним образам, етноспецифіка яких пронизує їх топікальність. Жанрові характеристики прислів'їв карбуються внутрішніми законами атракторів і репелерів, що є предметом подальшого дослідження.

У текстах малого жанру актуалізовані діади відоме :: нове, типове :: нетипове, відоме :: невідоме, тривіальне :: нетривіальне, важливе :: неважливе. Малі тексти – це не лише донори творчого шарму або відлуння минулого, а й енігматичне явище, об'єкт наукових розвідок, пошук прихованих іманентних тенденцій Мови – Мовлення – Мовленнєвої діяльності.

Список використаних джерел

1 Анохіна Т. О. Семантизація категорії мовчання в англomовному художньому дискурсі : монографія / Т. О. Анохіна. – Вінниця : Нова Книга, 2008. – 160 с.

2 Баранцев К. Т. Фразеологічний словник англійської мови / К. Т. Баранцев. – Київ : Радянська школа, 1956. – 390 с.

3 Бережан С. Г. Семантическая эквивалентность лексических единиц / С. Г. Бережан. – Кишинев : ШТИИНЦА, 1979. – 372 с.

4 Грайс Г. П. Логика и речевое общение / Г. П. Грайс // Новое в зарубежной лингвистике: лингвистическая прагматика. – Москва, 1985. – Вып. 16. – 316 с.

5 Даль В. И. Толковый словарь живого великорусского языка : в 4 т. – Москва : ОЛМА Медиа Групп, 2007. – Т. 3. – 576 с.

6 Дискурс як когнітивно-комунікативний феномен : колективна монографія / ред. І. С. Шевченко – Харків : Константа, 2005. – 356 с.

7 Жайворонок В. В. Знаки української етнокультури : словник-довідник / В. В. Жайворонок. – Київ : Довіра, 2006. – 703 с.

8 Кобякова І. К. Креативне конструювання вторинних утворень в англomовному дискурсі : монографія / І. К. Кобякова. – Вінниця : Нова книга, 2007. – 128 с.

9 Синергетика в філологічних дослідженнях : монографія / Т. И. Домброван, С. М. Еникеева, Л. С. Пихтовникова и др. ; под общ. ред. проф. Л. С. Пихтовниковой. – Харьков : ХНУ им. В. Н. Каразина, 2015. – 340 с.

10 Філологічна скарбничка [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://vprava.at.ua/publ/pozaklasna_robota/dopomizhni_materiali/prisliv_39_ja_i_prikazki_na_temu_quot_dumka_i_mova_dosvid_ta_znannja_quot/11-1-0-6.

11 Швачко С. О. У царині номінативних та комунікативних одиниць : зб. наук. праць / С. О. Швачко. – Суми : СумДУ, 2010. – 168 с.

12 Шевченко І. С. Дискурс як мисленнево-комунікативна діяльність / І. С. Шевченко, О. І. Морозова // Дискурс як когнітивно-комунікативний феномен. – Харків : Константа, 2005. – С. 21–28.

13 Proverbs about Proverbs [Electronic resurs]. – Access mode : <http://www.bartleby.com/346/3.html>.

14 Webster's New World Dictionary. – USA, 1959. – 632 p.

15 World Sayings [Electronic resurs]. – Access mode : <http://www.sayings.ru/world/english/>.

2.3 Прислів'я в статусі трансляторів: лінгвокогнітивний аспект

Системна організація прислів'їв (їх самоорганізація, самоконтроль і самобудова) детермінована атракторами та репелерами, нестабільними в нових текстотвореннях [3]. Прислів'я за межами свого першобуття перетворюються й наближаються до статусу афоризмів, загадок, приказок, інших образів протиставлення. Як вторинні утворення вони набувають функцій оцінювання, альтернативи, перетворюються на номінативні одиниці для створення різнобарв'я висновків. Топікальність прислів'їв об'єктивована комплексом завдань, гетерогенним підходом до зазначених проблем. Становлення та функціонування об'єкта дослідження експлікується його природою й релевантними ситуаціями. Когнітивно-комунікативну та семантично-прагматичну значущість прислів'їв визначають фактори текстової настанови. Прислів'ям-першоджерелам властиві римовані форми, народні витоки, тематична паспортизація, прагматичне навантаження, етнічний шарм, вторинна деривація, посилення на минулий досвід, текстоутворювальні патерни, вагома роль адресанта, який передбачає дидактичну сутність повідомлення, інтендує його соціальну мету [3]. Осмислення дієвості прислів'їв у різних ендозонах канонізує стабільність їх динаміки. Першотвір – основа для тлумачення та,

власне, перекладу оригінальних текстів. Важливим у такому разі є вибір домінантних елементів для транслятора.

У лінгвістичній науковій картині з'явився новий термін – *intext/інтекст* – із властивою йому морфологічною мотивацією. Експлікація цього метазнака наведена в роботі П. Торопа «Тотальний переклад» [4]. Термін корелює з ендозоною перекладознавства. Морфема *in-/ін-* є міжмовною поліфункціональною одиницею, актуалізованою в лексемах *інтекст*, *інформація*, *іноземний*, *інтернаціональний*, *інтертекстовий*, *інтратекстовий*. Лексему *інтекст* тлумачать як дієслово *intexere* – «внести», «вміщувати», «примішувати», «приєднувати», «вставляти», «обмотувати», «скріплювати»; іменник *intextus* – «вплетіння», «включення», «з'ясування», «з'єднання». Вкраплення (інтексти) – складники похідних від першоджерел текстів. Дотичні інтексти змінюють функції новоутворень, а також замінюють домінуючу регулятивну функцію першоджерел (впливу, настанови, рекомендації). Семантичне наповнення прислів'я десемантизується, конкретизується та змінює свій вектор. Контактне репрезентування складових матеріалізується в прозових наративах, монологічних дискурсах і спекулятивних ситуаціях. Актуалізація інтекстів може призвести до трагічного кінця – появи лакунізованих ендозон. У такому разі спрацьовує принцип *pars pro toto*, відповідно до якого частину прислів'я вживають замість його повного варіанта. Неочікуваний контекст породжує немодельований варіант побудови, непередбачений традиційними канонами текстотворення. Фрактальний чинник є поштовхом до появи ідей, ословлених контактувальними одиницями, а базова дидактична функція поступається новим текстотворювальним тенденціям. Спрацьовує феномен розходження прислів'їв у модусах мови, мовлення та інтеграції тлумачення й

перекладу. У мові прислів'я мають низку синонімів у ролі тлумачення теми та реми. У мовленні спрацьовує феномен модифікації, що, зокрема, верифікує стабільність динаміки комунікативних одиниць. Інновації конструюють за законом колообігу: ословленню референтів передує їх осмислення.

Прислів'я в художньому дискурсі як інтексти потребують роз'яснень, авторських коментувань, бачення глобальної структури тексту. Пор. англ.: *The absent are always in the wrong. This is a terrible saying, for we must add: it is because there is no one to defend them. Do we understand that in saying the absent are always in the wrong, we are accusing the whole world of cowardice? We must not submit to this shame* (Samuel Yardley) або *Forget injures, never forget good → You're wrong, Johnny. You did a good thing that day whether you liked it or not. Confucius said, Forget injures, never forget the kindness, I'm trying to forget my past injures; but I will never forget the kindness you showed me* (Bill Pezz) [5].

Чинниками стабільності КО є атрактори й репелери – внутрішні закони ендозони прислів'їв-джерел. Наявність у лексикографічній літературі алонімів прислів'їв верифікує дієвість синкрет процесів тлумачення та перекладу. Без осмислення думки оригіналу не спрацьовує переклад. Еталоном транслятора є квазісмил оригіналу, ментальна складова, *Tertium Comparationis*. Ментальна одиниця має низку ословлень за законом лінгвістичної відносності, чим верифікується полісемантичне буття не лише номінативних одиниць (НО), а й комунікативних одиниць (КО), їх функціональне різнобарв'я. Похідні деривати (інтексти) реалізуються в різних ситуаціях, у яких модифікуються оригінали лексичними вкрапленнями або зміною конструювань. Оригінал тлумачать в одномовному режимі експлікаторів, дескрипторів і коментувань, відбувається

пошук корелювальних варіантів. Адекватний переклад зберігає смисл оригіналу, прагматична інтенція якого є авторським креативом. Серед модифікованих елементів об'єктивуються вкраплення компаративних образів, зміна функцій та емпатій.

У вихідних прислів'ях-першоджерелах наявні два блоки – теми та реми – в експліцитному або імпліцитному репрезентуванні. Важливим є двобій цих блоків для осмислення базової інтенції (вплинути на адресата у виборі атрибутів соціальної поведінки). Наприклад: *Curiosity killed a cat/Багато будеш знати – скоро постарієш; Caution is the parent of safety/Обережність – супутниця безпеки; Do in Rome as Romans do/Із вовками жити – по-вовчому вими; Art is long, life is short/Вік живи, вік учиш* [1, 2].

Атрактори – дизайнери стабільності прислів'їв у їх статусі вихідних джерел. Репелери – це антиатрактори, що чинять опір і змінюють настановний шарм атракторів: репелери протистоять вимогам атракторів, відбувається двобій синергетичної єдності, що віддзеркалює мобільність прислів'їв.

Прислів'я вживають у контексті інших одиниць, семантизуючи ідею подібності та відмінності. Водночас вони мають статус декору, милозвучної підтримки, релевантного посилання на минуле, пам'ятаючи про свої витоки. (Пор. укр. *люди кажуть*, англ. *they say*).

Невербалізована настановча функція [3] залишає за собою право на статус дидактичної (для прислів'їв) або дефінітної (для афоризмів).

На сьогодні прислів'я нагадують читачам про свій науковий статус.

Пор.:

Proverbs are mental gems gathered in the diamond fields of the mind;

*As the country, so the proverb;
A man's life is often built on a proverb;
A proverb is an ornament to language;
Proverbs are the abridgements of wisdom;
The genius, wit, and spirit of a nation are discovered in
its proverbs;
Proverbs and conversation follow each other;
Proverbs are the lamps to words;
Proverbs bear age and he who would do well may view
himself in them as in a looking-glass [1, 2].*

Прислів'я – це комунікативні поліфункціональні одиниці, що матеріалізують ідею самоорганізації, самоконтролю й самодобудови досліджуваного об'єкта в мовній системі. Осмислення типологічної ідентифікації прислів'їв, їх емердженту, функціонування та модифікації потребує подальшого глибокого діасинхронічного аналізу.

Список використаних джерел

1 Англо-український фразеологічний словник / уклад. К. Т. Баранцев. – 2-ге вид., випр. – Київ : Знання, КОО, 2005. – 1056 с.

2 Дубенко О. Ю. Англо-американські прислів'я та приказки / О. Ю. Дубенко. – Вінниця : Нова книга, 2004. – 416 с.

3 Овсянко О. Л. Структурно-семантичні модифікації англomовних прислів'їв у художньому та публіцистичному дискурсах : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / О. Л. Овсянко. – Запоріжжя, 2017. – 270 с.

4 Тороп П. Тотальний переклад : монографія / П. Тороп ; пер. із рос. О. А. Кальниченко, О. І. Оржицького. – Вінниця : Нова Книга, 2015. – 264 с.

5 Bill Pezza. Stealing Tomatoes / Bill Pezza. – Bloomington : AuthorHouse, 2009. – 492 p.

2.4 Феномен ущільнення в модусах мови, мовлення й мовленнєвої поведінки

Актуальність дослідження ущільнення в модусах англійської мови, мовлення та мовленнєвої поведінки зумовлена спрямованістю сучасної лінгвістики на вивчення живого мовлення [2, 4, 13, 17, 19], інтеграції вербальних і невербальних засобів комунікації [3, 5, 14, 15], осмислення процесів концептуалізації та категоризації, а також інтересом учених до системно-функціональної сутності вторинних (похідних) конструвань, з одного боку, та малодослідженістю заявленої теми – з іншого. Увагу зосереджують на ідентифікації ущільнення на матеріалі номінативних одиниць (НО) та комунікативних одиниць (КО) англійської мови, зокрема на денумеративах, синтаксичних нумеральних конструваннях, частиномовних модифікаціях, а також текстах малого жанру (прислів'ях, афоризмах і загадках) [13, 18]. Важливим є осмислення статусу жанрових чинників – атракторів та репелерів. Методи й прийоми дослідження обумовлені онтологією референтів і комплексним підходом до поставлених завдань. Домінантний прийом роботи – онтогносеологічна синкрета.

Ущільнення як базова одиниця дослідження є родовим терміном об'ємної парадигми: *аббревіатура, скорочення, бленд, анколуф, анакопа (усічення), позбавлення, асидентон, аморфні одиниці, лігатура (буква з двох елементів), еліптичне речення, нульова морфема, редукований елемент, відсутня форма, синкопа (скорочення всередині слова), зрощення, звуження, фузія*. У науковій

картині чинними термінами є метезнаки атрактор і репелер.

До адгерентних тяжіють аспекти одомашнення та очуження в ендозоні лінгвокультурології [7]. До культурем належать артефакти й феномени [12]. Артефакти вибудовуються за схемою ментафактів або план-образів. Поліпричинні людські дії та вчинки корелюють із культурною мікроевристикою. Феномени тяжіють до відприродних явищ, це не артефакти, але вони також відкриті до змін та еволюції. Учені (Келлер, Сорокін) вважають, що дефінітувати мову важливо в контексті постійних модифікації та девіацій. Культура – це адаптувальний механізм, що змінюється сам і змінює адгерентні феномени; самоорганізуюча й стимулювальна сила докільля; симбіоз природи, яка творить, та того, що утворюється, будує й добудовується. Культура – це те, що суспільство робить і думає, а мова – те, як суспільство думає. Лакунікований характер інформації «чужої культури» віддзеркалює неконгруентність двох світів, ускладнює їх розуміння. Отже, міжкультурні ситуації потребують тлумачення чужих схем, використання допоміжних психічних ресурсів та адекватного ословлення.

Ущільнення контактувальних одиниць генерує явище лакунарності, позначуване однойменним знаком лакуна. Лакуна – складна семантична одиниця, що імплікується співвідношенням порівнюваних елементів різних рівнів, ендозони та модусів мови. Лакуни асоціюють із явищем семантичної свердловини й одиницями міжмовного/внутрішньомовного, міжкультурного/внутрішньокультурного просторів. Чинниками внутрішньої іманентності є атрактори й репелери, що забезпечують життєдіяльність та різнобарв'я мовних ендозон: їх системність, здатність до категоризації й концептуалізації, еволюційного поліфункціонального буття. Ущільнення та лакунарність є вагомою

діадою в науковій картині світу, очевидною в онтогносеологічній синкреті до осмислення явищ хаотичності й порядку. Лакуни (мімікрія) мають атрибути динамічності, активності, агентивності, темпоральної локалізованості, перцептивності, контрольованості, наявності інструментів, ознак хаотичності, лінеарності та ризоматичності [1].

Об'єктивізація процесу ущільнення на матеріалі різних модусів мовної системи позначає важливі ендозони словотвору, буття, номінативного та комунікативного процесів, а також синергетичного становлення – організацію, самодобудову та самоконтроль. Ущільнення як один з етапів динамічного напрямку еволюції репрезентовано у вторинних, третинних та інших сукцесивних етапах добудови. Ущільнення передбачає наявність матеріалу порівняння, а також систематизацію виходу з хаосу, відсутності порядку ідентифікації рис подібності, відмінності, робіжності референтів думки. Ословлені сигніфікати й денотати не ототожнюються з предметами номінації. Влучно зауважив О. І. Смирницький: якби слова ототожнювалися з предметами, ми смакували б не масло, а його назву. Слова – це семіотичні знаки з властивими їм значеннями, прагматикою та композицією. Інтерація слів різних мов, їх трансформації об'єднуються рисами семіотичної адекватності. Семантика та прагматика порівнюваних слів є базою адекватної відповідності, в той час як поверхнева структура знаків об'єктивує специфічний дизайн кожного конструювання. Ідіоматичність лексикону спричиняє непорозуміння, невідповідність (*howghows*) на інтервекторних просторах, а це потребує значних зусиль для порозуміння комунікантів.

Патерни словотвору слугують канонізованою моделлю граматичної системи кожної мови [9, 12]. Моделі побудови сучасних слів англійської мови об'єктивують аналітичний лад цієї макросистеми. Композиція репрезен-

тована ущільнено в афіксованих варіантах на зразок *beautiful*, спрощених формах *death*, *gift*. Задіяними в корелятивних діадах ущільнено є конверсія, зміна наголосу, редуплікація. Ущільнення (компресія) [10] репрезентоване синкретично, мультиплікативно енергіями семантичних і формальних складників ($a + b$). Поєднання цих складників є не адитивним принципом, а мультиплікативним ($a \cdot b$). Діада позицій ($a + b$) генерує появу нової сили, тенденцій, що резонують минулі чинники, але в новому частиномовному бутті. Пор. корелювальні за конверсією слова:

an ape/мавпа; to ape/передражнювати;
a collar/комір; to collar/вишвирунути.

Семантика дієслів, утворених від іменників, спрацьовує в руслі відпредметної семантизації, конверсії від предметності до дії. Ущільнення полярне до пролонгації. Феномен складних слів (секондарних) спрацьовує в процесах редуплікації, лексикалізації. Пор. англ.: *time-table*, *forget-me-not*, *tip-top*, *don't-touch-me look*. Протиставлення словотвору утворюють дихотомії, діади поверхневих і глибинних структур: прості :: ускладнені конструювання, конкретні :: абстрактні значення, позитивні :: негативні оцінки, первинні :: вторинні утворення. Омінпотентними є закони релевантності й полярності, синергетичної опозиції, контамінації матерії та методу, змісту й осмислення. Розібратися в такій хаотичній репрезентації допомагає порівняння його результатів у виході на синонімію, антонімію, предметну та резонувальну фрактальності. Порядок і системність спрацьовують лінійно й ризоматично в лінгвістичній ніші.

Серед імплікативно-іллокутивних конструкцій виокремлюють загадки, в яких інформація-підказка подана як рематичний блок (тематичний блок є предметом постійного пошуку) [13]. Імпліцитні смисли загадок – це

дискурсивні семантичні лакуни, створені на векторі інтендування, наміру (з боку адресанта) та інферування, виведення (з боку адресата) [4].

Сага про загадки та прислів'я буде неповною без посилання на їх витоки, паспортизацію й «околиці». Щодо канонізації їх буття доречним є використання праці В. Даля «Пословицы русского языка», на титульному аркуші якої автор помістив підзаголовок «Сборник пословиц, поговорок, речений, присловий, чистоговорок, прибауток, загадок, поверий и пр.» [7]. Зазначена група текстів має право на інтегроване репрезентування з огляду на обсяг, народний колорит, мудрість, словесний закодований досвід [17]. Слово *riddle* корелює з англ. *read*. У словосполученні *to read one's mind* відгукується етимологічне, минуле значення *to read* – *здогадуватися*. Загадкам і прислів'ям властиві спільні риси: художній дискурс, римовані форми, народні витоки, тематична паспортизація, прагматичне навантаження, посилання на минулий досвід, етнічний шарм і вторинна деривація. Розбіжності згаданих текстів об'єктивують їх автономність та автентичність. За структурою загадки тяжіють до мікродіалогів, у яких адресант та адресат зосереджуються на ідентифікації референта. Наявність спільного досвіду препарує результативність пошуку. Загадки як засіб стимулювання уяви в когнітивному процесі зберігають дидактичну функцію, змінюють власні форми буття й зосереджуються на блоках «Що? Де? Коли?». Дескрипції референтів позначені образністю, конкретністю, а це препарує адекватні відгадки [8, 13]. Нарочите ускладнення референта здійснюється завдяки використанню омонімів, що загострюють креативну увагу шукача відповіді. Пор.: *Від чого качка пливе? (Від берега); Від чого ворона чорна? (Від хвоста до дзьоба); За чим у козака шабля? (За паском).*

Відгадування енігматичних вкраплень – своєрідний поєдинок у ментальному бутті комунікантів. Загадки виникають у різних доменах, мають характер гри. Пор.: *Яка річка складається з префікса й числівника? (При-п'ять); Який півострів скаржитися на свою величину? (Я-мал) Яке місто літає? (Орел); Я спереду та ззаду, посередині – порода коня, разом буде назва країни (Я-поні-я)* [8].

Синтаксичні лакуни запобігають монотонності, тавтології, слугують засобами економії фізичних зусиль і специфічного «скоропису». Оточення лакун розкриває їх імплікацію, слугує ключем до їх семантичного наповнення. Феномен лакун має знаковий характер. Ми живемо у світі знаків. Знаковою системою є мова [12, с. 168–183]. «Знак – матеріальний, чуттєво сприйманий предмет, що бере участь у процесах пізнання й спілкування в ролі замітника (представника) іншого предмета, використовуваний для одержання, зберігання, перетворення та передавання інформації» [12, с. 169]. Замінниками, субститутами є умовні поліфункціональні знаки. Пор.: буква як Zn_2 є субститутом фонему, формула – субституту моделі речення. Знаки ословлюють думки, позначають емоційний стан людини, мають поверхневу та глибинну структури, їм властиві адаптивність і системність. Zn_2 (як замітники Zn_1) утворюють вторинні системи: мови на зразок есперанто, наукову символіку, метамову та перекодування. Семантика Zn_1 віддзеркалює екстралінгвальне буття. Zn_2 свідчать про дієвість когнітивного процесу. Первинні й вторинні знаки глибинні за значенням, багатоярусні за структурою, поліфункціональні за призначенням. Zn_2 мають статус експліцитних (коментувальних, надлишкових) та імпліцитних знаків. Zn_2 реалізовані в повторах, синонімії, переліках і конкретизації. Zn_2 актуалізовані в згорнутих, еліптованих конструкціях анафорично. Пор. укр.

*Два кольори (1) Мої два кольори (2):
Червоне (3) то любов,
а чорне (4) то журба.*

(Д. Павличко)

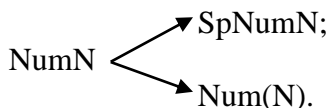
Словосполучення (1) розширене компонентами (2), а потім згортається до позицій (3), (4). Еліптовані одиниці (3), (4) аугментовані абстрактним значенням, але водночас імплікують відсутній компонент *Колір*. Ця синтаксична лакуна очевидна з огляду на попередні блоки (1) і (2); блоки (3), (4) позбавлені компонентів (1), (2) – *два мої кольори*, але близький контекст не дає можливості забути про експліцитну даність антецедентів. Варіанти (3), (4) за змістом синкретичні, тому що імплікують кількісно-якісне предметне значення попередніх блоків. *Два кольори* – нумеральне словосполучення (NumN), у якому семантичним центром є іменник *кольори*. Num (N) – результат згортання вихідного (NumN) структурного варіанта, в якому атрибутивний компонент Num зберігає семантичне навантаження вихідної конструкції.

Пор. укр.

*Я зараз бачу: з-за ріки –
Дві кручі, наче маяки;
Одна зелена, чорна друга.
Чи літнє сонце, чи зав'юга, –
Вони стоять собі віки.*

(А. Малишко)

Нумеральним словосполученням NumN властиві процеси розширення та ущільнення:

Sp – специфікатор, розширювач NumN у статусі інтенсифікатора чи апроксиматора. Із варіантом Num (N) корелює феномен синтаксичної лакуни. Незмінним еле-

ментом зазначених моделей є Num. Пор.: NumN, SpNumN, Num (N). Наприклад: англ. *six months, about four miles, two (o'clock)*; укр. *два зошити, приблизно чотири години, о другій (годині)*. Модель Num (N) свідчить про дієвість законів економії, детермінації дискурсивними факторами. У Num (N) немає кореляції між формою й значенням, поверхневою та глибинною структурами. Імпліцитність (N) розкривається завдяки зануренню в контекст. У синтаксичних конструкціях Num (N) увага фокусується на залишку від вихідної конструкції – числівнику, що нагадує про відсутній компонент і є його імплікатором. Пор.: англ. *He is coming at 4.30 but he's to catch a train back at 6.20 (Galsworthy). I could buy for ten thousand. That would only be four hundred a year (Galsworthy)*. Отже, два компоненти компресуються в одну позицію (NumN і Num (N)), у якій семантична цілісність превалює над дискретністю. Усічені словосполучення ілюструють семантичну тотожність частини цілому – *pars pro toto*. Асиметрія Num (N) об'єктивує наявність небуквального позначення квантитативного чинника [18].

Комунікація може бути прямою й непрямую, вербальною та невербальною, здійснюваною експліцитними та імпліцитними засобами [4]. Імпліцитними й конвенціонально незалежними є жести, вітання, прощання, знизування плечима. Залежна неконвенціональна імпліцитність детермінована фактором дискурсу. Історична первинність прямого смислу верифікує дериваційний імпліцитний смисл. Непряма комунікація (НК) може бути планованою й непланованою, інтендентною та неінтендентною, конвенціональною й неконвенціональною. Запланована НК має мовні засоби позначення, яких немає в непланованій. Пор.: три типи НК: непряме повідомлення (евфемізми, тропи), непряме спілкування (фатичну функцію), непрямий вплив (маніпулювання й непрямі директиви) [1, 5].

На слова та висловлювання впливають процеси деривації, вторинного конструювання, постійно діючого вічного двигуна [20]. Пор.: поліфункціональність графічних знаків (ГЗ), збагачених семантичною функцією в прикладах на зразок англ. *There is a man with a wooden leg, outside, Mr. Smith; What is the name of the other leg?*

Імпліцитні смисли семантизуються, інферуються (виводяться) в ситуаціях, у яких діють закони обізнаності та кооперації комунікантів [4]. Імпліцитність маркується змістовими, соціальними, психологічними, естетичними, етнокультурними чинниками. Зазначені смисли конструюють комуніканти в процесі інтеракції. Гідним уваги є лінгвістичний аналіз епідигматичної парадигми з елементом *імплі-*. *Імплікація* – когнітивний процес конструювання імпліцитно виражених смислів; *імпліцитний* – виражений небуквально, приховано, непрямим способом; *Імпліцитність* – властивість висловлювань, що містять імпліцитно виражені смисли [4, с. 11]. Слова *імпліцитний* та *експліцитний* утворюють дихотомію, спільним для якої є наявність відповідно прихованих, небуквальних, невиражених, непрямих смислів, з одного боку, й неприхованих, буквальних, виражених – з іншого.

Ментально-комунікативне буття дискурсивного мовчання конструюється на векторі адресант – адресат, або автор – читач. Імпліцитні процеси семантизують девіацію від буквального до небуквального, від позитивного до негативного (або навпаки), від невираженого до вираженого, від прихованого до явного, від невидимого до видимого тощо. У такому разі поверхнева структура є стартовим фокусом для активного розпізнавання лінгвокогнітивного буття прямого й непрямого смислів.

Адгерентність (суміжність) еліптичних та апосіопезних конструювань простежується в наявності згорнутих поверхневих структур, синтаксичних лакун і ситуативної

орієнтації [4, с. 279]. Фігура умовчання (апосіопеза) – це незакінчена думка, результат семантичного дефіциту, маркер схвильованості або пошуків засобів позначення. Пор.:

Aposiopesis – a rhetorical device in which the speaker suddenly breaks off in the middle of the sentence, leaving the sense unfinished. The device usually suggests strong emotion that makes the speaker unwilling or unable to continue.

The common threat ‘get out, or else’ is an example [20, с. 15].

Anacolothon – A grammatical term for a change of construction in a Sentence that leaves the initial construction unfinished: ‘Either you go – But we’ll see’ [ibid].

Лакуни в синтаксисі зумовлені різними чинниками: психічними, фізичними (екстралінгвальними), законами мовної економії. Неомовлені семантичні пустоти в писемному тексті позначають графічними засобами, а в усному – паузами, лексичними екстеріоризаторами та ситуативними маркерами, що матеріалізуються в близькому або дистантному оточенні. Імплікація лакун (прихований, невиражений зміст) корелює з глибинними структурами. Як стверджує Л. Р. Безугла, імпліцитними можна назвати смисли, але не значення [4, с. 22]. Приховані смисли як «висловлювання у квадраті» постійно привертають увагу науковців. Мова не видає таємниць, її «мовчання» – це наполегливий заклик розгадати, що невидимо написано поміж рядків.

Відомо, що пустоти не вимірюються [5]. Але це не стосується лакун, екстеріоризовуваних за допомогою семіотичних знаків, різних каналів. У писемному мовленні надто значущим є текст, а в усному – інтонація, міміка, жест. Валоративним є мовчання: людина мовчить, а інформація надходить. Найсильніший крик у мовчанні [12, с. 181–183]. Пор.:

*Не жартуй наді мною, будь-ласка,
І говорячи не мовчи,
Нащо правді словесна маска?
Ти мовчанням мені кричи.*

(В. Симоненко)

Мовчання – це дуалістичне явище, що вбирає в себе просодичні та смислові характеристики: план вираження – паузу, план змісту – силенціальний ефект (СЕ) [1, 5]. Мовчання позначене нульовим денотатом, корелює з графічними знаками (на письмі) й номінаціями – екстеріоризаторами (в усному та писемному мовленні). «Графіка мовчання» [3] передбачає тире, три крапки, крапку в еліптичному реченні («рубленому» синтаксисі), редуплікацію знаків оклику, питання й крапки. ГЗ мовчання комплементуються словами, словосполученнями та суперзнаками – висловлюваннями. Приховані смисли розкриваються завдяки дискурсивному аналізуванню – осмисленню середовища, режиму та маркуванню СЕ.

Лакуни, позначені ГЗ, імплікують пропуски між словами, заміну нульових денотатів. Синтаксичні пропуски полегшують вимову блоків. Семантичні лакуни імплікують силенціальний ефект, невербальний акт комунікативного мовчання. Ситуація інтеріоризує витoki й джерела останнього. Варіативність ГЗ детермінована іманентністю мов. Пор. облігаторну актуалізацію предикативного тире в російській та українській мовах на відміну від англійської. Спільною для зазначених мовних систем є біфункціональність пунктуаційних знаків, а саме: оформувальна (граматична) та смислова (семантична) функції [1].

Мовчання як силенціальний ефект психологічно релевантне, семантично навантажене й прагматично-комунікативне. Мовчання – це перерва у вербальній поведінці, субститут просодичних, паузальних компонентів, позначуваних ГЗ, прямими та дескриптивними вербалізаторами.

Мовчання не вирішує конфліктів, але корелює з конфліктністю [5]. Стилистична фігура мовчання – апосіопеза – тяжіє до табування (замовчування) шокуючих, вульгарних елементів. Як засіб криптивності апосіопеза позначена структурною та інтонаційною незакінченістю. Це прерогатива адресанта, який розраховує на кмітливість адресата, його лінгвістичну й соціальну компетентності. Серед графічних маркерів апосіопези виокремлюють поодинокі літери (замінники когнітивного дефіциту) та пунктуаційні знаки. Апосіопеза наближається до еліптованих конструкцій. Еліпсис у статусі синтаксичних пустот адгерентний до силенціального ефекту. Він є варіативною девіацією конструкцій, що запобігають тавтології. Формальні скорочення (еліпсис) не викликають труднощів порозуміння, в той час як апосіопеза потребує вдумливого прочитання. Парадигма метазнаків мовчання свідчить про складний, поліаспектний характер СЕ. Пор.: *хезитативні, тентативні, психологічні паузи, когнітивний дефіцит, нульовий денотат, силенціальний компонент, невербалізована дія, комунікативне умовчання, моностичне мовчання, секулярне мовчання, мовчання природи* [1]. Адгерентними до комунікативного мовчання є поняття імплікації, підтексту, еліпсиса й алюзії, що верифікуються на дискурсивних просторах. Зазначимо, що модифікація поверхневих структур породжує феномени абревіації та контамінації. Серед літературознавчих термінів виокремлюють метазнак *Езопове мовчання* (манеру недомовок, хезитації, вагання). Якщо джерелом імплікації є емоційний стан мовця, реалізація морально-етичних стандартів, уникнення прямої відповіді, то розбіжностям між імплікацією й комунікативним мовчанням залишається мало місця.

Неадекватне сприйняття повідомлення адресатом спричиняє порушення комунікативних стратегій, тактик, номіновані комунікативними невдачами (КН). КН

створюють непорозуміння, труднощі в спілкуванні як такі, що потребують превентивних мір, подолання семантичних лакун, прочитання непрямих смислів. Певні КН (*stumbling blocks*) закладені в самій мові. Це широка семантика слів, асиметрія знаків, омонімія, стилістичні засоби (наприклад, гра слів, зевгма, оксиморон, гіпербола, літота, анаколуф, апосіопеза). Маркери сигналів КН нагадують адресатові про контекстуальні труднощі. Пор.: англ. *that is, i.e., so to say, in a nutshell, in other words, otherwise*; укр. *тобто, так сказати, іншими словами*. У школі вчать долати КН і «знати, що та як сказати», ознайомлюють зі стандартами. Дидактичними мірами слугують завдання контролю та самоконтролю, що стосуються нестандартного бачення дійсності, помилкової референції, ономасіологічної квазіналежності, запобігання *lapsus lingua* (лат. «промах», «неправильний крок», «помилка»). Помилки й вигадки властиві комунікативній діяльності: помиляються всі люди (лат. *errare humanum est*). Але необхідно зазначити, що заплановані, запрограмовані помилки, вигадки приховують креативні наміри адресанта. Витвори потребують уваги непересічного адресата. Тотожність синтаксичних структур не сприяє лексичній тотожності й може породжувати надто енігматичні структури «нездорового глузду». Пор.: англ. *she lost her heart and the necklace*; укр. *любив козак дівчину та із сиром пироги*.

Творчі заплановані помилки примушують адресата задуматися над витоками НО, його реальним та етимологічним буттям. Пор.: англ. *smiles* – «*the longest word*»; укр. *Муму* – «*корова-заїка*», *посол* – «*людина, яку послали*».

Новим на сьогодні є підхід до проблеми адгерентності концептів імплікації та мовчання, їх лінгвокогнітивного буття в діалогічному дискурсі. До методологічної бази залучають комплексний підхід – осмислення середовища, режиму й стилю імплікованого непрямого смислу.

Вагомими є реконструювання, експлікація, контекстуальне моделювання об'єкта, його дедуктивний та індуктивний аналізи [11]. Діалогічний дискурс використовують як фоновий матеріал для розпізнання, ідентифікації імплікованих смислів.

Перспективними вважаємо питання взаємодії мови й мовлення, експліцитного та імпліцитного буття смислів, комплементарності семіотичних систем невербаліки й вербаліки, адгерентність суміжних понять. Актуальним також є осмислення феномену лакун у різних дискурсах.

Список використаних джерел

1 Анохіна Т. О. Семантизація категорії мовчання в англomовному художньому дискурсі / Т. О. Анохіна. – Вінниця : Нова книга, 2008. – 160 с.

2 Арутюнова Н. Д. Феномен молчания / Н. Д. Арутюнова // Язык о языке / под. ред. Н. Д. Арутюновой. – Москва : Языки русской культуры, 2006. – С. 416–436.

3 Бацевич Ф. С. Проблеми сучасної лінгвістичної генеалогії: спроба аналітичного огляду / Ф. С. Бацевич // Од слова путь верстаючи й до слова. – Львів, 2008. – 1012 с.

4 Безугла Л. Р. Вербалізація імпліцитних смислів у німецькомовному діалогічному дискурсі / Л. Р. Безугла. – Харків : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2007. – 332 с.

5 Белова А. Д. Лингвистические аспекты аргументации / А. Д. Белова. – Киев : Киев. нац. ун-т им. Тараса Шевченко, 1997. – 307 с.

6 Вихованець І. Р. Таїна слова / І. Р. Вихованець. – Київ : Радянська школа, 1980. – 284 с.

7 Даль В. Пословицы русского языка : сборник / В. Даль. – Москва : Госиздательство ХЛ, 1957. – 991 с.

8 Загадки / упорядкування, вступна стаття та примітки І. П. Березовського. – Київ : Вид-во АН УРСР, 1962. – 511 с.

9 Загнітко А. П. Теоретична грамати́ка української мови. Синтаксис / А. П. Загнітко. – Донецьк : ДонНУ, 2001. – 662 с.

10 Камінський Ю. І. Комплементарна єдність компресії та декомпресії в межах закону мовної економії / Ю. І. Камінський // Вісник СумДУ. – Суми, 2007. – Т. 2. – С. 109–112. – (Серія «Філологія»).

11 Кобякова І. К. Креативне конструювання вторинних утворень в англomовному дискурсі / І. К. Кобякова. – Вінниця : Нова книга, 2007. – 128 с.

12 Кочерган М. П. Основи зіставного мовознавства / М. П. Кочерган. – Київ : Академія, 2006. – 424 с.

13 Мамедова А. И. Немецкая народная загадка как мультидисциплинарный феномен / А. И. Мамедова // Нова філологія : зб. наук. праць. – Запоріжжя : ЗНУ, 2005. – № 1 (21). – С. 82–88.

14 Самохіна В. А. Современная англоязычная шутка / В. А. Самохіна. – Харьков : ХНУ им. В. Н. Каразіна, 2008. – 356 с.

15 Солощук Л. В. Вербальні і невербальні компоненти комунікації в англomовному дискурсі / Л. В. Солощук. – Харків : Константа, 2006. – 300 с.

16 Худяков А. А. Теоретическая грамматика английского языка / А. А. Худяков. – Москва : Академія, 2005. – 256 с.

17 Чередниченко О. І. Про мову і переклад / О. І. Чередниченко. – Київ : Либідь, 2007. – 248 с.

18 Швачко С. О. Навчити вчитися! / С. О. Швачко. – Вінниця : Нова книга, 2006. – 136 с.

19 Шевченко И. С. Основы теории языковой коммуникации / И. С. Шевченко. – Харьков : Изд-во НАУ, 2008. – 168 с.

20 The Concise Oxford Dictionary of Literary Terms / Chris Baldick. – New York : Oxford University Press, 1996. – 246 p.

2.5 Лакуни ретрансльованих перекладів

Тексти перекладу постійно оновлюються. Старі версії перекладу критикують як застарілі, невдалі або неповні переклади, тому що вони не збігаються з чинними культурно-орієнтованими нормами або вподобаннями перекладача для оновлення перекладу. Тому багато відомих творів ретрансльовали (повторно переклали). У сучасній лінгвістиці для аналізування перекладів і ретрансляцій використовують електронні версії перекладів та конкордансні корпусні дані. Останніми десятиліттями найбільш популярні репрезентативні корпуси (англ. *Representative Corpora*), паралельні корпуси (англ. *Parallel Corpora*), мультимовні корпуси (англ. *Multilingual Parallel Corpora*), а також корпуси для самостійного або одноразового використання (англ. *'Do it yourself'* or *'Disposable'* Corpora) [8, p. 65]. На сьогодні також значно збільшилася кількість робіт, присвячених аналізуванню дискурсу перекладених творів [1, 3, 9, 10]. Тому цілком природно, що об'єктом цього дослідження є лакуни ретрансльованих версій перекладу, а предметом – лакуни в оригінальних творах та аналіз їх делакунізаторів у ретрансльованих версіях перекладу.

Перекладацькі лакуни перекладних текстів англомовного дискурсу аналізують з огляду на виявлення лакун у перекладах – секундарних текстах-перекладах і ретрансляціях (повторних перекладах), що передбачає виявлення

модифікацій вербальних і семантичних одиниць під час міжмовного трансферу.

Корпусна та математична лінгвістики надають ширші можливості для виявлення лакун різних видів у перекладах і ретрансляціях, що з'являються під час міжкультурного трансферу. На сьогодні існують електронні версії оригінальних творів, електронні книги й інші інтернет-ресурси, передплачувані корпуси текстів різних жанрів і корпуси перекладних текстів у вільному доступі, що збільшують можливості перекладацького аналізування та лінгвістичного порівняння. Корпусна лінгвістика застосовує паралельні корпуси в перекладній лексикографії (укладанні загальномовних і термінологічних словників, добиранні ілюстративного матеріалу), лінгвістичних дослідженнях (контрастивній лінгвістиці), під час удосконалення систем автоматичного перекладу тощо. До паралельного корпусу перекладів, або електронного анотованого корпусу, належать частини текстів оригінальною мовою та переклад однією мовою (паралельний перекладний корпус) чи декількома мовами (мультимовний перекладний корпус). Дійсно цінними для дослідника стають корпусні дані, що містять різномовні переклади й ретрансльовані версії в межах однієї мови. Зараз велика кількість творів і текстів різних жанрів, ретрансльованих у різні мовні середовища, що становлять перекладацькі паралельні й мультимовні корпуси. Ретрансляція – це складний інтра- та інтеркультурний феномен, що діє постійно в перекладах, адаптаціях, ремейках, театральних і кіноверсіях художніх творів.

Більшість двомовних або багатомовних корпусів потрібно передплачувати. Словники з інтуїтивним інтерфейсом і мінімальним контекстом, як, наприклад, конкорданс «*ParaConc*», можна використовувати в контрастивних студіях для вивчення мови та досліджень із

перекладу. «*ParaConc*» добре відомий, його використовують у різних установах по всьому світу [16].

За допомогою аналізу ретрансльованих версій перекладу виявили, що перекладний лакуновмісний текст зазвичай значно перевищує за обсягом оригінал, тому що містить екстратекстові елементи, що делакунізують складні та специфічні елементи предметної й абстрактної зон у перекладі – так звані експліcitaції. Для виявлення та аналізу лакуновмісних перекладів у корпусній лінгвістиці передбачені певні обмеження, наприклад англійський перекладний корпус «*TEC*» (англ. «*The Translational English Corpus*») з огляду на вимоги авторського права щодо безоплатного користування дозволяє використовувати сучасні перекладні твори в межах лише 300 слів (працює на Java, 64-бітній системі). Вибирати корпуси перекладних текстів можна самостійно, користуючись бібліотеками з вільним доступом або передплаченими ресурсами.

«*TEC*» містить додаткові елементи експліcitaції, що дозволяють розглядати корпуси в межах ідеї паратекстів Жерара Женетта – засновника сучасної наратології. До англійського перекладного корпусу «*TEC*», крім основного тексту й тексту перекладу, належать також перітекст (такі внутрішні елементи тексту, як назви, епіграфи, заголовки та підзаголовки, псевдоніми, проміжні назви, замітки, передмова й післямова) та епітекст, або зовнішні елементи (надруковані газети й літературні журнали). Отже, ретрансльований переклад – це складний багатопартийний паратекст, що має різні темпоральні характеристики та індивідуально-авторські перекладацькі експліcitaції (додавання), що делакунізують переклад у тексті та за його межами (перітекстуально й епітекстуально).

Особливу роль у корпусній лінгвістиці відіграє створення репрезентативних і паралельних корпусів кіль-

кох мов. Динамічно розгортаються такі проекти, як «*ParaSOL*», «Паралельний корпус слов'янських та інших мов» (<http://www.slavist.de/>), «Національний корпус російської мови» (<http://ruscorpora.ru>), «Корпус української мови» (<http://www.mova.info/corpus.aspx>), «Англійський перекладний корпус» (<http://genealogiesofknowledge.net/tec/>), «INTERSECT» («International Sample of English Contrastive Texts»), «Корпус американської англійської мови» (<http://corpus.byu.edu/coca/>), «Backbone» (<http://projects.ael.uni-tuebingen.de/backbone/moodle/>), «OPUS» – паралельний корпус із відкритим кодом (<http://opus.lingfil.uu.se/>).

Розроблені інструменти для створення, наприклад «Go Parallel» (<https://goparallel.sourceforge.net/downloads/>), і шукання корпусів (<http://www.helsinki.fi/varieng/CoRD/corpora/corpusfinder/>) та паралельних корпусів (<http://www.helsinki.fi/varieng/CoRD/corpora/FLOB/index.html>) тощо.

Для створення бітекстів доцільні програми на зразок «bitext2tmx CAT» (<https://sourceforge.net/projects/bitext2tmx/>).

У процесі перекладу текст може змінюватися на граматико-синтаксичному й семантичному рівнях. В одних ситуаціях такі зміни корелюють із помилками в перекладі. В інших – із перекладацькими трансформаціями, що є побічними продуктами процесу медіації між двома мовами та результатом інтерференції двох мов. Також варто зважати на персональний стиль перекладача в художніх ретрансляціях.

Останні дослідження підтверджують безпосередній вплив приймаючої культури на переклад художніх творів. Відповідно до теорії полісистем І. Евен-Зогара та Г. Турі по-різному інтерпретують текст перекладу в системі приймаючої культури [3, с. 3]. У сучасному розумінні теорії інтерпретації проблема передавання оригінального твору також корелює з терміном, що позначає «третій

код». Зокрема, Фраулі зазначає: «Якщо оригінал порівняти з матрицею, то переклад пишуть на третьому коді, що є підкодом оригіналу та перекладу» [7, с. 168]. За допомогою «третього коду» перекладач створює секундарний текст, що за його бажанням або згідно із замовленням може бути доповненим коментарем, який містить перекладацькі експліцитації лакун формального та семантичного рівнів, що зазвичай виникають під час декодування оригінального твору. Отже, перекладна література може мати свій власний репертуар, що певною мірою можна вважати ексклюзивним [11, с. 46].

У перекладах можуть з'являтися фейкові інтергло-семи, яких не було в оригіналі, проте які виглядають як авторські колокації, пор.: англ. *vacuus, vacuior, vacuissimus* (лат. *порожній, порожній, найбільш спустошений*) у перекладі твору Девіда Лоджа «Small world» *stultus, stultior, stultissimus* (лат. *тупий, тупіший, найтупіший*) [15, р. 20; 16, с. 23]. Іноді екстратекстуального тлумачення немає в ретрансляціях, пор.: колокація фр. *droit morale* залишається іншомовним вкрапленням у російськомовному й україномовному перекладах, як і більшість вкраплень французького походження. Колокації на зразок *Sans doubt. Sans sousi* можуть залишитися без делакунізації у вторинному тексті [12, р. 66]. У ретрансльованих версіях твору П. Кері «Крадіжка» колокація фр. *droit morale* – «право на недоторканність твору» – не перекладена в обох ретрансльованих версіях [12, р. 110; 14, с. 126; 13, с. 314].

Інші лакунарні колокації (часто це не французькі вирази та не цитовані терміни з латини) зникають або їх замінюють на інші в перекладі, пор.: оригінал англ. *philistine ignoramus* (укр. *міщанський невіглас*), укр. *звичайнісінький обиватель-невіглас* [13, с. 315]. Очікувану колокацію (англ. *philistine ignoramus*) могли б залишити в

оригінальному написанні з уведенням коментаря, проте в російськомовній версії її вилючають, замість неї з'являється псевдокомпенсація, що, на думку перекладача, виглядає більш валідною через можливу благозвучність, пор.: рос. *законченний невежда, филистер (додавання елемента філістер (від нім. Philister – філістимлянин))* [12, 13, 14].

Приймаюча культура через перекладача додає свої фільтри щодо ретрансляції інформації, подекуди використовуючи евфемізми й заміни. Перекладачі, намагаючись передати стильові особливості автора (наприклад, використання сленгу), вводять менш грубі елементи, а інші видаляють їх на свій розсуд, пор.: англ. [...] *being philistines and ignoramuses* [...], укр. [...] *які були лохами й невігласами в мистецтві* [...] [13, с. 196].

Як самостійну систему, що виконує новаторські чи консервативні функції, розглядає корпус перекладної літератури І. Евен-Зогар. У літературних системах, що розвиваються, перекладна література відіграє стимулятивну роль у розвитку власної літератури, в той час як у розвинутих лінгвокультурах переклади виконують консервативну функцію [5, с. 151].

Доступні он-лайн безкоштовні корпуси перекладених творів не систематизовані за ступенем екстралінгвістичних додавань, коментарів і передмов («Paraconcordance»; «Корпус української мови»; «Національний корпус російської мови»). Лінгвісти та програмісти, задіяні у створенні незалежних баз, сканують і сортують дані згідно з поставленими завданнями. Є платформи з відкритим кодом (англ. *open source*), доступним для освоєння («OPUS»). Делакунізатори й гапакси зазвичай не належать до традиційних корпусів, тому що ці бази є більш корисними для покращання роботи електронних перекладачів,

для яких важливо мати контекстуально динамічні відповідники.

До мінімального корпусу ретрансльованих версій належать оригінал, його переклад і ретрансляція. Остання може бути мультимовною. Для повного аналізу твору необхідно мати його перітекстуальні додатки: передмову, відгуки та післямову [21]. Експліцитації в ретрансльованих версіях можуть не збігатися через авторську автономність добору делакунізаторів.

Пор.:

Оригінал англійською:

Theft: a love story

1) *I laid cheap grey linoleum on top of the ply and coated it with linseed oil until it stank like a fresh **pieta**;*

2) *It was a good painting, for Christ's sake, not some second-rate pastiche by **Van Meegeren**. [12, p. 109];*

3) *Money had not been part of it at first but as I began to imagine our escape from **the droit moral**, a million dollars was clearly no small thing [12, p. 110].*

Переклад українською:

Крадіжка

1) **Пієта** – картина або скульптура, що зображає скорботну Богоматір, яка обіймає зняте з хреста тіло Ісуса. (Тут і далі, пер.) [Кері 2008, с.13];

2) Не містить екстратекстуального пояснення;

3) Спочатку гроші не були для мене головною частиною нашої грандіозної афери, але, коли я став задумуватися над тим, що після свого розлучення Мерлін уже не матиме стосунку до **droit moral**, мільйон баксів почав здаватися мені не такою вже й маленькою сумою.

Переклад російською: Кража

- 1) *Не містить екстратекстуального пояснення;*
- 2) **Ян ван Мегерен** (1889–1947) – голландський фальсифікатор, створивши множество картин «Вермеєра», котрі довго признавали утраченими шедеврами;
- 3) *Поначалу речь шла не о деньгах, но, когда я начал планировать побег от **droit morale**, лишній миллион долларов перестал быть лишним.*

Лакуни, що спричиняють перекладацькі труднощі, виявляють під час контрастивного аналізу художніх перекладів і їх ретрансльованих версій, тому що саме вони дають більш повну інформацію щодо вилучення лакунарних елементів у одній або декількох версіях перекладу (делітовані лакунарні одиниці) та містять екстратекстуальні делакунізатори (коментар, передмову, післямову тощо). Існування одномовних ретрансльованих перекладів і ретрансляція в різні мови свідчать про універсальність феномену делакунізації. Перекладачі доволіно вибирають делакунізатори, що діють як репрезентанти приймаючої лінгвокультури.

Список використаних джерел

- 1 Васильєва Н. В. Теорія полісистеми Ітамара Івен-Зогара на українському ґрунті періоду 1920–30-х рр. / Н. В. Васильєва // Проблеми семантики слова, речення та тексту. – 2014. – Вип. 33. – С. 38–55.
- 2 Зацний Ю. А. Основи неології та проблеми перекладу неологізмів : навчальний посібник // Ю. А. Зацний, С. М. Єнікєєва, О. Л. Клименко. – Запоріжжя : ЗНУ, 2013. – 350 с.

3 Олійник І. Д. Україномовні переклади збірки Редьярда Кіплінга «Just So Stories»: рецепція, інтерпретація, оцінювання : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. філол. Наук : 10.01.05 – «порівняльне літературознавство» / І. Д. Олійник ; Тернопільський нац. пед. ун-т ім. В. Гнатюка. – Тернопіль, 2009. – 20 с.

4 Тищенко-Монастирська О. Паралельні українсько-російський та російсько-український корпуси / О. Тищенко-Монастирська, М. Шведова, Д. Січінава // Лексикографічний бюлетень : зб. наук. пр. – Київ : Ін-т української мови НАН України, 2011. – Вип. 20. – С. 35–38.

5 Теплий І. Іншомовний дискурс Івана Франка: сучасний теоретичний зріз [Електронний ресурс] / І. Теплий // Вісник Львівського університету. – Львів, 2015. – Вип. 62. – С. 150–163. – Режим доступу : http://old.philology.lnu.edu.ua/visnyk/62_2015/20.pdf.

6 Якимчук А. П. Теорія полісистеми як основа вибору перекладацької стратегії / А. П. Якимчук // Актуальні проблеми філології та перекладознавства. – 2009. – Вип. 4. – С. 260–264.

7 Translation: literary, linguistic, and philosophical perspectives / ed. by William Frawley. – Newark : University of Delaware Press, 1984. – 218 p.

8 Ruiz Yepes G. Parallel corpora in translator education / G. Ruiz Yepes // Redit. Revista Electronica de Didactica de la Traduccion y la Interpretacion. – 2011. – № 7. – P. 65–80.

9 Toury G. The Nature and Role of Norms in Translation / G. Toury // The Translation Studies Reader. – London and New York : Routledge, 2000. – P. 198–211.

10 Even-Zohar I. The Position of Translated Literature within the Literary Polysystem / I. Even-Zohar // The

Translation Studies Reader. – London and New York : Routledge, 2000. – P. 192–197.

11 Even-Zohar I. The Position of Translated Literature within the Literary Polysystem. *Poetics Today* 11:1 (1990). [Electronic resource] / I. Even-Zohar – P. 45–51. – Access mode : http://www.tau.ac.il/~itamarez/works/papers/translation/Even-Zohar_1990-Position%20of%20TL.pdf.

Джерела ілюстративного матеріалу

12 Carey Peter. *Theft: a love story* / Peter Carey. – London : Faber & Faber, 2007. – 304 p.

13 Кері П. Крадіжка / пер. з англ. В. Горбатька. – Харків : Клуб Сімейного Дозвілля, 2008. – 352 с.

14 Кери П. Кража / П. Кери. – Москва : Эксмо, 2007. – 352 с.

15 Лодж Д. Мир тесен / пер. О. Е. Макаровой. – Москва : Независимая газета, 2004. – 308 с.

16 Lodge D. *Small World: An Academic Romance*. – New York : Penguin Books Ltd, 1995. – 251 p.

17 Paraconc concordance [Electronic resource]. – Access mode : <http://paraconc.com/index.html>.

18 Національний корпус російської мови [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ruscorpora.ru>.

19 Корпус української мови [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.mova.info/corpus.aspx>.

20 OPUS : the open parallel corpus [Electronic resource]. – Access mode : <http://opus.lingfil.uu.se/>.

21 Энговатов В. Кэри Питер «Кража»: критический отзыв о прочитанных книгах, вышедших недавно [Электронный ресурс] / В. Энговатов. – Режим доступа : <http://subscribe.ru/archive/lit.book.news.retzenzya/201204/16000606.html>.

2.6 Інтралінгвальні тлумачення текстів малого жанру

Спостереження за структурою тексту, взаємовідношеннями між глибинною та поверхневою структурами і їх омовленням є найбільш продуктивним напрямком дослідження взагалі та мовотворчою функцією (МТФ) зокрема. Реалізація МТФ залежить від характеру тексту й мовотворчих здібностей адресанта. Гумористичний ефект створюють неочікувані інновації в режимі авторських гумористичних висловлень (АГВ) [5]. В АГВ використовують переважно вербальні способи омовлення гумору в контекстуальних ситуаціях.

Some men under the notion of weeding out prejudices eradicate virtue, honesty and religion (J. Swift).

Man weeps to think that he will die soon. Woman, that she was born long ago (G. Mencken).

England is a paradise for women, and hell for horses: Italy a paradise for horses, hell for women, as the proverb goes (R. Burton).

Вербалізація гумору може відбуватися в забавних прозових і віршованих творах, іноді ілюстрованих шаржами, замальовками (для наочного репрезентування гумористичної ситуації). Стилістичні засоби, використовувані МТФ для створення гумористичного ефекту, не є поодинокими раритетами, вони відзначені стилістичною атракцією (табл. 2.2). Матеріалом для АГВ можуть слугувати й незафіксовані в письмовій формі тексти. АГВ в такому разі обігрують наявний соціальний і лінгвістичний досвід.

Never take advice. Do everything you were told not to do, to break away from the tyranny of the past (B. Shaw).

Life is far too important a thing to talk seriously about (O. Wilde).

I am too old to be interested in anybody even in myself
(B. Shaw).

Таблиця 2.3 – Реалізація стилістичної атракції в АГВ

1	Spoils you with a choice of deluxe tropical accommodations, a mile of secluded beach	irony, oxymoron, hyperbole, reversed epithet
2	Twenty years of romance... twenty years of marriage. Twenty years of romance make a woman look like a ruin; but twenty years of marriage make her something like a public building	parallel constructions, metaphors, similes
3	England is a paradise for women, and hell for horses: Italy a paradise for horses, hell for women	antithesis, parallel constructions, repetition

Появі АГВ передував творчий початок, авторські інтенції виразити нові судження, поділитися з партнером інтелектуальною знахідкою, вплинути на його поведінку – викликати в нього усмішку, допомогти зрозуміти й оцінити забавне думкомовлення.

Автори гумористичних висловлювань прогнозують кордони АГВ, окреслюють його тематичну спільність, відбирають адекватні мовні засоби для реалізації МТФ. В АГВ не відтворюються всі ланцюги авторського задуму, чому, без сумніву, сприяють обсяг цих текстів і висока компресія АГВ. Водночас «сміслові шпарини» АГВ проявляються в маркерах МТФ: у референтах думкомовлення, топікових словах, повторах, авторських коментарях і структурно-композиційній репрезентованості цих текстів. В АГВ здебільшого обігрується один референт.

To love oneself is the beginning of a life-long romance (O. Wilde).

МТФ може обігрувати два референти в разі крос-референції для створення нетрадиційного бачення об'єктів думкомовлення:

No woman is a genius. Women are decorative sex. They represent the triumph of matter over mind, just as men represent the triumph of mind over morals (O. Wilde).

У крос-референцію МТФ залучає опозиційні пари, що слугують фоном нового бачення референтів.

All men are proud of their own children. Some men carry egoism so far that they are even proud of their own wives (G. Mencken).

When a man wants to murder a tiger, he calls it sport; when the tiger wants to murder him he calls it ferocity. The distinction between Crime and Justice is no greater (B. Shaw).

АГВ із трьома референтами становлять лише 40 % масиву текстів. АГВ із чотирма референтами зустрічаються нечасто (2,3 %).

Elephants are smaller than life, but a flea is always larger (J. Swift).

Gossip is charming. History is merely gossip. The scandal is gossip made tedious of morality (O. Wilde).

Автори досліджуваних висловлень приділяють належну увагу фактору топіка. Відсутність фабули в АГВ об'єктивує використання в них метазнака *тонік* замість *тема*. Під час створення гумористичного ефекту адресант творчо підходить до вибору референта, водночас використовуючи власний соціальний і лінгвістичний досвід. На відміну від типових текстів у АГВ немає не лише категорії хронотопу, а й категорії заголовка, що не свідчить про відсутність тематичної орієнтації тексту. Відсутність заголовка (зовнішнього компресованого тексту

щодо власне тексту) ілюзорна, тому що функцію заголовка в умовах АГВ виконують топікові одиниці.

*The only way to get rid of **temptation** is to yield to it* (O. Wilde).

*If a **great man** could make us understand him, we should hang him* (B. Shaw).

Тематичне розпізнання АГВ переважно здійснюють в інтродуктивних блоках. У наведених блоках вербалізується забавне авторське осмислення референта. Із попередньою інформацією корелюють модифікатори-антицеденти породжуваного думкомовлення. Згадані модифікатори ініціюють розгортання висловлень, вони є стартом МТФ у поверхневій структурі АГВ. Використання слів у номінативному ланцюжку підказує топіки АГВ. Рематичний блок – мовотворчий хист адресанта. Модифікатор одержує роз'яснення в маркерах МТФ, вибір яких залежить від характеру референта, його статусу в соціумі, а також інтенції автора [5].

He gave her a look you could have poured on waffle (L. Rardner).

I lost a good secretary and found a louse cook (F. Laguardia).

The way to fight a woman is with your hat. Grab it and run (G. Barrymore).

A celebrity is one who is known to many persons he is glad he doesn't know (G. Mencken).

МТФ проявляє себе під час позначення топіка АГВ, його омовлення та репрезентації. Топік в АГВ може бути надмірно позначеним за допомогою повторюваних у тексті мовних елементів.

The world of the happy is quite another than the world of the unhappy (L. Wittgenstein).

A fool at forty is a fool indeed (J. Florio).

Rose is a rose is a rose is a rose (G. Stein).

When an Englishman is sentimental he behaves very much as an Irishman does when he is drunk (B. Shaw).

У цьому прикладі слово *classes* виконує водночас топікову, текстоутворювальну й мовотворчу функції: воно свідчить про предмет думки, є маркером МТФ, зв'язує текст в одне ціле: *Two classes* → *first class* → *class/with children*.

Топікові слова також виконують сигнальну функцію, вони «налаштовують» адресата на нову ідею, готують його до «приголомшливого» кумедного думкомовлення.

Diamonds are girl's best friends (A. Loos).

A richman is nothing but a poor man with money (W. Fields).

I never knew a girl who was ruined by a book (J. Walker).

Обмежений обсяг тексту, копмпресовані роздуми, цілеспрямованість висловлювання обумовлюють монотопію АГВ. Текстам малого жанру не властива політопічність. Уведення декількох топіків у одне висловлювання спричиняло б значні ускладнення для осмислення авторського задуму. Пролонгація АГВ породжує збільшення повторів, слугує засобом когезії, об'єднання тексту навколо спільного топіка.

What is the difference between literature and journalism? Journalism is unreadable, and literature is not read. That is all (O. Wilde).

Fashion is what one wears oneself. What is unfashionable is what other people wear (O. Wilde).

Морфемний повтор *fashion* (в останньому АГВ) автор використовує в одному ряді з простим дистантним повтором *what, wear*, а також із паралельними конструкціями (*what one wears – what other people wear*). Повтори допомагають МТФ виразити авторську думку, що відрізняється від загальноприйнятої.

Nothing is serious except passion. The Intellect is not a serious thing, and never has been. It is an instrument on which one plays, that is all. The only serious form of intellect I know is the British intellect and the British intellect illiterates play the drum (O. Wilde).

В АГВ морфемні /*nothing – thing*/, прості /*serious – play – intellect*/, лексичні /*intellect – it – instrument – which – drum; one illiterates*/ повтори комплексно омовлюють думку про тривіальність розуму загалом і британського інтелекту зокрема.

Широкий спектр повторів (лексичного, структурного, звичайного, перифрастичного, синонімічного, контактного, дистантного, морфемного, семантичного та ін.) свідчить про компресію АГВ, значне навантаження й значущість кожного елемента, що створює простір для обігрування думки.

Imagination is the beginning of creation. You imagine what you desire; you will what you imagine; and at last you create what you will (O. Wilde).

У цьому АГВ МТФ використовує морфемний повтор /*imagination – imagine – imagine; creation – create*/, що посилюється лексичним /*desire – will – will*/ і простим повтором /*you – you – you; what – what – what*/. Ланцюговий підхват /*imagine – desire – will – imagine – create – will*/ ілюструє надлишкову реалізацію семи бажання.

Простий повтор не створює ускладнень для адресата за наявності в АГВ одного референта, а також за відсутності омонімічних рядів.

The history of the woman is the history of the worst form of tyranny the world has ever known – the tyranny of the weak over the strong. It is the only tyranny that lasts (O. Wilde).

The only charm of the past is that it is the past (O. Wilde).

All trials are trials for one's life, just as all sentences are sentences of death (O. Wilde).

Автори використовують повтори для створення парадоксів із замкнутими ланцюжками на зразок *A nice man is a man of nasty ideas* (J. Swift).

В умовах АГВ компоненти поверхневої структури відкриті для процесу гіперсемантизації, нарощування сем, *Most sorts of diversion in men, children and other animals are an imitation of fighting* (J. Swift). У цьому АГВ неоднорідні за характером слова перетворюються на мовленнєві синоніми /men, children :: animals/ в умовах вузького контексту – *an imitation of fighting*. Високу антропоцентричність АГВ підтверджує тематична репрезентованість референтів, серед яких виділяють позначення людей (а), їх дії (б) та відносини (в).

У процесі використання МТФ в умовах АГВ особливий інтерес викликають поверхневі структури різних типів дотепних розмірковувань. У масиві АГВ переважно реалізуються стверджувальні розмірковування, за ними йдуть негативні, питальні та імперативні висловлення. Дихотомія негативність – афірмативність закладена безпосередньо в природі АГВ, що реалізують співрозмірність реального – ірреального, серйозного – несерйозного, логічного – алогічного.

It is spectator and not life, that art really mirrors (O. Wilde).

Nowadays it is only the unreadable that occurs (O. Wilde).

Nothing is so dangerous as being quite too modern: one is apt to grow old-fashioned quite suddenly (O. Wilde).

Полінегативність виражена одиницями морфемного (а) та лексичного (б) рівнів:

a) There's none so blind as they that won't see (J. Swift);

Bachelors know more about women than married men; if they didn't they'd married too (G. Mencken);

Once I make up my mind, I'm full of indecision (J. Swift);

Conscience is a mother-in-law whose visit never ends (G. Mencken);

б) We hardly find any persons of good sense save those who agree with us (La Rochefoucauld);

Every man desires to live long, but no man would be old (J. Swift);

To succeed in the world it is not enough to be stupid, you must be well-married (F. Voltaire);

Jests that give pains are no jests (M. Cervantes);

Don't knock the weather; nine-tenth of the people couldn't start a conversation if it didn't change once in a while (Kin K. Hubbard).

Десемантизація слів *less, least* обґрунтовує їх належність до парадигми негативності.

I have known some men possess of good qualities which were very serviceable to others but useless to themselves (J. Swift).

АГВ відрізняються текстовою полінегативністю. Надмірність мовних одиниць негативної семантики МТФ використовує для заперечення попереднього досвіду, а також для дотепного трактування прийнятих концептів.

Nothing is worth doing except what the word says is impossible (O. Wilde).

If the men wits and genius would resolve never to complain in their works of critics and destructors, the next age would not know that they ever had any (J. Swift).

A man may be fool and not know it – but not if he is married (G. Mencken).

It is very romantic to be in love but there is nothing romantic about a definite proposal. Why one may be accepted (O. Wilde).

До групи полінегативності належать імперативи, за допомогою яких МТФ здійснює реверсію, обігрування думки або концепту.

Do not love your neighbour as yourself. If you are on good terms with yourself it is an impertinence; if on bad, an injury (B. Shaw).

Сугестивний вплив питання може вступати в конфлікт із не ригористичним, розпливчатим характером відповіді, що породжує багатоголосся в пошуках серйозного, істинного.

What is truth? In matters of religion, it is simply the opinion that has survived, in the matter of science, it is the ultimate sensation. In matters of art, it is one's last word (O. Wilde).

Використання МТФ емфатичних і питальних конструкцій робить АГВ більш емоційними й експресивними, що є яскравим показником інтеграції емоційної та експресивної функцій, їх інтеграції в процесі реалізації гумористичного ефекту.

Універсальною рисою поверхневої структури АГВ є наявність тематичних і рематичних зон, у яких МТФ специфічно реалізує своє призначення. У термінах синтаксису згідно зі спостереженнями В. Матезіуса «тема сообщения по обыкновению выражается грамматическим подлежащим, а важнейшую часть сообщения представляет грамматическое сказуемое». Послідовність в англійській мові на відміну від німецької та чеської відзначена ригористичною схемою тема – рема. Подібна актуалізація характерна для досліджуваних АГВ. Тема-рема-тична (ТР) і рема-тематична (РТ) послідовність зон в АГВ не відрізняється від загальної тенденції англійської мови. У масиві АГВ ТР послідовність простежуємо в 9 разів частіше, ніж РТ.

Паралельні конструкції використовують передусім у парадоксах, крос-референціях для створення посилянь дотепного, нового, образного бачення картини світу. Кумулятивні ланцюжки доцільні для роз'яснення причинно-наслідкових аспектів рематичного репрезентування референта. Поряд із паралельними й кумулятивними структурами в АГВ виокремлюють емфатичні структури.

Серед емфатичних структур, використовуваних у МТФ, виділяють синтаксичні одиниці на зразок *It is very romantic, it takes..., it is the..., nothing looks so..., nothing is serious except, it is only..., it is so easy..., it is so difficult..., nothing is worth doing except, it is a very dangerous thing..., it is absurd to ..., duty is what..., nothing is so dangerous as..., there is no more dangerous symptom..., it is sometimes necessary...* . Наприклад,

1) *It is the spectator, and not life, that art really mirrors* (O. Wilde);

2) *The only way to get rid of a temptation is to yield to it* (O. Wilde);

3) *The only difference between the saint and the sinner is that every saint has a past, and every sinner has a future* (O. Wilde);

4) *Nowadays it is only the readable that occurs* (O. Wilde);

5) *It is a very dangerous thing to listen. If one listens one may be convinced, and a man who allows himself to be convinced by an argument is a thoroughly unreasonable person* (O. Wilde).

Емфатичні конструкції реалізуються в інтродуктивній частині АГВ. Емфатичність (приклад 5) посилюється завдяки повторюванню слів (*convinced, to listen, one*), омонімічному вживанню займенників (*one, one*) та кумулятивних ланцюжків із підхватом (*listen – listens – convinced – convinced*).

Пролонгований номінативний ланцюжок (*one – one – a man – who – himself – unreasonable person*) майстерно обіграє МТФ із домінантним *one*. Гра конструкціями й формами дає можливість МТФ семантизувати значення «unreasonable person».

Ритм АГВ забезпечує МТФ посиленням на номінації контрастних елементів, омовлення яких здійснюють способом частково чи повністю збалансованих конструкцій, наприклад *The soul is born old but grows young. That is the comedy of life. The body is born young and grows old. That is life's tragedy* (O. Wilde); *All women become like their mothers. That is their tragedy. No man does. That it's his* (B. Shaw).

Паралельні конструкції можуть зберігати як лексичні, так і синтаксичні повтори (від часткових до повних). *I never wonder to see men wicked, but I often wonder to see them not ashamed* (J. Swift).

МТФ може досягати благозвучності АГВ способом особливого фонетичного паралелізму, наприклад алітерації й асонансу: *Vision is the art of seeing things invisible* (J. Swift).

Отже, в АГВ паралелізм (у широкому розумінні цього слова) є показовим маркером МТФ. АГВ, у яких МТФ інтегрується з іншими функціями, утворює парадигму текстів, що функціонують у ролі експлікаторів і визначень референтів. Референтами в АГВ можуть бути як думки, так і слова. У цьому разі МТФ залучена до «мовної гри» [4, с. 199]. У текстах-експлікаторах референти одержують нову гумористичну, нетрадиційну оцінку, що відрізняється від актуальної в соціумі. Цим текстам властива значно більша пролонгованість, ніж текстам-визначенням.

The reason why so few marriages are happy, is, because young ladies spend their time in making nests, not in making cages (J. Swift).

Women are fascinatingly willful set. Every woman is a rebel and usually in wild revolt against herself (O. Wilde).

Тексти-експлікатори за частотою реалізації посідають перше місце, що підтверджує аналіз АГВ англійських та американських авторів .

Для створення образного уявлення про референта в текстах-експлікаторах МТФ використовує розширені метафори на зразок:

– *Definition of a good mother: one who loves her child almost as much as a little girl loves her doll* (G. Mencken);

– *Man is an embodied paradox, a bundle of contradictions* (Ch. Colton);

– *Gossip is a sort of smoke that comes from the dirty tobacco-pipes of those who diffuse it: it proves nothing but the bad taste of the smoker* (G. Eliot);

– *Love is a gross exaggeration of the difference between one person and everybody else* (B. Shaw).

Згідно з результатами аналізу текстів-визначень гумористичної тональності МТФ у процесі створення парадоксів використовує, як і в інших типах АГВ, гру думкою (образною та необразною). У цих текстах вербалізуються неочікувані асоціації, наприклад *Conscience and cowardice are really the same things. Conscience is the trade name of the firm* (O. Wilde); *Woman is at once the serpent, the apple – and the bellyache* (G. Mencken).

Думки-інновації в АГВ матеріалізуються способом сумісної гри думкою, досвідом, з одного боку, й мовними одиницями – з іншого. Комплексна реалізація нових думок (бачень), концептів свідчить про інтенсивну дієвість МТФ в умовах АГВ. Спільним для всіх типів АГВ є введення

авторського суб'єктивного оцінювання (точніше – переоцінювання) референтів. Обігрування референтів здійснюване в руслі гумористичної тональності. Вербалізовані в АГВ думки заперечують попередній соціальний/лінгвістичний досвід носіїв мови.

МТФ використовує мовну гру (а) як окремо, так і сумісно з грою думкою (б). Загалом, відбувається відхід від норм, традицій, узусу, що обумовлює появу дотепного, нового, неочікуваного, а з ними – реалізацію гумористичного ефекту:

a) *We can't make you rich, but we guarantee to keep you well-heeled;*

California is a nice place to live if – you happen to be an orange (F. Allen);

A very much-married man is the herb of the Universe (G. Mencken);

The more I see of men, the better I like dogs (M. Roland);

When it is not necessary to change, it is not necessary to change (L. Falkland);

Men talk of killing time while time quietly kills them (D. Boucicault);

When I am good, I'm very good, but when I'm bad, I'm better (M. West);

Probable impossibilities are preferred to improbable possibilities (Aristotle);

A dentist at work in his vocation always looks down in the mouth (Prentice);

I never worry about diets. The only carrots that interest me are number of carats in a diamond (M. West);

б) *All art is at once surface and symbol. Those who go beneath the surface do so at their peril. Those who read the symbol do so at their peril* (O. Wilde);

All animals are equal but some animals are more equal than others (G. Orwell);

The past is the only dead thing that smells sweet
(E. Thomas);

Though women are angels, yet wedlock's the devil
(L. Byron);

The Golden rule is that there are no Golden rule
(B. Shaw);

Rose is a rose is a rose is a rose (G. Stein).

Мовна гра – феномен іманентної системи мови. Під час перекладу мовної гри іншою мовою відшукують аналоги нової системи. АГВ – це компресоване дотепне коментування сталих поглядів і концепцій. АГВ інтегровані авторським задумом та відрізняються специфічною поверхневою структурою. Маркерами МТФ у поверхневій структурі є топікові слова, номінативні й синтаксичні структури, поліфункціональність яких проявляється в інтеграції МТФ із комунікативною та іншими мовними функціями. МТФ дієві як у тематичній, так і в рематичній зоні АГВ. У тематичній зоні засобом реалізації МТФ є референт, що одержав у рематичній зоні неочікуване дотепне пояснення. Оригінальну думку автор вербалізує способом буквального й небуквального використання мовних одиниць.

Дистинктивною рисою МТФ є евристичний пошук вербальних засобів. МТФ підпорядковує собі мову, враховує її можливості. Об'єкт думки автори подають у неконвенціональній формі розмірковування. АГВ подібні до загадок: в АГВ є текст, але прихована техніка осмислення, в загадках дається техніка, але прихований текст.

В АГВ формуються нові думки, забавні й нетривіальні. Їх небуквальне значення приховане енігматичною, загадковою даністю АГВ. Амбівалентність, двозначність висловлювань автори використовують для досягнення гумористичного ефекту. Гумористичну експлі-

кацію референта забезпечує переоцінювання фонових знань соціуму.

The reason that we like to think so well of others is that we are all afraid for ourselves. The basis of our optimism is sheer terror (O. Wilde).

Семантика цього авторського гумористичного висловлювання (АГВ) охоплює семи: «нове», «переосмислене», «забавне», «захоплююче». Гру думкою в АГВ реалізують як традиційними безобразними (а), так і нетрадиційними засобами (б). У першому прикладі неочікуваним, непередбачуваним є вербалізація понять, що неможливо зіставити, об'єднання одиниць, які неможливо об'єднати, тобто реалізація мовних засобів у новому контексті:

a) The best cure for insomnia is to get a lot of sleep (W. Fields);

What is the answer?... In that case, what is the question? (G. Stein);

Advice to person's about to marry. – «Don't!» (X. Punch);

Education is what survives when what has been learnt has been forgotten (B. Skinner);

б) Vice-president is a spare tire on the automobile of Government (J. Garner);

What is a ship but a prison? (R. Burton);

England is a paradise for women, and hell for horses: Italy a paradise for horses, hell for women (R. Burton);

Marriage is the waste-paper basket of the emotions (S. Webb).

У другому прикладі гру думкою здійснюють за допомогою стилістичних засобів, контекстуально забарвлених одиниць. «В основе тропических механизмов АЮИ лежит антропоцентрический принцип: человек – мера вещей» [6, с. 17]. Будь-який троп створюють за визначе-

ними критеріями. Концептуальна картина світу базується на досвіді людини, а мова готує те русло, яким тече потужний потік творчої думки.

У текстах гумористичної орієнтації фокусують увагу на різнопланових поняттях, образах; гра думок та асоціацій дозволяє передати імпліцитне.

The first Sunday I sang in the church choir, two hundred people changed their religion (F. Allen).

Four be the things I'd been better without: Love, curiosity, freckles and doubt (D. Parker).

Ірреальність створення асоціацій (*I sang... people changed their religion*), неоднорідність зазначених в одному списку мовних одиниць (*Love, curiosity, freckles, doubt, women, crushing tax*) слугують надійним засобом МТФ для обігрування думкомовлення.

Для вивчення сутності МТФ в умовах АГВ гідним уваги є аналіз «переносних номінацій/метафори, синекдохи, метонимії/, соотнесенности висказування с учасниками комунікативного акта» [3, с.14–15]. У вторинних утвореннях, якими є АГВ, стилістичні засоби використовують для когезії та створення інтегративних відношень. Осмислення образних засобів допомагає адресатові проникнути в авторське концептуальне бачення світу. Сугестивність, переконливість авторських знахідок – результат евристичного пошуку, омовлення творчої думки. Пошук адекватних образних засобів потребує значних творчих зусиль комунікантів.

Метафоричне вживання мовних одиниць або «змішаної мови» в умовах АГВ має характер забавного коментування референтів думкомовлення, що маркують оригінальний задум автора гумористичних висловлювань. За допомогою метафори адресанти омовлюють світ не таким, який він є насправді, а таким, яким вони його самі уявляють. Для цього автори малих текстів посилаються на

ризоматичні вектори, використовують вертикальний контекст – посилання на імена, епізоди, події з міфології, аспекти культурного, історико-літературного характеру. Алюзія в АГВ відіграє роль «посудини», до якої вливають нове значення.

America is the Paradise of women. That is why, like Eve, they are so extremely anxious to get out of it (O. Wilde).

The nineteenth-century dislike of Realism is the rage of Caliban seeing his own face in a glass (O. Wilde).

Героя п'єси В. Шекспіра «Буря» Калібана згадують в АГВ не лише для екстраполяції, перенесення читача в іншу епоху, в якій жив невільник-дикун, а й для створення образного бачення літературної течії. За допомогою метафори автор відправляє реципієнта АГВ до рефлексивної реальності, мовного феномену двозначності. У метафорі віддзеркалюється досвід порівняння, побудови нових асоціацій. Метафора допомагає МТФ в умовах АГВ уявити світ таким, яким його бачить автор. Метафора – продуктивний засіб формування вторинних найменувань: свідчить про співрозмірність універсуму й суб'єктивного сприймання референтів. МТФ використовує метафору для модифікації стереотипних уявлень про предмет думки. Порівняння референтів у такому разі можуть здійснювати в напрямку необразної репрезентації.

A woman has to be twice as good as a man to go half as far (G. Hurst).

Discontent is the first step in the progress of a man or nations (O. Wilde).

За допомогою метафори МТФ може створювати асоціативні порівняння старого та нового, конкретного й абстрактного, реального та вигаданого.

The nation's morals are like its teeth: the worse they are decayed, the more it hurts to touch them (B. Shaw).

Nations are like bees: they cannot kill except at the cost of their own lives (B. Shaw).

Ill company is like a dog, who dirties those most whom he loves best (J. Swift).

Референт АГВ у цих прикладах експлікує МТФ на фоні розгорнутих метафор, уміщених у рематичну зону. Метафора в АГВ може бути уточненою словами, реченнями й прикладами, що пояснюють цей троп.

Man is a natural polygamist. He always has one woman leading him by the nose and another hanging on to his coat-tails (G. Mencken).

The one charm of the past is that it is the past. But women never know when the curtain has fallen. They always want a sixth act, and as soon as the interest of the play is entirely over they propose to continue it (O. Wilde).

Розширена метафора, як і інші тропи, реалізується як суб'єкт референта [1]. Вона свідчить про тісну інтеграцію експресивної й мовотворчої функцій.

Few girls are as well shaped as a good horse (L. Morley).

It looks as if Hollywood brides keep the bouquets and throw away the groom (G. Marx).

МТФ використовує в АГВ перифрастичний засіб як елемент забавного порівняння та ідентифікації референтів думки.

Recollection is the only paradise from which we cannot be turned out (P. Richter).

Witt is the salt of conversation, not the food (W. Hazlitt).

Hope is a good breakfast, but is a bad supper (F. Bacon).

Every great man nowadays has his disciples and it is always Judas who writes the biography (O. Wilde).

Взаємодія буквального й переносного значення в рамках АГВ є підґрунтям для реалізації суб'єктивної модальності, експресивного вираження тих чи інших

емоцій мовця. Модифікація слів реалізується за формулою $S_1 \leftrightarrow S_2 \rightarrow S_3$. Увесь контекст S_1 впливає на значення окремого слова S_2 , що, у свою чергу, впливає на значення всього тексту S_1 , а потім як результат цього впливу породжує нове значення S_3 .

Якщо в нейтральний текст поміщають конотативно заряджене слово, воно, впливаючи на весь текст, перетворює його на цікаве висловлення, наприклад *Sometimes I read a book with pleasure, and detest the author* (J. Swift).

Слово *detest* змінює характер значення всього речення, в якому його використали. Буквальне, формально виражене та підтекстове значення вступають у складні відносини, що реалізує МТФ як опозицію того, що сказано, й того, що насправді. Конситуація в АГВ є експозицією, підготовкою для актуалізації значень, їх елементів. Ця конситуація ініціює появу оказіональних значень, що нейтралізують вихідні, дотекстові значення. Зсув смислу МТФ використовує для досягнення гумористичного ефекту в АГВ. МТФ реалізує в них гумористичний ефект у процесі «использования гипонимических номинаций, а также переносных номинаций, формирования модальности, эмоциональной и дискурсивной рамки высказывания» [3, с. 14–15].

Метонімічні переноси властиві процесам деталізації, генералізації та нейтралізації. Дієвість МТФ проявляється в тому, що інтенції автора виявляються сильнішими за кордони, накладені мовою. Омовлення деталізації, генералізації, нейтралізації, поляризації спричиняє руйнування МТФ кордонів, накладених мовою, що сприяє реалізації основного призначення – створення гумористичного ефекту [7].

The two maxims of any great man at court are, always to keep his countenance, and never to keep his word (J. Swift).

Optimism begins in a broad grin, and Pessimism ends with blue spectacles (O. Wilde).

Метонімічні переноси базуються на грі номінацій суміжних об'єктів, їх кореляції.

Questions are never indiscreet, answers sometimes are (O. Wilde).

Love of flattery, in most men, proceeds from the mean opinion they have of themselves, in women from the contrary (J. Swift).

Метонімічні переноси АГВ є переважно синекдохами – номінаціями однієї людини замість групи людей та навпаки. Показове використання в АГВ символу замість референта, асоційованих аспектів замість самого об'єкта. Асоціації можуть бути гострослівними й дотепними.

When an Englishman is sentimental he behaves very much as an Irishman does when he is drunk (B. Shaw).

Youth, which is forgiven everything forgives itself nothing; age, which forgives itself everything, is forgiven nothing (B. Shaw).

Sound English common sense – the inherited stupidity of the race (O. Wilde).

Гра думкою обов'язково передбачає наявність фонових стабільних знань/досвіду, використовуваних автором як субстрат для створення в рамках АГВ дотепного суб'єктивного думкомовлення.

The happiness of a married man depends on the people he has not married (O. Wilde).

Автора й адресата інтегрує АГВ, його інформативна даність, смисл, у якому зацікавлені партнери по комунікації. Образ автора [1, 2, 7] проявляється в омовленні та індивідуальному баченні референта. Автори АГВ мислять як мовними структурами, так і структурами дійсності. АГВ – це зразки гри словом та думкою. Автор намагається бути почутим і сприйнятим; через це він, вибираючи мовні

засоби, створює маркери для прочитання тексту, підтримуючи цим інтерес партнера до свого творіння. В АГВ усі елементи запрограмовані автором, який, володіючи пером та думкою, «одягає» свої концепти в соціальний мовний одяг, переодягаючи норму у відступ, серйозне в несерйозне, звичайне в незвичайне.

Автор та адресат АГВ «змагаються» в інтелектуальній боротьбі за «освоєння» гумористичного ефекту. Дієвість зусиль залежить від соціального й лінгвістичного тезаурусів комунікантів. Прерогатива осмислення АГВ належить особам, які мають достатній інтелектуальний і мовний досвід. Загальним для АГВ є наявність коментування, репрезентованого МТФ імпліцитним та експліцитним способами.

В АГВ виділяють блоки власне авторського коментування (ВАК), що функціонують як:

- 1) засіб МТФ для реалізації думки-інновації;
- 2) інтенсифікатор думки-інновації;
- 3) один із комплексних засобів МТФ.

Як блок коментування ВАК є маркером МТФ. Засобами ВАК в АГВ досягають актуалізації забавного, веселого та смішного, що є сутністю гумористичного ефекту. ВАК «розшатує» встановлені концепти, пропонує нові оцінки, неочікувані й розважальні для соціуму. ВАК у зоні реми є основними блоками, після опущення яких АГВ не втрачають актуальності: *Being natural is simply a pose, and the most irritating pose I know* (O. Wilde).

Інтенсифікатори ВАК мають характер вкраплень, що несуть додатковий «заряд» гумору. Вони посилюють нову забавну думку як непрактичне висловлювання.

Cases of chronic life love, whether sentimental or sexual, ought to be sent to the doctor, if not to the executioner (B. Shaw).

The high privilege of joking in public should never be granted except to people who thoroughly know what they are jollyng about – that is exceptionally serious laborious people (B. Shaw).

If you put an Irishman on the spit you can always get another Irishman to baste him (B. Shaw).

МТФ для досягнення гумористичного ефекту в АГВ використовує засоби впливу різних рівнів: лексичні, синтаксичні й семантичні.

I have known some men possessed of good qualities which were very serviceable to other, but useless to themselves: like a sun dial on the front of a house, to inform the neighbours and passengers, but not the owner within (J. Swift).

ВАК у цьому висловлюванні омовлені способами поширеної метафори (*like a sun dial*), переліку (*inform the neighbors and passengers*) і протиставлення за допомогою сполучника *but*.

Суб'єктивне бачення референтів у АГВ МТФ інтенсифікує вкрапленнями на зразок *always, for one thing, for another thing, at least, would rather, too, often, soon or late, never, merely, at all, just as easy, but, therefore, it is said, it is observed*.

Вкраплення активізують авторське бачення уособлено (а), разом із коментуючими реченнями (b), в умовах буквального (с), небуквального контексту (d), а також (с, d) сумісно з (e), наприклад:

a) *The most perfect humour and irony is generally quite unconscious (S. Butler);*

b) *Men have a much better time of it than women. For one thing they marry later. For another thing they die earlier (G. Mencken);*

c) *All women, soon or late, are jealous of their daughters; all men, soon or late, are envious of their sons* (G. Mencken);

d) *A man always blames the woman who fools him. In the same way he blames the door he walks into the dark* (G. Mencken);

e) *No man will take counsel, but every man will take money; therefore money is better than counsel* (J. Swift).

Авторські коментування-речення перебувають в АГВ у препозиції та постпозиції щодо власного судження; АК можуть також мати рамочну структуру.

Передумова гумористичного ефекту – створення забавних, веселих і дотепних ситуацій способом використання вербальних та невербальних засобів. У процесі створення гумористичного ефекту МТФ використовує традиційні й нетрадиційні засоби мови для обігрування різниці між канонізованими соціальним лінгвістичним досвідом і новими кваліфікативними оцінками (точніше, переоцінками) референта думкомовлення. Вербалізація оцінювання відбувається за допомогою компонентів поверхневої та глобальної структур. Маркерами МТФ у поверхневій структурі АГВ є топікові слова, повтори, а також структурно-композиційні форми, що симультанно реалізують інтеграцію МТФ з іншими загальними та конкретними функціями. Те, що МТФ грає думкою за допомогою традиційних мовних форм, свідчить про здатність мови матеріалізувати обмеженими засобами необмежені потреби комунікації.

Пряме значення реалізують переважно за допомогою нейтральних мовних засобів. Поряд із традиційними мовними засобами МТФ може трансформувати думку АГВ, використовуючи стилістичні засоби: метафори, метонімії та ін. Інноваційні думки в такому разі репрезентовані

експресивно, що обумовлено дієвістю декількох функцій [1, 6].

Категорії автора й адресата специфічно реалізовані в АГВ. Думки та авторське омовлення актуалізуються експліцитно й імпліцитно. Оптимізація інтелекту проявляється в тому, що комуніканти спілкуються в АГВ не окремими реченнями, а цілим текстом.

АГВ потребують від адресата глибокого осмислення, уповільненого філологічного прочитання, пильного спостереження за його складовими, на які спрямовують мовотворче світло та що є відлунням контексту, виявляються проакцентованими інтенціями мовця. АГВ передбачає наявність відповідних фонових знань у реципієнта.

Список використаних джерел

1 Арутюнова Н. Д. Факторы адресата / Н. Д. Арутюнова. – Москва : Наука, 1981. – Т. 40, № 4. – С. 356–367. – (Серия «Литература и языки»).

2 Васильев С. А. Синтез смысла при создании и понимании текста / С. А. Васильев. – Киев : Научная мысль, 1988. – 238 с.

3 Гак В. Г. К типологии лингвистических номинаций / В. Г. Гак // Языковая номинация. Общие вопросы. – Москва : Наука, 1977. – С. 230–293.

4 Земская Е. А. Русская разговорная речь / Е. А. Земская // Фонетика. Морфология. Лексика. Жест. – Москва : Наука, 1983. – 238 с.

5 Кобякова І. К. Креативне конструювання вторинних утворень в англomовному художньому дискурсі : монографія / І. К. Кобякова. – Вінниця : Нова книга, 2007. – 128 с.

6 Кубрякова Е. С. Человеческий фактор в языке / Е. С. Кубрякова, А. М. Шахнарович, Л. В. Сахарный // Язык и порождение речи. – Москва : Наука, 1991. – 240 с.

7 Лихачев Д. С. Смех в Древней Руси / Д. С. Лихачев. – Ленинград : Наука, 1984. – 295 с.

Розділ 3 Статус комунікативного мовчання в ендозоні невербалики

3.1 Типологія мовчання

Сьогодні властиві глобалізація міжнародного спілкування, розвиток нових технологій, зміцнення транс-кордонної співпраці, міжмовної й міжкультурної комунікації [1, 4, 6, 38]. Вивчення соціально-лінгвальних параметрів невербальної та вербальної комунікації привело до фокусування уваги лінгвістів на дієвості факторів антропоцентризму, динамізму й адаптації. На зміну редуцизму приходять холізм, гармонізація та інтеграція. Природу мовлення вивчають у руслі когнітивного й дискурсивного, невербального та вербального, екстралінгвістичного й інтралінгвістичного.

Сучасна лінгвістика позначена поліпарадигмальним характером. Серед важливих парадигмальних характеристик мовознавства кінця ХХ ст. гідне місце посідають антропоцентризм, зближення з когнітологією, функціоналізмом у поєднанні з прагматикою. Питання комунікації в лінгвістиці вирішують за допомогою комплексного когнітивно-дискурсивного підходу до мови як інструмента мислення, мовленнєвих тактик і стратегій.

Невербалика – об'єкт лінгвістичного, психологічного, соціологічного, дискурсивного аналізу. Мовчання є предметом вивчення фізіології, нейрофізіології, філософії, біології, соціології, етики, лінгвістики. У сучасній лінгвістиці багато уваги фокусують на природі людської поведінки: соціальних, національно-культурних, етнічних чинниках комунікації; засобах екстеріоризації та семантичному навантаженні невербалики. Осмисленню природи комунікативного мовчання сприяє комплексний функціональний підхід до зазначеного феномену, аналізу його природи з

огляду на дієвість інтеграції біологічного та психологічного, індивідуального й соціального, загальнолюдського та етноспецифічного, інтелектуального й емоційного.

Невербальні засоби комунікації: усмішка, сміх, характер дихання, контакт очей, міміка, дотик, запахи, зміна кольору шкіри, нервозність, жести, погляд, паузи, а також малюнки в текстах, креслення, шрифти, курсиви, фарби, графічні знаки, що є об'єктом вивчення паралінгвістики, теорії мовлення, дискурсу тощо.

Мовчання як комунікативна лакуна тяжіє до комунікативних імплікатур [7, 8]. Природу, соціальний статус, функціональне навантаження невербальних засобів розглядають у працях А. Д. Белова, В. І. Карасик, О. І. Морозова. Учені звертають особливу увагу на перцептивний зміст невербальних знаків: міміки, жестів, поз [9, 21, 39].

Завдяки поверхневій структурі КО можна відкрити смислову сторону, глибинну семантику, «приховану сферу мови» на рівні мислення та логіки. Комунікативне мовчання належить до глибинної семантики, імпліцитно воно репрезентує дискурсивну імплікатуру, є складовою комунікативного акту, позбавлене експліцитної пропозиції. Зміст мовчання розглядають не як смисл висловлення, а як його імплікатуру.

Поведінку людини можна зобразити в матриці ієрархії доменів, у якій перший ярус є родовим щодо другого, а другий – щодо третього (див. рис. 3.1).

На первинності «мовчазного дейксиса» наголошував К. Бюлер. За його словами, мовчазний жест асоціює з «позначуваним» [11, с. 80–81]. Емоційне оцінювання повідомлення на 55 % залежить від міміки доповідача, на 38 % – від фонетико-артикуляційних властивостей мовлення й лише на 7 % – від лексичного наповнення повідомлення. Невербальні дії в спілкуванні мають як спонтанний, підсвідомий, так і регульований, запланований характер

[40]. Мовчання може виникнути в стані емоційної напруженості та під час запланованих мовленнєвих операцій, що потребують свідомого контролю за їх реалізацією.

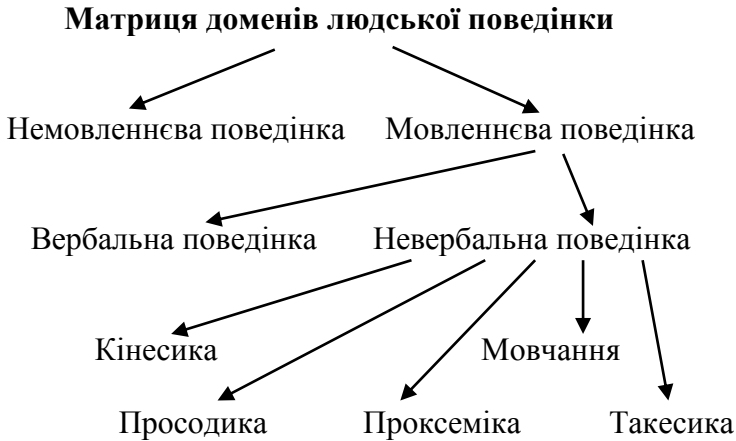

Рисунок 3.1 – Матриця доменів людської поведінки

Мовчання – це знак згоди, наприклад *Silence is a sign of consent*. Мовчання – це знак уваги, ввічливості, поваги, вагання, можливість помилкового тлумачення мовчання як знаку згоди, скажімо *Yates mistook the doctor's silence for acceptance, and he went on with more confidence* (58, р. 269).

Полівекторність мовчання не вичерпується таким «тлумаченням»:

Чому мовчиш?	{	Не хочу говорити. Не знаю, що сказати. Хочу й мовчу. Слухаю. Не погоджуюся. Погоджуюся.
--------------	---	--

Згідно із сучасним розумінням мовчання не розглядають як відсутність звуку, що не має диференційних ознак. Смысл мовчанню надають ситуація, норми соціальної поведінки, повір'я, ритуал [4].

Силенціальний ефект властивий індивідуально-психологічному та соціокультурному мовчанню, що мають ситуативно-комунікативний характер і корелюють з емоційним і ментальним станами людини. Біологічне (фізичне) мовчання є некомунікативним, дистантним щодо індивідуально-соціального. Фонетична пауза – невід'ємна складова силенціального ефекту на просодичному рівні з огляду на те, що терміносистема для позначення силенціального ефекту охоплює низку адгерентних метазнаків із коренем: *пауза – пауза, паузація, паузологія, паузальний*. Термін *паузація* характерний для усного дискурсу, в якому актуалізують інтонаційні засоби комунікації. *Паузація* – один з істотних елементів просодичної організації усного мовлення. Метазнак *пауза* позначає переривання у звучанні та артикуляції, технологічну паузу й, за лексикографічною традицією, – паузу хезитації (коливання). Паузальне виділення є синтаксично-орієнтованим. Феномен мовчання не вписується в загальні просодичні та граматико-синтаксичні рамки. Простежуються гіперо-гіпонімічні відношення між паузою й мовчанням, мовчання містить паузу як фонетичну складову. Мовчання як адекватний орієнтир інтерактивної діяльності людини корелює з вербальними та невербальними засобами – екстеріоризаторами силенціального ефекту [1].

Феномен мовчання – це комунікативний акт, що містить паузу як просодичну складову. Пауза – це не завжди мовчання, але мовчання не існує без паузи в комунікативній поведінці. *Мовчання є семіотичним феноменом, силенціальним компонентом комунікативної поведінки мовців, каталізатором їх когнітивно-рефлекс-*

торної діяльності. Домен мовчання охоплює широкий спектр складових: *мовчання, паузу, умовчування, мутизм* (раптове оніміння). Мовчання як значущий елемент комунікації реалізують у руслі евфемізації, дезінформації, натяку, недомовленості, воно має спільні риси дотичного характеру. Невербальний, знаковий за своєю природою феномен мовчання є компонентом складної семіотичної системи, елементом комунікації, що інтегрує з вербальним спілкуванням. Семантичне навантаження мовчання ідентифікують у конкретних ситуаціях. Мовчання ситуативне та актуалізується в мовленні. Феномен мовчання в усному мовленні реалізується за допомогою пауз, що позначають графічними й мовними засобами в англomовному дискурсі.

Невербальні феномени спілкування в англomовному дискурсі семантизують мовчання як елемент позамовної діяльності в прагматичній або емотивній ситуації, слугують зв'язаності дискурсу, комунікативним цілям, позначають ментальні процеси за допомогою лексичних (*silence, pause, stop, hesitation, silentness, stillness, quietness, quiet, etc.*) і графічних (тире, трьох крапок, крапок тощо) знаків.

Стандартне соціальне спілкування прописує міжособистісні відносини та є культурною мовленнєвою традицією. Умовчування, утримання від розмови має етнічний характер. Універсальним є те, що стандартизоване й канонізоване суспільством мовчання має полярну бівекторність, воно або діє (є соціально релевантним), або підлягає табу, має дозвіл на існування та може бути вельми бажаним [21, с. 245].

Базовими є типи мовчання, властиві модусу мови й мовлення: комунікативне та некомунікативне мовчання; умовчування (статусне мовчання, тактичне мовчання), паузи ввічливості; соціальне мовчання (релігійне, містичне, монастичне), контемплятивне, езотеричне, ритуальне, побутове, національне; рефлекторне мовчання (мовчання

під час роздуму, прагматичне й імплікаторне мовчання); психологічне мовчання (нульовий мовленнєвий акт), імпліцитний комунікативний акт. Заміна вербальних маркувань або паралельне використання інших невербальних засобів екстеріоризації силенціального ефекту імплікує стан мовця, думки автора, діючої особи, його метафорично використовують у домені персоналізації природи та артефактів [10].

Мовчанням властиві психологічні й смислові атрибути. Фонетична пауза – це перерва у звучанні, зупинка в потоці мовлення, невід’ємна просодична одиниця останнього. Типами мовчання як засобу невербальної комунікації є *національне, гендерне, вікове, спонтанне/заплановане, релігійно-містичне, магічне, рефлекторне, комунікативне*. До адгерентних категорій мовчання належать *замовчування, еліпсис, імплікація, риторичне запитання*.

Не кожна відсутність звуку є мовчанням [20, с. 8]. Релевантними є *паузи пошуку слова, паузи виділення текстових блоків, емфатичні паузи*. Із мовчанням асоціюють *хезитативні, емфатичні й емоційні паузи*, за яких *синтаксичні та фізіологічні* паузи залишаються осторонь. Переривання мовлення має велике смислове навантаження в мовленні: людина мовчить, а інформація надходить [23, с. 33].

Паузи передають настрій, емоції мовця, допомагають розкрити характер ситуації. Поряд з інтонаційно-логічною виокремлюють *психологічну й експресивно-емоційну паузи* [13]. *Емоційні паузи* зображують на письмі тире або крапками (*suspense marks*), що мають тенденцію до взаємозамінювання. Такі паузи близькі за семантикою та є одночасно просодичною складовою мовчання, що з огляду на емоційність не заплановані й не підпорядковуються стандартним правилам. *Емотивна пауза* – наслідок

перебивання. Емоція є основою «мовчазної» паузи. Емотивна функція є одним із конкретних специфічних проявів прагматичної функції, що має широкий спектр реалізації з огляду на умови комунікативної ситуації.

Хезитативна пауза зумовлена потребою часу для обмірковування, пошуку належного слова. Паузи невпевненості можуть повідомляти про відсутність лідерства в комунікативному процесі. Людство завжди культивувало вміння користуватися феноменами хезитації, щоб аргументувати свою позицію. Силенціальний ефект був популярним у риторичі: Квінтіліан (Quintilian) відомий нам тим, що вміло використовував його в полеміці.

Паузи зазвичай потрібні для синтаксичного виділення слів і синтагм у реченні. **Синтаксична пауза** пов'язана із завершенням процесу мовлення, позначенням певного мовленнєвого відрізка. Пауз не вживають поза межами речення, вони належать до визначеної ситуації як до денотата. Синтаксична пауза може бути **єднальною** (між однорідними членами речення за безсполучникового зв'язку), **попереджувальною** (слугує попередженням про роз'яснення висловлювання в наступній частині речення, на письмі її позначають двокрапкою). **Розділова пауза** – це пауза синтаксичної одиниці. **Пауза присудка** виражає предикативний зв'язок. Два основних підвиди пауз – **синтаксична** та **несинтаксична**. Несинтаксичну паузу трактують як «зупинку в мовленні, зумовлену фізіологічними або психологічними причинами, що не виражає синтаксичних відношень між складовими частинами речення» (74).

Поряд із **синтаксичними паузами**, обумовленими нормами мови, є **лінгвістично релевантні паузи**, що реалізують визначене комунікативно-прагматичне навантаження. **Фреймоструктурувальні паузи** втричі більші за синтаксичні.

Грамматикалізовані паузи позначають власне паузальне виділення. **Семантизовані паузи** корелюють із мовчанням. На сьогодні виникає окрема наука, що займається паузами та має власну назву, – **паузалогія**. Паузи можуть свідчити про людину не менше, ніж слова. У розмові паузи становлять 40–50 % часу [13].

В усному спілкуванні прерогатива належить паузальному виділенню та інтонації. Лінгвісти виокремлюють **фізіологічні** паузи. Порушення паузального членування свідчить про стан мовця, пошкоджену психіку або про таке захворювання, як афазія (повна, часткова втрата мовлення). Паузи, обумовлені тією чи іншою ситуацією, називають **ситуативними**.

Відповідно до фізіології виокремлюють **паузи дихання**. За темпоральними характеристиками паузи поділяють на короткі, малі, середні, довгі, тривалі й нетемпоральні (квазіпаузи). **Інтерсегментні (фонетичні) паузи** поділяють на паузи структурного членування мовлення (синтаксичні, міжсинтагментні та предикуючі), тентативні (психологічні й паузи хезитації).

Інтонаційно-синтаксичні паузи виділяють однорідні члени речення, вставні конструкції, звернення; пауза заповнює те місце в реченні, в якому повинен бути пропуск слова. Є різновид пауз, що зустрічається під час членування віршів; вони відрізняються від інтонаційно-синтаксичних пауз незбіганням інтонаційно-фразового членування у вірші з метричним членуванням. Такі паузи не характерні для членування прозових текстів, їх називають **структурними, структурно-кінцевими паузами, паузами ритміки** або **архітектоніки**. **Пусті паузи** затягують розмову; вони незначущі, не актуалізують ніякої інформації; породжені відсутністю думки. **Заповнені паузи** корелюють із хезитацією, обмірковуванням, роздумом [13].

Інтонаційно-синтаксичні паузи репрезентують синтаксичну природу речень; вони відповідають пунктуаційним знакам на письмі. Найкоротшу паузу позначають комою, найдовшу інтонаційно-синтаксичну паузу – крапкою. Довжину пауз вимірюють в усному мовленні. В англійському тексті-повідомленні фонетичні паузи можуть бути звичайними (від 100 до 250 м/с), укороченими (від 50 до 150 м/с) та подовженими (від 360 до 600 м/с) [17]. **Довгі паузи** позначають тире, **короткі фонетичні паузи** – комою, крапкою, знаками питання й оклику. **Фонетичні паузи** сигналізують і структурують мовлення. Вони виконують функцію розподілення мовленнєвого потоку на смислові кванти, позначені певною пролонгацією [24].

В аргументативному дискурсі силенціальні компоненти можуть використовувати як негативну відповідь, а не традиційно, як вважають у конфліктології, – як вияв згоди [9]. Побуває думка, що залежно від статі мовця паузальне членування має як спільні, так і диференційні ознаки, що детермінують характер метанаратива. Учені зазначають, що комунікативна поведінка жінок є такою, що стимулює бесіду, тому що передбачає мінімальні вкраплення на зразок *ттт* і *һтт*. Жінки мовчать, якщо їх перервали, а коли чоловіки відкрито демонструють свої думки, не відмовчуються.

Мовчання та його адгерентні категорії (**умовчування, еліпсис, апосіопезис**) також позначені відповідною орієнтацією. Парадигма тлумачення умовчування охоплює різні атрибути, а саме: **недомовленість, емоційність, засекреченість, приблизність, дезінформацію, стилістичний прийом, невизначеність, апосіопезу/апосіопезис, директив, елемент діалогічного дискурсу** тощо [34, с. 5–8].

Апосіопеза позначена синтаксичністю, ця стилістична фігура тяжіє до умовчування в межах партитивності, позначення гіперо-гіпонімічних відношень. Смислові про-

пуски зазначеного засобу позбавлені формально-графічних чинників. Вони мають характер дезінформації, а під час табування заміняють соціально шокуючі, вульгарні компоненти. У працях О. В. Пузанової умовчування тлумачать з огляду на його формальну структурну та інтонаційну незакінченість. Апосіопеза – це прерогатива адресанта, який розраховує на кмітливість адресата, його тезаурус і комунікативне розуміння. До графічних знаків позначення умовчування належать літери, пунктуаційні знаки й графічне виділення [31].

Еліпсис О. П. Сенічкіна визначає як структурний синтаксис, убачає в ньому синонімічні риси апосіопези, не надаючи їм обом статусу стилістичного прийому. *«Езопове мовчання»* авторка тлумачить як манеру недомовок, недодумування, цей феномен, на її думку, реалізує привативні відношення, а підтекст та умовчування – еквівалентні [34, с. 10–11].

Когнітивний досвід носіїв мови сприяє розумінню рефлексорного мовчання. Силенціальний ефект асоціює з емоційним станом комунікантів, неспроможністю говорити, тим самим свідчаючи про релевантні когнітивно-прагматичні засади феномену мовчання [9]. За кожною прагматичною функцією, що виконує хеджинг, закріплена визначена кількість мовних і мовленнєвих засобів вираження. Одним із типів мовчання, характерною рисою якого є вагання, ми вважаємо *хезитацію*. Феномени хезитації в мовленні виражають за допомогою повторів (*he he went*), фальс-стартів (*when they... if they*), силабічних пролонгацій і певних типів вербальних заповнювачів (*well, you know*) [5].

Базуючись на невербальному характері силенціального ефекту, виділяємо *планований* і *спонтанний типи мовчання*. Крім спонтанного емоційного, є ще й емоційне мовлення, покликане впливати на адресата. У такому разі

емоція є додатком до інтелектуального змісту мовного акту [16, 30].

Прерогатива мовчання полягає у фокусуванні уваги на прагматико-комунікативних аспектах спілкування. **Семантику умовчання** виокремлюють в опозиції мовлення :: мовчання, в якій мовчання – значущий субститут мовлення.

Типи мовчання вчені визначають за такими функціями: **фатичною, металінгвістичною, конотативною, експресивною, референційною, поетичною**. **Фатичне й конотативне мовчання** співвідноситься з невербальними діями: привітанням, прощанням. **Експресивне мовчання** найбільш властиве діалогічному дискурсу. **Референційне мовчання** співвідноситься з топіками розмови. **Поетичне (метафоричне) мовчання** є типовим для креативних пошуків майстрів слів, поетів.

Парадигму теорії мовчання збагачує термін **квазітекстове мовчання** (від лат. *quasi* – ніби, якби, недійсний, неіснуючий). Приховане мовчання, як і пошуки смислу в лакунах тексту, співвідноситься з езотеричними пошуками у філософській науці. Світське мовчання корелює з аксіологічною реакцією в соціальному контексті. Діалогічне мовчання може бути як **незапланованим (або симптоматичним)**, так і **запланованим (чи семіотичним)** [5].

Учені розрізняють **комунікативно значуще мовчання** (невербальну дію дискурсивної природи) й **комунікативно незначуще мовчання**. **Комунікативно незначуще мовчання** казує фізіологічний стан людини (мовчання під час сну, мовчання в стані спокою, мовчання в процесі виконання будь-яких операцій), що є важливим у поведінці людини, але не в комунікативній ендозоні.

Комунікативно значуще мовчання поділяють на декілька типів, що виникають у діалозі завдяки зміні комунікативних ролей (від англ. *turn-taking*):

- мовчання адресата, мовчання під час спілкування;
- мовчання комуніканта, мовчання замість мовлення;
- еліпсис як мовчання-пропуск синтагматично надлишкового компонента, своєрідне умовчування чогось, що неможливо сказати (такий тип мовчання зумовлений синтаксичними законами побудови зв'язного тексту).

Кожен тип мовчання виконує свою функцію: перший тип – *ролемаркувальну*, другий – *інформаційну*, третій – *синтактико-конструктивну* [10]. **Мовчання як соціальний знак** свідчить про статус суб'єкта мовчання: мовчання прислуги, представника нижчої соціальної групи, мовчання учня як об'єкта критикування вчителя [21].

Розрізняють мовчання в контексті любовної топіки, мовчання в контексті журби («хвилина мовчання»), мовчання в контексті психологічного драматизму, етикетне мовчання, соціопоетичне мовчання, «вакуумну віршовану поетику мовчання», **мовчання як тип мутизму** (від англ. *mute* – німий), мовчання як наслідок порушення вольової координації між індивідуальною та колективною конвенціоналізацією мовленнєвих засобів, відмову від комунікації, істеричну німоту, амнестичну афазію (мовленнєвий дефіцит).

Учені виокремлюють типи **комунікативного мовчання**: **психологічне мовчання**, що допомагає адресатові правильно інтерпретувати висловлення адресанта (паузи, зупинки, переривання, виправлення тощо); **інтерактивне мовчання**, що дозволяє адресатові виокремити інтенційні імплікації з висловлювань адресанта (паузи в діалозі); **соціокультурне мовчання**, яке підкріплюють певні куль-

турні конвенції (релігійні ритуали, ситуації соціально-ієрархічної нерівності тощо).

Мовчання може бути **релігійним, етикетним, духовним**, слугувати симптомом душевної нестабільності. Мовчання залежно від контексту можуть прирівнювати до форми поведінки, дії – антидії або протидії. У спілкуванні – реальному чи віртуальному – окремо виділяють **мовчання-симптом**: це пауза в розмові, відходження від комунікативної норми [1].

У парадигмі адгерентних понять виділяють **концентративне мовчання**, що корелює паралельно з невербальними діями; **тактовне мовчання**, що дозволяє співрозмовникові вступити в розмову та поділити мовленнєві кроки; **містичне мовчання**, не пов'язане з комунікативними аспектами поведінки людини, що стосується таких категорій, як смерть, вічність, Бог; **монастичне мовчання** (*monastisches Schweigen*) (термін, використовуваний для позначення релігійно-мотивованого табу), що асоціюється з почуттями страху, проявляється під час молитви впродовж звертання до Бога та знайшло свою назву – **контемплативне мовчання** (*kontemplatives Schweigen*) [42, р. 286–299].

За соціопрагматичною класифікацією мовчання поділяють на **інтенціональне** й **неінтенціональне**. Іntenціональне мовчання – це відмова від співробітництва, неінтенціональне – психологічний стан мовця, за якого мовчання не звернене до співрозмовника [41, р. 55–69].

Вербальні та невербальні компоненти по-різному репрезентовані в національних картинах світу. Японські лінгвісти вивчають культурологічні відтінки мовчання, гендерні типи мовчання. З огляду на комунікативні завдання розрізняють **мовчання-відмову від комунікації** та **мовчання для встановлення комунікації** [20].

Мовчання продукують невпевненість, чекання, зневага, занепокоєння чи хвилювання, мовчання-роздум. До **раритетних типів мовчання** належать мовчання через втому, сум, подив або збентеження. Виокремлюють **нормативне й значуще мовчання**. У мовчанні в його поліаспектності (**комунікативному, ритуальному, міфологічному, соціальному, естетичному аспектах**) немає денотата, воно ситуативно орієнтоване.

За чинною класифікацією мовлення та умовчання корелюють із метазнаками **interaction** і **non-interaction** [24, 34, 39]. Лінгвісти зазначають, що є силенціальні компоненти, що можуть бути «симптомом психічного» й «симптомом метафоричної вторинності за спільної реальної та віртуальної антропоцентричності» [45, р. 3].

На нашу думку, доцільно виокремити мовчання, що продукує людина в комунікативній ситуації (*homo-silence*), та тип мовчання, що корелює з природою (*nature-silence*). Мовчання артефактів, тиша в природі дистантуються від комунікативних дій людини, наприклад *Kiku and Henry Toda were the first to arrive, bursting into the quiet of the flat with a torrent of talk. If she got up early enough, Mary would find Mr. Toda feeding the animals in the quiet of the country morning* (72, р. 116).

Людина може і говорити, і мовчати. Мовчання артефактів та природних явищ вторинне, його номінації з'являються в результаті семантичного зсуву на векторі транспозиції людське → природне мовчання. Мовчання, що продукує природа, позначає метафоричні номінації, скажімо: *when the heaven is silent, the silent path, silence speaks for love, silent explosion, the thunder of silence, the silent language, the silence of the lambs, to break the silence, the deep silence, deadly silence, the shadow of silence, sign of silence, a desperate silence, the white silence, a tan and sandy silence, passionate silence, lies of silence, song*

of silence, the roar of silence, the power of silence, silence of the hams, lone of silence, to fill a silence, a sudden silence, the other side of silence, eloquent silence, a vow of silence, the silence of arms, the voice of the silence, (a)perfect silence, the legacy of silence etc.

Лінгвісти розглядають мовчання як зумовлене культурними нормами соціуму, ритуальне та побутове мовчання; позбавлене локації, матеріальної форми. Доцільно виділити два основні типи мовчання – **комунікативне** й **некомунікативне**, наприклад: *Lowbock didn't require an answer* (61, р. 196); *The big house was not merely quiet but eerily still* (61, р. 3). Мовчання, що є характеристикою мовлення людини, завжди наявне в комунікативній ситуації та продуковане людиною (мова персонажа). Мовчання в природі – некомунікативне мовчання, його репрезентує наратор [1].

Силенціальний ефект у рамках комунікації слугує для аргументації та рефлексорності мовчання, наприклад: *They were all looking at him expectantly, silently* (59, р. 359); *Other women stood and listened silently to the feeble words, the weak and slender barriers erected hastily in the path of shock and terrible possibility. Presently one and then another of the women began sobbing quietly* (58, р. 46–47); *Her father simply bowed his head, prayed silently* (72, р. 124).

Психологічне мовчання екстеріоризують відповідні експлікатори, скажімо: *He was utterly still, except for a crawling sensation along his spine, which left the nape of his neck creped with gooseflesh* (61, р. 122). Номінації силенціального ефекту свідчать про те, що когніція амальгує з **інтелектуальним мовчанням**, наприклад: *Telaris didn't react. He was digesting the implications of what the Angel had been inside his house* (52, р. 80); *David held still inside. For memory was coming to the surface foot now* (55, р. 156).

3.2 Засоби маркування комунікативного мовчання

На сьогодні актуальні розроблення методики фіксації невербальних засобів та їх екстеріоризація. Вагомою є ідентифікація, осмислення категорій просодики, кінесики, проксемики, що утворюють домени невербальної семіотики.

Учені фокусують увагу на мовленнєвій діяльності, запорукою ефективності якої є коректне вживання невербальних і вербальних засобів [36]. Інформаційна валідність невербаліки не поступається вербальним засобам комунікації. Вербальним каналом передається переважно предметна інформація, невербальним – міжособистісна.

Спільною для невербальної та вербальної поведінки є наявність комунікантів, певним чином підготовлених до обміну інформацією. До обміну інформацією комуніканти залучають соціальний і лінгвістичний досвід, використовують усні й писемні канали спілкування.

Безпосереднє використання невербальних елементів, вибір вербальних засобів їх опису в тексті зумовлює комунікативна ситуація, в якій враховують як соціальні, так і особистісні характеристики комунікантів, що об'єктивує вибір лексичних засобів опису невербальної поведінки. Невербальні компоненти спілкування є унікальним феноменом, поєднуючим простоту та складність як вираження, так і інтерпретації. Феномен мовчання – це навмисна невербальна реалізація комунікативного акту, передавання інформації немовленнєвим способом. Як влучно тлумачить Ф. Бацевич, «невербальні засоби спілкування – це елементи комунікативного коду, що мають немовну (знакову) природу й разом із засобами мовного коду слугують для створення, передавання та сприйняття повідомлень» [6].

Серед невербальних кодів виокремлюють *перформативний*: кінесику (рухи, фізіогноміку), акустику (паралінгвістичні та просодичні характеристики), *просторово-часовий*: проксеміку (використовування часових чинників), такесику (поплескування, поцілунки), *артефактичний* (використовування в комунікативних цілях відповідних предметів, артефактів), *опосередкований* (листи, телефон, комп'ютер) [34, 39].

Невербальні знаки вивчають паралінгвістика (тембр, висоту, гучність, паузу, інтонацію) та паракінесика (жести, міміку). Невербальні (немовні) знаки поділяють на слухові, акустичні (звуки барабанів, свист, музику, зітхання, покашлювання) та зорові (жести рук, рухи тіла, міміку, пантоміми, дорожні знаки, сигналізацію тощо). Доцільність зорових знаків особливо очевидна в практиці комунікації на відстані. Паралінгвістичні засоби є найдавнішими формами спілкування людей. Вони реалізують додаткову інформацію, іноді як таку, що суперечить смислу вербальної інформації. Наприклад, позитивний вербальний текст може супроводжуватися фонаційними характеристиками зі значенням негативного ставлення.

У корпусі невербаліки за комунікативною значущістю переважають мімічні й такесичні компоненти, наприклад дівість таких чинників, як сльози, усмішка та мовчання. Останнє як психофізіологічна реакція в усному мовленні інтегрує з просодичними засобами – паузами. Вибір невербальних засобів залежить від ситуативної конфігурації, зокрема в умовах діадичного репрезентування (лице до лица) інформація надходить різними каналами: вербальним, паравербальним (акустичним, оптичним, тактильним, ольфакторним і просторовим).

Під час телефонної розмови використовують вербальний, паравербальний (акустичний) і часовий канали. Невербальні засоби спілкування ситуативні. Ситуація є їх

денотатом. Комплексний підхід до мовчання обумовлює онтологія цього складного полімодального явища, з одного боку, завдання дослідників і методологічний підхід – з іншого.

Мовчанню як невербальному силенціальному компоненту комунікації властиві поліаспектність, полімодальність та поліфункціональність, експлікацію яких уможливлює міждисциплінарний підхід до об'єкта дослідження. Системну репрезентованість домену комунікативного мовчання об'єктивує його статус серед невербальних засобів спілкування, характер екстеріоризації в усному та писемному дискурсах, детермінація соціокультурними й психологічними факторами [22, 27, 28, 30, 32, 33].

Мовчання як семіотичний феномен невербаліки – це своєрідний субститут смислу висловлення, що експлікує поведінку, наповнює мовлення новим емоційним змістом. Семіотика як наука вивчає структуру, функціонування невербальних і вербальних знакових систем. Відомо, що знак є заміником іншого предмета, його використовують для одержання, зберігання, перетворення та передавання інформації. Мовному знаку властиві матеріалізація денотата, умовність, довільність, інформативність і системність. У писемному дискурсі невербальними компонентами є пунктуаційні знаки, що відтворюють просодичні компоненти на письмі.

У сучасній лінгвістиці значну увагу приділяють знаковій природі мови та характеру реалізації знаків у мовленні. Зараз мовчання як феномен невербального спілкування стає об'єктом вивчення теорії знаків. На авансцену виходять проблеми прагматики, семантики й синтагматики [6, 23]. Феномен мовчання дає великі можливості антропологам, літературознавцям, лінгвістам і соціологам вивчати природу референтів, установлювати їх міждисциплінарні зв'язки.

Немовленнєві фактори супроводжують мовлення та відіграють значну роль у спілкуванні. Саме тому вивчення невербальної комунікації приводить до необхідності вивчення такого явища, як мовчання. Семіотичний знак мовчання передує вербальній комунікації, його широко використовують в інтеракції з невербалікою. В усному спілкуванні мовчання обумовлюють стан інтерлокуторів, їх роздум, пошук слів, хвилювання, нервовий стрес, здивування тощо.

Відомо, що багато кінем закріплюються у свідомості людей із дитинства, а візуальне мислення допомагає ментальним процесам. Учені досліджують вплив невербальних засобів на поведінку людей, кореляцію мовлення та мови тіла, осмислюють онтологію феноменів невербаліки, вивчають номінації невербальної поведінки людини. Вертикальне, нелінійне визначення мовчання в домені невербаліки має характер парадигмального буття. Як дискурсивне явище мовчання має дихотомічний характер. Його природу осмислюють на вертикальних і лінійних векторах, що препарує розуміння природи комунікативних компонентів, їх детермінацію дієвістю різних чинників, а також соціальним і лінгвістичним досвідом носіїв мови. Спілкування – як монологічне, так і діалогічне – неповноцінне без невербальних компонентів. Саме невербальна комунікація доповнює, розтлумачує, емоційно забарвлює інформацію та є незмінною складовою смислового навантаження мовлення. Незаперечний факт, що мовлення як сукупність дискурсивно-мовленнєвих актів виражають двобічно: щось говорять буквально, чогось не омовлюють [7, 8]. До семіотичних невербальних знаків належить і комунікативне мовчання, що, не маючи словесного вираження, є інформативним серед невербаліки. Осмислення мовчання потребує значних когнітивних зусиль реципієнтів, знань про ситуацію, учасників, навколишній світ.

За білатеральною теорією лінгвістичний знак розглядають в опозиції знак :: референт, знак₁ :: знак₂, знак :: людина. Комунікативна діяльність мовців реалізується в умовах інтегративної дієвості. Виразні засоби мають на меті передавання почуттів, диференціацію відтінків, відображення зв'язків із типовими соціальними ситуаціями. Невербальні компоненти в міжособистісному спілкуванні використовують у 60–80 % ситуацій акустичними, оптичними, тактильно-кінесетичними, ольфакторними та темпоральними одиницями [6].

Мовчання в спілкуванні маркують вербальними вставками (адгерентами) й немовленневими діями (кивками, усмішками, тактильними знаками тощо), що забезпечують зворотний зв'язок, свідчать про стимульовальну та регулятивну функції мовчання в діалогічному мовленні. **Мовчання замість мовлення** сприймають як нульовий заміник вербальної реакції та інтерпретують залежно від конкретної ситуації, змісту попереднього висловлення.

Невербальні засоби утворюють особливу знакову систему, що підсилює або замінює засоби вербальної комунікації, наприклад *At the park, Mary would turn her back to the adult chatter, watch the boats on the lake and **munch silently on Mama's chicken*** (72, p. 110); *Hana barely managed to thank her and **shook Victor's hand silently, leaving Taro to offer the proper words of thanks and parting for them both*** (72, p. 168); *She **frowned, because this last idea felt distinctly uncomfortable*** (51, p. 105); *Mary **groaned silently*** (72, p. 127).

Вербальні знаки позначення силенціального ефекту вплітаються в низку номінацій невербальних дій, що корелюють та експлікують мовчання, скажімо ***There was silence. I felt very uncomfortable*** (73, p. 13); ***He was silent for a few moments. Suddenly he stopped, opened overcoat and sack coat, and quickly, furtively buttoned his inside pockets,***

then the outer buttons of his sack coat, then his overcoat (67, p. 118); *I tried to say something but the words stuck in my throat. Not knowing what to do I rubbed my hand over her hair, caressed it sadly, and distantly too, as though it were the head of a strange, wounded animal I had come upon in the dark* (67, p. 91).

Невербальні дії в англомовному дискурсі позначають вербальні маркери, що мають експліцитну поверхневу структуру, наприклад *Still I said nothing, just scowled. My fingers were twitching nervously; I was itching to grab him by the throat* (67, p. 135); *I became silent. Her lips were trembling* (67, p. 414); *I paused a moment for breath and took another swallow of gin. Ned was watching me with mouth wide open* (67, p. 419); *He hefted the kit bag, reached for the catch on the door – and hesitated* (58, p. 234).

Вербалізація невербальних дій, міміки, жестів, різних вагань емоційно експресивного характеру простежується в мовленні наратора, скажімо *They fell silent. He was holding her hand* (63, p. 235); *He stood, hesitating* (63, p. 269); *He began to count, instead, silently* (63, p. 271).

Рефлекторність мовчання є прерогативою силенціального ефекту в колокаціях на зразок *could say nothing, to look for words, to stare helplessly, trying to find spoken words* тощо. *He could say nothing for a moment* (67, p. 232); *His train of thought had clattered down a siding and chugged to a stop* (61, p. 3); *After a pause for thought, Timothy ventured a suggestion: – Could you let me out?* (63, p. 195).

Комунікативному мовчанню властиве позначення екстремальних ситуацій, у яких логічні постулати детермінуються під впливом емоційних, хезитаційних, рефлекторних чинників, а порозуміння обумовлює дієвість контексту та тезаурус носіїв мови.

В автентичних джерелах зазначають, що *пауза* (лат. *pausa*, від гр. *pausis* – «зупинка, припинення») – це

тимчасова зупинка звучання, під час якої мовленнєві органи не артикують, вона (зупинка) розриває потік мовлення, актуалізується звукова організація речення, його складових – їх членування та відокремлення [13]. Пауза акустично означає припинення звуку, фізіологічно – припинення артикуляції. Цей складний феномен поєднує в собі тривалість перерви у звучанні, комплекс тональних модифікацій передпаузальних сегментів і часові характеристики.

Слово *silence* на відміну від *pause* має широкий спектр сполучуваності, воно відкрите до метафоризації й словотворення. Індивідуально-психологічне мовчання номінують в англійській мові домінуючими словами ***silent, quiet, calm*** та одиницями з однойменними семами. Словосполучення на зразок *to do + quiet/-ly* семантизують дію, виконувану дещо повільно, без шуму, спокійно, неголосно. Наприклад, англ. *smiled quietly, quietly nodded, quietly agreed, chattered quietly, said quietly, sat quietly, talk quietly*. *Silent* на відміну від *quiet* свідчить про неозвучену невербальну дію або стан людини за моделлю *to do/to be + silent/-ly*. Скажімо, *to nod in silence to finish meal in silence* (70, р. 38), *to walk in silence* (70, р. 28), *to be silent* (70, р. 270), *to file silently* (70, р. 361). Соціально-культурне навантаження номінацій «мовчання/тиша» очевидне, канонізоване правилами невербальної поведінки. Наприклад, англ. *silence gives consent; first think – then say; speech is silver – silence is gold*; укр. *не мовчанка буває нудною, а пуста балачка; не соромно мовчати, коли нема чого сказати*. В англійському дискурсі мовчання переважно позначають за допомогою лексем *silence* та *pause*, скажімо *She was silent* (67, р. 379); *The others were silent* (71, р. 438); *A pause to give Mona a chance to collect herself. Then spilling over again* (67, р. 37); *There was an awkward pause and then in a matter of fact tone he asked me what I was going to do*

about my pay (67, p. 35). Номінації зазначеної невербальної дії (англ. *silent, quiet, calm*, укр. *мовчання, тиша, спокій*) корелюють із психічним, соціальним та образним мовчанням.

Вивчаючи феномен мовчання на матеріалі російської мови, Н. Д. Арутюнова відзначила, що мовчання асоціюють зі смертю, мовлення – із життям [5]. В англомовному дискурсі зазначений контекст вербалізують одиниці *stillness, to be still*, пор.: «*Hang on – hang on to the – wrapping cloth. Hang on ...*» *Mother's head slipped to one side, and her right arm dropped, and she was still* (73, p. 122); *The barbarian lay beside him, very still* (51, p. 160). «Мовчання» та «тиша» відрізняються не лише контекстуальним оточенням, а й функціональним навантаженням. *Тиша* – це суто природна категорія (*nature silence*) із властивим їй суб'єктивним значенням [10]. В англійській мові слова *silence* та *silent* комунікативно заряджені й позначені предикативністю (*to be silent, to pause, to be mute, to keep quiet*) та агентивним значенням, пор.: *breaking silence, the valley of silence, the right to silence, the long silence, that long silence, admiring silence, bones of silence, the erotic silence, a time for silence, easy silence, to suffer in silence, the silence of angels, elected silence, the silence of surrendering love, etc.*

В автентичних лексикографічних джерелах препарують розуміння домінантних значень слова *silence*. Основні значення цього слова верифікують його функціонування в такій послідовності, наприклад *Silence* (від лат. *silentium* – «*to be silent*»):

1) *The fact of abstaining or forbearing from **speech or utterance** (sometimes with reference to a particular matter); the state or condition resulting from this; **muteness, reticence, taciturnity**;*

2) *The state or condition when **nothing is audible**;*

absence of all sound or noise; complete quietness or stillness. Sometimes personified.

Функції «мовчання людини» (*homo-silence*) у процесі (*the fact of abstaining or forbearing from speech or utterance*) та в результаті (*the state or condition resulting from this*) є фокусом когнітивного аналізу. Утримання від мовлення як процесу (*the fact of abstaining or forbearing from speech*) та мовчазний стан людини (*the state or condition resulting from this*) ілюструють у поведінці персонажів і коментуванні наратора (на матеріалі сучасного англомовного дискурсу). *Nature-silence* (мовчання в природі – «*the state or condition when nothing is audible*»), його ідентифікація очевидна в мові наратора художнього дискурсу. Інше значення слова *silence* валоративне для осмислення (міждисциплінарного – лінгвістичного та психологічного) характеру невербальної поведінки адресанта й адресата на матеріалі мовленнєвих актів;

3) *Omission of mention, remark, or notice in narration. Chiefly in phrases to pass with, pass over/in silence.*

Серед алонімів слова *silence* у його основному значенні лексикографи використовують *mute*, *reticence*, *tacit*. Зазначені слова передусім свідчать про характеристику людини, ніж про її мовленнєву поведінку, пор.:

1) *Mute* – німий, безмовний, мовчазний, безголосий (75); *Mute* – німий (76);

2) *reticence* – стриманість (76);

3) *tacit* – мовчазний (76).

До алонімів *silence* у значенні мовчання природи належать *stillness*, *quiet*, *still* і *noiseless*, пор.:

Silence (n) – 1) *stillness; absence of sound, as the silence of night. There was complete silence*; 2) *absence of speech, answer to a question or letter, or to a comment. He listens in silence (without saying a word). Silence gives consent. Silence* (v) – 1) *to cause to be quiet as to silence a baby's crying*;

2) *to overcome opposition, master, crash as to silence one's critics, to silence the enemy's guns; silencer (n) – that which silences (esp. a device); silent (adj.) – not speaking, saying little or nothing as You had better keep silent; quiet; still; noiseless; not pronounced as in doubt, wrong; silently (adv.).*

Вважаємо перспективним подальше вивчення антропоцентричних характеристик художніх персонажів. Інші значення слова *silence* належать до різних лексико-семантичних груп (4–6) та до атрибутивного вживання лексем (7):

4) *A small hammer used to command silence or order (Obs.);*

5) *Mus. A rest;*

6) *Distill. Want of flavour in distilled spirit;*

7) *Attr. In silence time, silence-box/comment/room/rule.*

Слова *silence* та *pause* належать до ідеографічних синонімів зі спільним ситуативним значенням мовчання людини. У слові *pause* лексикографи виділяють значення паузи-хезитації. *Hesitation* як алонім лексеми *pause* релевантний до витоків «перерва дії» або її результатів.

У словниках знаходимо таке тлумачення слова *pause*: *pause – to cease, to stop: an act of stopping or ceasing for a short time in a course of action, esp. (78, p. 570). In speaking; a short interval of action or silence; an intermission; sometimes spec. An intermission arising from doubt or uncertainty, a hesitation.* У тлумаченні слова *pause* йдеться про коротку перерву в дії; зупинку обумовлюють, за твердженням авторів, сумнів, невпевненість і хезитація (*doubt or uncertainty, hesitation*). Ключові слова – алоніми, що експлікують семантичне навантаження *pause* (*hesitating, delaying in deciding or acting, irresolution, doubt*), корелюють із психологічним станом комунікантів, свідчать про причини перерв у дії, мовчання, силенціальний ефект. Перетин слів *silence* та *pause* має інклюзивний

характер. Слово *хезитація* (англ. *hesitation*) є експлікатором паузи як метазнака просодичної системи. Алонім *hesitation* слугує містком, метафорично наявним між розбіжностями слів *silence* і *pause*, що об'єднав їх у функції силенціального ефекту.

Слово *pause* тяжіє до метазнаків просодики, сигналізує про окремі значення слова *silence*, обходить позначення *nature-silence*, напр.: *pause – to give pause to, to put to a pause, to hesitate at pause, motionless, hesitating* (78, р. 570). Лексему *silence* на (79, р. 42) вживають у колокаціях на зразок *silence gives consent; to keep (or hold) silence; to break silence; in silence; to put to silence; to pass with, to pass over in silence*.

Ключовими алонімами для слова *silence* є *to abstain, to forbear from speech/utterance*, для лексеми *pause* експлікувальними словами є *to stop, to cease*.

Звернення до лексикографічних джерел уможливило ідентифікацію *pause* за допомогою низки алонімів однойменного поняття, напр.: *Pause (v) – to stop speaking or doing something, Pause (n) – a short time during which someone stops speaking or doing something before starting again; a slight hesitation, a short stop* (77); *Pause (n) – 1) an interval in which there is no action, or speaking as give pause to, to make a pause; cause a person to hesitate; 2) (in music) a sign*. Аналіз алонімів лексеми *pause* свідчить про їх семантичну близькість, напр.: *Stop (v) – not to move or continue, to prevent, to end, to pause, to stay* (77). *Hesitate (v) – to pause before saying or doing something because you are not sure or nervous* (77). *Hesitate (v) – to pause or delay in some action*. За даними словників, слово *pause* експлікують переважно за допомогою алонімів *to stop, to hesitate, to end, to prevent, to delay*. Парадигма алонімів *pause* значно розширюється в словнику «Roget's», але водночас домінантними залишаються зазначені вище слова. Алонім

silence не є базовим в експлікації поняття *pause*. Серед силенціальних номінацій виокремлюють словосполучення, скажімо: **the silent service** (нідводний флот); **silent film** (німий фільм); **silent approach** (безшумний вихід на ціль, планування з увімкненим мотором); **silent discharge** (A discharge accompanied by little or no noise, as the brush discharge); **silent area** (Anat. And Physic, an association are of the cerebral cortex); **silent reading** (reading, esp. Educational activity, without oral expression); **silent system** (a system of penal disciplines which forbides conversation among prisoners); **silent vote** (the vote of those whose choice is not publicly known – silent votes); **Silent Sister** (The University of Dublin, or Trinity College, so called on account of its literary unproductiveness at one period); **the silent cop/policemen** (A device, usually equipped with lights and signs, placed at the center of crossroads to replace an officer directing traffic) (80).

Слово *silence* має тенденцію конвертуватися в прикметники та дієслова, напр: **silence cloth** (a pad, often of felt, used under a table-cloth; a hushcloth) (80). Слово *pause* на відміну від *silence* позначає перерву в дії, а не перерву в мовленні, напр.: **He paused again and fiddled with his glass** (67, p. 254). Лексема *pause* може позначати й перерву в мовленні, водночас валідними є темпоральні чинники цієї дії, напр.: **Yamaka paused, but Hana was anxious to hear more** (72, p. 39). **He paused for a moment to let these observations sink in** (67, p. 146). Лексему *pause* реалізують передусім в іменниках та дієсловах, пор.: англ. **Eitel paused significantly** (45, p. 253); «My brother is staying with his friend Jeff Lomax, operetor, L-o-m-a-x, but I don't ... Yes, I'll hold». **Pause.** «Thirteen fifty East Harrison Place, Laguna Beach. God bless you, ma'am» (52, p. 222); **He paused, took a deep breath and added,** «It was a peaceful end, as though he were relieved of a great burden and just drifting off to sleep» (72,

р. 58); укр. *Замок, ніби навмисне дав можливість вихователю на громадських зборах обміркувати почуте, а після тривалої паузи сказав: «Тоді б держава мала стільки злочинців, що й в'язниць та виправних колоній не вистачило б»* (43, с. 27). Лексема *silence* номінує як комунікативне, так і некомунікативне мовчання – тишу, напр.: *There was a pop as the flame went out, then a sudden silence, broken only by the sound of Remlinger's teeth chattering* (52, р. 126); *We remained thus for several minutes, as in some ancient ceremony, the silence broken only by the purr of the motor* (67); *It was still dark and the room was silent except for Taro's deep even breathing and the ticking of the clock beside their bed* (72, р. 41).

Сема перерви дії в мовленні репрезентована в клас-терах *pause* та *silence* по-різному. Морфема *silence* не є раритетом різних частин мови, напр.: *The two of them were silently laughing now, Alison handing her a toerl, refilling the glass* (52, р. 118); *Silently he pulled his jackknife from his pocket* (73, р. 94); *She stood there silently, taking in the evidence of the kind of man it had been* (58); *Nick let his silence speak for him* (52, р. 190); *As the house door closed behind us she whispered in my ear that I was to move silently* (67, р. 274); *A strange, silent combat produced not by hatred but by hunger* (67, р. 438); *No matter what, until we reach the train station, be silent* (73, р. 2); *But if we cannot silence the lie completely – for it is too intimately bound up with experience, language and desire – at least the writer can worry over how to articulate the truth of that voice; and can try to write up the lie for what it is* (51, р. 16).

Аналіз англломовного художнього дискурсу свідчить про частиномовну експансію лексеми *silence*; напр.: *to feel the silence; a silent man; another silence; to be silent; in silence; there was a silence; silent and abstracted; it lapped silently; to grow silent; to stand silently; to break the silence;*

to go silently out; to remain silent; to sit in silence; serious and silent; to walk in silence; to drive along in silence; to sit silent a while; cross and silent; little in silence; silent and angry; remain in silence; become silent; to sit in silence; to lapse into silence; a silent prayer; to be silenced; awkward silence; to look up into silence; complete silence, etc.

Англомовні художні твори верифікують за наявністю колокацій із лексемою *pause*, напр.: *to pause for a second; to pause for (an) effect; to pause thoughtfully; after a pause; after a huge pause; to pause doubtfully; there is a pause; to pause briefly; a long pause; a tiny pause; an endless pause; without a pause; to pause for a moment; to pause a little; to pause for an instant pause.*

Вербальні засоби позначення мовчання виражені прямими або дескриптивними номінаціями силенціального ефекту, напр.: *There was a short pause, he was silent, could not speak, cried out silently, said nothing, did not respond, paused, was speechless, went out without saying anything* (46, р. 44). Серед засобів позначення комунікативних лакун виокремлюють лексичні номінації та ланцюжки слів на зразок *a short pause, a long pause*. Ці ланцюжки можуть бути двокомпонентними (*a short pause*), трикомпонентними (*a very short pause*) та багатоконпонентними, а також контактними (*dare say nothing of the sort*) і дистантними одиницями (*a pause which lasted a second or two*). До дистантних елементів належать просторові й темпоральні одиниці: *to keep silent walking about the room: to pause for an hour*. Аналіз емпіричного матеріалу свідчить, що серед монологічних номінацій позначення комунікативних лакун виокремлюють різні частини мови: іменники (*silence, pause, stillness*), прикметники (*silent, mute, voiceless, quiet, still, speechless, uncommunicative, wordless*), дієслова (*pause, hesitate, stop*) та прислівники (*silently, quietly*).

Значне місце в арсеналі мовних номінацій, що позначають комунікативні лакуни мовчання, посідають **іменник та іменникова** група, напр.: *I could hear the students talking as we went down the hall, but when Miss Asada opened the door there was **sudden silence** (73, p. 112); **In silence**, one sailor snatched two fish from the grill (51, p. 183); *For a while I store straight ahead **in brooding silence** (60, p. 241); She was frightened even more by the sound of him than she had been by his **silence**, but there was still no alternative (59, p. 249); **There was a long silence**, then a movement in the shadows (72, p. 89); She listened to **the stillness all around**, and suddenly shouted at the top of her voice (72, p. 113). Поряд з іменником важливу роль в експлікації комунікативних лакун відіграє **дієслово** та його форми, напр.: *Aison **hesitated** (52, p. 99); I **hesitated** (53, p. 58); Thorpe **didn't respond** (52, p. 98); He **didn't respond** (61, p. 109); Marty **didn't answer him** (61, p. 196); He **dared say nothing of the sort** (61, p. 72); Nick **didn't even bother answering** (52, p. 107); Alison **waited** (52, p. 133); The Angel **didn't want to argue with him** (52, p. 139); He **stopped**, as if to study the restaurant which, unknwn to me, he had been gently and slowly leading me to (67, p. 260); He **hesitated** (54, p. 175); She **paused** (58, p. 347).***

Прикметникові номінації мовчазного ефекту стилістично марковані, їх експресивна реалізація допомагає ідентифікувати психічний стан людини та навіть описати її соціальний статус, напр.: *The captain was a small, hairy man with a verdigrised helmet, a fur jerkin, bloodshot eyes, and tarry hands, with a **dumb good will** that in him had now become a sort of fury about every detail of the evacuation, as his ship plied from stricken island to stricken island (51, p. 137); Edwin will be pleased, I thought, listening in vain for the sound of him working in his studio, and I wished that I lived in the days of pen and quill when authors, too, **were silent workers** and none knew, listening, what sound of words they*

might be mixing and stirring and applying to the parchment or paper (53, p. 77).

Мовчазну поведінку також описують за допомогою **прислівників**, напр.: *two worked **silently scrubbing the floor** until Ginther was told abruptly that he was dismissed* (49, p. 71); *On Sunday morning Harris set apart a special time, in addition to his usual hour of prayer, during which he **would silently observe** every element of a worship service. A weird, impractical, improbable thought entered his mind and he expressed it **silently in prayer*** (49, p. 49); *He took me to his room next to the bathroom in the main house and I **sat silently watching** he filled a kettle from the tap on the landing and lighting a gas ring on the table, boiled the water for a cup of tea* (53, p. 22).

В англomовному дискурсі репрезентативною є модель **keep silent/quiet**, напр.: *Charlotte chatted nonstop with Paige throughout her brushing; but Emily **kept silent**, arched her back, closed her eyes, and took an almost catlike pleasure in the grooming* (61, p. 7); *But he **kept quiet*** (59, p. 16). Дієвими також є такі моделі: **there's/was a silence/pause, no reply, not a word, no answer, an awkward pause, after a long pause, after some hesitation, an uncomfortable pause, to be silent, to say nothing, without more words** тощо. Основними засобами авторського опису комунікативних лакун є лексеми й лексичні словосполучення, такі як **silence, silent, pause, stillness, still, an awkward pause, after a long pause, after some hesitation, a dumb goodwill, sudden silence, in brooding silence, quietly amazed, quick and silent, an uncomfortable pause, didn't respond, didn't answer, very still** тощо. Вербалізатори комунікативних лакун можуть перебувати в **нпенoзуції** та **пocтпнoзуції** до референта й у парцеляції, напр.: *He was silent. After a few moments he spoke, quietly and with the same dignity* (67); *He stood silently for several minutes, and when he spoke at last, he simply said,*

«Hana, I would like to have a child» (72, p. 47); ‘Ella,’ he said, **after a long pause** (67, p. 253); ‘Why don’t you go after her?’ he said suddenly, **after an awkward pause** (67, p. 398). Якісні одиниці, що екстеріоризують комунікативні лакуни, поділяють на **нейтральні** й **стилістично-марковані**, напр.: *She didn’t answer and Nick liked her even more for her silence, her unwillingness to speak ill of the dead* (52, p. 91); *Thanks’, I say, and bite my lip awkwardly in the silence* (60, p. 285); *Lowbock didn’t require an answer* (61, p. 196). Силенціальний ефект в англомовному художньому дискурсі деталізують за допомогою **словосполучень (синтаксичних і фразеологічних)**, напр.: ‘So you’re the employment manager, are you? That’s a pretty responsible position for a young man.’ **Heavy pause** (67, p. 137–138); *Both women looked at each other now, then at the men, and and remained silent* (51, p. 242); *But this childless silence was more than just a condition* (61, p. 3); *He stopped abruptly, realizing that this was not an occasion to speak of death* (72, p. 29); *But Mr. Nishima shook even more than the two women and was in no condition to speak of his terrible needs* (72, p. 90); Словосполучення на зразок **to give/to be given a minute to digest this** тяжіють до стилістичних апроксиматорів на зразок **thousand pardons**.

Комунікативні лакуни позначають також за допомогою опису мовчазних комунікативних ситуацій, напр.: **no answer** (59, p. 137); **silence prevailed** (61, p. 414); **silence came back** (59, p. 245); **no answer** (59, p. 380); **another awkward pause** (67); **no answer** (59, p. 319).

Екстеріоризаторами комунікативних лакун переважно є однослівні та багатослівні **вербалізатори**, домінантність яких об’єктивує їх належність до розмовної лексики, напр.: *silence, pause, to pause a moment, to be silent, to be silent for (so) long, hesitation, to hesitate, to hesitate a moment, a break, to break, (a) stop, to make a stop, to stop*

abruptly, an interval, to say nothing, stillness, silence, quiet, quietness, to give no information, interruption, an awkward pause, after a long pause, after some hesitation, an uncomfortable pause; укр. пауза, перерва, мовчання, грати в мовчанку тощо. Домінуючою в англomовному дискурсі є модель **Adj + N**, напр.: *Brief silence* (59, p. 246); *But I remember the deadly quiet in the camp the morning before it began, that heavy atmospheric threat of something about to burst* (54, p. 74). Модель **Adj + N₁ + of the N₂** використовують для стилістичного акцентування образності, напр.: *The sudden silence of the night* (Buck). У моделях із семою мовчання компоненти **Adj, Adv** можуть співвідноситися з прямими або зворотними епітетами, напр.: *Still holding her finger for silence Amerinith came toward her on silent, naked feet* (69); *As we entered Los Angeles, I sat huddled in the back seat, silent, fearing any word I uttered might bring it to life* (54, p. 151). Комунікативні лакуни, виражені полілексемними словосполученнями на зразок **N₁ + N₂, Adj + N, Adj₁ + Adj₂ + N** або **V + Adv, V + Adj, Adv + V**, реалізують емоційне навантаження, позначені нараторською експресією та є стилістично маркованими. У моделі **N₁ + N₂** перший іменник зазвичай виконує атрибутивну функцію або свідчить про причетність до чогось, напр.: *The captain had broken radio silence to send a situation report to headquarters in Japan* (49); *As she accepted his gift and welcomed him to stay for supper, she saw the excitement in his eyes and she observed Taro's silence* (72, p. 23).

Модель **Adj₁ + Adj₂ + N** семантизує якісний стан умовчування, напр.: *A long painful silence* (68); *Mama began to weep, great silent tears, and Papa was now limping back and forth beside the bunk, like a caged animal, brandishing his long, polished North Dakota cane* (54, p. 68); *Up on a hill overlooking the town Martin could make out the stark round white domes of some kind of radar installation*

that hung, huge and menacing, to dominate the skyline with sinister brooding silence (58).

Номінації *silently* та *silent* використовують у моделях **V + Adj**, **V + Adv**, **Adv + Adj**, напр.: *She was struck silent by this* (47); *Hana watched silently as the rows of barracks and stables clustered inside the barbed wire fence slowly slipped from view* (72, p. 186); *She looked silently out the window as the bus continued along a narrow dusty highway that unwound like a black ribbon into the heart of the desert* (72, p. 192); *Years later I silently thanked him for forcing me to postpone such decisions until I was old enough to think for myself* (54, p. 117); *He was still silent* (69).

Вербалізатори мовчання належать до **бінарних конструкцій**, напр.:

– **Adj + N**: *warm silence, deep silence, helpless silence, slight pause, great silence*;

– **N₁ + N₂**: *peace and silence*;

– **Adj₁ + Adj₂**: *silent and hostile*;

– **Adj + participle**: *silent and oppressed*;

– **N₁ + prep + N₂**: *the gap in silence*;

– **V + prep + N**: *lapse into silence*.

Трикомпонентні позначення феномену мовчання прозорі в моделях: **Adj₁ + Adj₂ + N** (*sudden still silence*); **Adj + N₁ + prep + N₂** (*an odd kind of silence*); **Adj + N + V** (*a ponderous silence engulfed*). Чотири- й багатоконпонентні словосполучення на позначення комунікативних лакун мовчання належать до раритетів, напр.: *He didn't believe in God, but he prayed nonetheless ardently that Karl Clocker would subscribe into his usual self-absorbed silence* (61, p. 189); *When it was gone, the three of them looked at each other for a silent, almost frightened moment* (59, p. 113); *Yamaka did most of the talking during lunch, filling the awkward gaps of silence with tales of his early days in Oakland* (72, p. 17); *With Yamaka gone, a ponderous silence*

engulfed them, and Hana sat down wearily on the sofa (72, p. 31). Найчастіше в англomовному художньому дискурсі простежуються нейтральні силенціальні позначення, напр.: *They resumed their work in silence* (Dahl); *Silently he led them to the floor elevator* (69); *The men looked at him in silence* (49); *No answer* (59, p. 68); *When Taro and Kenji returned with two straw-filled mattresses, their faces streaked with dust and sweat, they found Hana sitting silently on the cot looking stunned* (72, p. 170). Силенціальний ефект можуть позначати експліцитно й імпліцитно, напр.: *I was too stunned to know how to react* (56); *But I was in such shock I couldn't speak* (56); *No one answered* (61, p. 179); *Martin nodded, not trusting himself to speak* (58); *Hana couldn't say any more, for doubts were already swirling inside her* (72, p. 25); *Taro did not answer* (72, p. 187). Феномен мовчання може корелювати з імперативними діями, напр.: «*Silence! Miss Kawashima has just returned from Korea. She is a good student and I expect you to be helpful to her as she becomes used to this school*» (73); «*Don't talk, just walk!*» (73); «*Silence ... silence!*» Even when the children had gone silent, he seemed unable to stop himself, and he continued on roaring, «*SILENCE... DO YOU HEAR SILENCE?!*» (66); *Rebar hesitated* (52). Домінантними серед дескриптивних засобів позначення комунікативних лакун є багатолексемні дескриптивні одиниці, напр.: *to say nothing, to give no information, to look for words, to stare helplessly, trying to find spoken words, without saying anything, to look a question, to be far from uttering a word, to say no word, not to answer for a long time, not to speak, after a few moment consideration, not voicing thoughts, to have no words, to utter no word*. Серед монолексемних одиниць позначення комунікативних лакун доміантними є лексеми *pause* та *silence*, напр.: *Pause* (67); *Silence* (67); *She paused, then continued* (69); *And the silence continued* (71, p. 29); *He*

paused (53, p. 24); A *pause*; a hoarse shout; a staring glimpse of fire then a rushing, spitting river of flames that was molten metal running out of the furnace's channel into the ladle until it brimmed.

Слова *pause* і *silence* та їх кластери – традиційні номінації феномену мовчання. Наприклад, *I heard a short muffled conversation, and then the okiya was silent* (56); *After closing the trapdoor silently behind me, I stuffed my sleeping robe under the gravity-feed tank and managed to climb up and straddle my legs over the ridge of the roof* (56); ***There was a silence***, and then Mameha sighed (56); *He was grateful for their silent ways* (71, p. 431); A murmur of dismay sifted through the chapel as Dr. Kaneda *paused* (72, p. 75); *With Hana, however, Mary was often silent because it was too much trouble to explain something in Japanese* (72, p. 139); *He paused, staring, unseeing into the gloom of the backyard transfixed by an idea*. Найбільший за обсягом матеріал у позначенні комунікативних лакун посідають **однолексемні номінації**, напр.: *When they found the bodies of Mr. and Mrs. Lee, beginning to decay in the summer heat, the four students at first were speechless* (73); *Mother was almost speechless at the cunning Ko had developed and her technique of swimming through danger* (73); *Mrs. Okada hesitated a moment, then said, «I think we must go see who is up there»* (72, p. 89); *Ko carried the wrapping cloth bundle, I carried the two rucksacks, and Mrs. Masuda held my hand as we walked, wordless* (73). Невід'ємною характеристикою феномену мовчання є його тривалість, напр.: *«No...» There was silence for five minutes* (59, p. 141); *He was silent for several minutes, as though searching for just the right words to say* (72, p. 12); *She paused a moment added, «I also saw Taro San's shop»* (72, p. 24); *They were silent for a moment* (61, p. 191); *I paused for ten seconds to allow the full impact on this to strike home* (50). Темпоральні характеристики мо-

жуть бути експліцитними та імпліцитними. Автор може не експлікувати тривалості мовчання, але імпліцитно за допомогою інших вербальних одиниць і власного досвіду дає зрозуміти про неї, напр.: *He sat in the chair, quite still, a long time after she had gone* (63). Як засвідчує аналіз емпіричного блоку, пролонгацію мовчання можна ідентифікувати через перелік фактів, подій, що відбувалися в період мовчання, напр.: *She walked through the transit lounge without saying a word* (69); *'Acia looked as if she was going to say something, so I waited. When she didn't, I suddenly felt all uncomfortable* (51). Квантитативні оцінки мовчання мають переважно експліцитний (*for two hours, to pause a moment, to be silent a moment*) характер, напр.: *Silence for a good few minutes as McFarland carefully perused the copy* (67); *She paused a moment and then, unable to control herself, she blurted out: «I would never have left her if she had been mine. I wouldn't have given her up, not for anything!»* (67).

Кількісні одиниці, що позначають темпоральність мовчання, поділяють на точні (1), приблизні (2) та невизначені (3), напр.:

1) *I paused for just a second* (67, p. 159). *«Quiet, quiet, please. Ladies and gentlemen, silence for a moment, if you please»* (58). *The interrogator paused a moment, seemingly tired of the inquisition* (49). *«No.» Taro was silent a moment and then almost reluctantly, he murmured, «He is a janitor at the Bank of Italy»* (72, p. 11). *Dowdall considered all this for a moment in silence, his old, bent fingers resting lightly on the twin focusing ring of his microscope* (58);

2) *Weeks passed and the unspoken word retreated further from the back of her lips* (59, p. 54). *There was so much to say, she had no words* (72, p. 189). *He became aware that all conversation had stopped* (59, p. 359);

3) *A silence lengthened* (58). *Again she was silent* (51).

It was quiet again (67). *Hideo stayed on the branch until everything was quiet* (73). *I took my seat and suddenly all was quiet* (73).

Характеристики мовчання можуть подавати **контактно**, напр.: *There was a moment of silence* (50); *A long pause* (67); *Hana was silent for a moment* (72, p. 37); *He remained silent for a long moment* (69); *The old man stilled for a moment* (65); *He paused a moment to savour it anew* (67). **Дистантні кореляції** можуть мати характер розірваної послідовності, інверсивного порядку, напр.: *For a while we ate in silence* (67); *For a moment we are both silent* (60, p. 17); *For a while we drive in silence* (60, p. 231).

Монолексемні номінації позначення силенціального ефекту свідчать про стан мовців, їх безмов'я, напр.: *Jack was speechless* (59, p. 200); *The driver is uncommunicative* (67); *Silence* (49). **Двокомпонентні одиниці** позначають референта та його оцінку, напр.: *It was a vigilant pause* (71, p. 29–30); *The control-room party waited in tense stillness* (58).

Квалітативні характеристики мовчання репрезентують за допомогою **багатокомпонентних одиниць**, напр.: *Only the monotonous chant of the sonar and radar operators broke the trained silence as Kapitan Griem peered intently at the British trawler* (58); *He walked out of the room in a deadly silence* (62); *I made no answer* (67); *She didn't say a word but just took the shamisen case from my arms* (56); *She stayed very still, trying to breathe quietly, evenly* (57); *There was no sound from the bedroom* (57).

В англомовному художньому дискурсі наратор може експлікувати **витоки** силенціального ефекту, напр.: *I paused for breath* (67); *He hadn't said a word since he started listening to the tapes Nick had brought to him* (52); *He paused, hoping to get the right words now, for this was*

important (49); *We were quiet after that. I didn't want to speak and needed time to thaw* (65).

Кількісні та якісні характеристики мовчання можуть інтегрувати, реалізуватися сумісно в умовах експліцитності й імпліцитності, напр.: *Mother was perfectly silent a long while, looking at me* (56); *For a moment I heard nothing; only a frightening, empty silence* (56); *He looks at her for a long moment, his blue eyes still* (57); *She's very quiet now, not a muscle stirring* (67); *There was a silence while Sam stroked the dry runnel of his throat and stared off into space for a long moment* (58); *And for days after, my tongue remained lashed down with the terror of it all* (65). Вербалізатори мовчання поділяють на якісні, кількісні чи якісно-кількісні групи. Аналіз англomовного художнього дискурсу підтверджує релевантність якісних вербальних блоків до експлікації витоків мовчання. Наявність експліцитних та імпліцитних позначень мовчання свідчить про те, що в мовленнєвій діяльності актуальні прямий і непрямий дискурси. Із явищем імпліцитності пов'язані непрямі мовленнєві акти. Семантизацію параметрів силенціального ефекту можуть здійснювати способом наведення фактів, подій, що відбуваються одночасно, напр.: *«Is it good? It's superb! Listen, you're better than the guy who does this stuff. McFarland will go nuts when he sees this....»*. *He stopped abruptly, rubbing his hands and giving little grunts* (67); *The music ceased: Mrs Scodger lowered her chin and frowned at the blacksmith over her spectacles. Suddenly I sat up and stared at her* (67); *Hana could not answer* (72, p. 157); *Hana could find no words to comfort Taro* (72, p. 160); *The man did not answer* (72, p. 165).

3.3 Метамова комунікативного мовчання

Лінгвісти все більше фокусують увагу на комунікативних феноменах невербального спілкування [35]. У науковій картині світу зараз з'являються нові парадигми, дисципліни та нові бачення. Гучно заявляють про себе перекладознавство й лакунологія, молодий вік яких не заважає їх інтенсивному розвитку та становленню. Наявність проблем дослідження, методів і термінології об'єктивує нові дисципліни. У науковій картині з'явилася нова парадигма кластерів, пор. *лакуни*, *лакунарність*, *лакунологія* та спільнокореневі слова у функції метазнаків. Ми свідки появи нової науки – лакунології, вчення про *лакуни*, що не є новими позначеннями, але стають науковими термінами.

Соціальне наповнення мовчання здійснюється в емерджентному процесі абстрагування від рекурентних дискурсивних смислів. Невербальним засобам спілкування, зокрема мовчанню, властиві ситуативність, діалогічність, тому вони потребують спільного соціального та лінгвістичного досвіду для розуміння глибинного змісту референта. Таксономія комунікативного мовчання є парадигмою релевантних адгерентних доменів. Базовими номінаціями силенціального компонента в англomовному художньому дискурсі є лексеми *silence*, *pause*.

Універсальні в комунікативному синтаксисі категорії поверхневих і глибинних структур, вербальних та невербальних засобів інтеракції, синтаксичних лакун та ситуативних імплікатур. У функціональній граматиці розглядають питання еліптованих конструкцій, пунктуації, в стилістиці – феномен апосіопези й анаколуфа.

Відношення *пауза – мовчання* є інклюзивними, що вможливує їх осмислення як адгерентних феноменів мовчазного ефекту. Невербальний феномен комунікації –

мовчання – дистантує від традиційних фонетичних досліджень. Поряд із фізіологічними або стандартними ритміко-просодичними складовими формування тексту, граматико-синтаксичними паузами виокремлюють *паузи мовчання*. Мовчання як феномен невербального спілкування по дотичній пов'язане з граматичною будовою висловлення, є своєрідною реакцією, елементом комунікативної тактики та стратегії.

Приклад паремій, у яких англійці показують ставлення до мовчання, наводить В. І. Карасик, напр.: *A close mouth catches no flies*. Не варто говорити багато, тому що це породжує небажаний ефект, пор.: *blabber mouth – (sl.) a person who tells secrets by talking too much; gabbler – to gabble – to say (words) so quickly that they cannot be heard clearly*. Базіки, зауважує вчений, демонструють інтелектуальну неспроможність [21].

Релевантні зауваження на зразок *say soft words; first think than say; what will Mrs. Grundy say?; easier said than done; actions speak louder than words; he who says what he likes, shall hear what he does not like; least said, soonest mended; speak like a book; speak somebody fair; speak well of somebody; properly speaking; plain speaking* тощо.

Етикет регулює поведінку людей; у стандартних ситуаціях він тяжіє до культурем, корелює з ритуалом. Етикетна поведінка – це суперіндивідуальна характеристика суб'єкта, його соціальна причетність до певного етносу. Комунікативну багатозначність мовчання як нульового мовленнєвого акту В.В. Богданов експлікує неспроможністю словесно виразити думку; спільністю комунікативного тезаурусу; наявністю спільної ситуації; етикетними причинами; індивідуальними особливостями учасників розмови [10]. Мовчання-етикет відрізняється від мовчання-ритуалу. Перше передбачає репродукцію правил поведінки з варіаціями, а ритуал є репродукцією без модифікацій, це

історична репліка, ідентифікація людей у їх культурі та поведінці [21, с. 105–107]. Соціальний статус людини преформує осмислення специфіки її мовленнєвої поведінки [21, с. 108].

Соціальне мовчання – це стратегія поведінки. Індивідуальне мовчання має статусний характер, воно об'єктивує психічний стан комуніканта, є «силенціальним компонентом комунікації» [9].

У сучасній термінології позначення мовчання з'являються нові метазнаки: *силенціальний компонент* (термін А. Д. Белової), мовчання як *неактулізований мовленнєвий акт, дискурсивна імплікатура* (В. В. Богданов), *комунікативно значуще й комунікативно незначуще* мовчання (термін Л. Р. Безуглої), *контемплативне мовчання*, що проявляється під час молитви, звернення до Бога (*kontemplatives Schweigen*), *монастичне мовчання* (*monastisches Schweigen*) та *концентративне мовчання* як перенесення на інші види діяльності (терміни К. Унрат-Шарпенак), *тактичне мовчання* та *умовчування, мовчання людини (homo-silence) й мовчання природи (nature-silence)* (робочі терміни).

Феномен мовчання має свою історію дослідження. У науковій літературі на сьогодні актуалізуються такі метазнаки: *сайлентологія, силентика, сайленсний принцип, лінгвістика мовчання, стилістичний засіб умовчування, паузація, хезитація, лакунологія* тощо. У зарубіжній терміносистемі з'явився окремий термін для позначення неучасті в бесіді – *ігнорування мовчанням* (від англ. *inattentiveness to the communication*). У межах сайлентології валідним є вивчення взаємозв'язку вербальних і невербальних аспектів комунікації, визначення статусу комунікативного мовчання, його функціонального навантаження й екстеріоризації. Поліаспектність мовчання очевидна з огляду на низку релевантних термінів: *підтекст,*

затекст (літературознавство), *інференція*, *імплікація*, *пресупозиція*, *імпліцитна інформація* (логічна семантика), *аллюзія*, *апоسیونезис/апосіонепа*, *афазія* (повна чи часткова втрата мовлення), *вербальна парафазія* (нейропсихологія/логопедія), *перифраз* (стилістика), *імпліцитний смисл*, *непряме інформування*, *непрямий мовленнєвий акт* (лінгвістика) та інші. Вивчаючи різні мовленнєві коди, А. Р. Лурія розглядав феномен мовчання з фізіологічної точки зору, шукав методологічні підходи до подолання мовленнєвих вад [25]. Лінгвістичні дослідження комунікативного мовчання свідчать про те, що мовчання можна інтерпретувати як ілюкутивний акт із нульовою пропозицією [7, 8, 10, 30]. В усному спілкуванні хеджінг-мовчання може бути обумовленим станом інтерлокутора, його роздумом, пошуком слів, хвилюванням, нервовим стресом, здивуванням тощо. Умовчування – це не зовсім нульовий знак. У такому разі спрацьовує підтекст, імплікація, пропозиція, це не безголосе мовчання, а невизначеність, небажання називати реальних референтів. Спільним для *мовчання* та *умовчування* є «*відсутність голосу*», «*безмовність*», що об'єктивує аналіз у відповідному функціонально-семантичному полі. Феномен мовчання як засіб невербаліки для позначення прагматичної або емотивної ситуації слугує для зв'язності дискурсу та комунікативних цілей. Базовими метазнаками є вербалізатори на зразок *silence*, *pause*, *stop*, *hesitation*, *silentness*, *stillness*, *quietness*, *quiet*. Домінантні слова (англ. *silence*, *silent*; укр. *мовчання*, *мовчазний*) у мовленні співвідносяться з різними референтами, прямими або асоціативними. Метафоричні й метонімічні зсуви на їх векторах є універсальними для різних мов у відповідних лексико-семантичних парадигмах. Відомо, що мовлення відповідно до акустики складається з відрізків звучання та пауз, що є засобом мовленнєвої виразності [13]. Фізіологічне припинення мов-

лення називають паузою. Відношення пауза :: мовчання розкриваються на фонетичному й граматико-синтаксичному рівні. Відношення пауза :: мовчання є інклюзивними, мовчання містить паузу. Для адекватного тлумачення різниці між паузальною зупинкою та припиненням мовлення (мовчанням) правомірне посилання на автентичні лексикографічні джерела й емпіричний матеріал англomовного дискурсу.

3.4 Комунікативне мовчання vs лакунарність

Теорія лакун (нім. *Lakunen-Theorie*) – наукова течія, що виникла в психолінгвістиці та пов’язана передусім із культурою, комунікацією, прогалинами в порозумінні. Теорія лакун має свої методи та цілі. Вона поєднує дані, одержані способом аналізу, й пов’язує їх з іншими теоріями та моделями. Поняття «вивчення лакун / *lacunology*» та «*Lakunen-Theorie*» часто використовують як синоніми поняття «аналіз лакун» (нім. *Lakunen-Analyse*). Дотичними до теорії лакун є герменевтика та семіотика.

Не останню роль в адекватній невербальній інтеракції відіграють культурна досвідченість і тезаурус комунікантів. Природа труднощів комунікантів очевидно простежується в царині соціокультурних лакун або за відсутності фонових знань. Лінгвісти пов’язують мовчання з почуттям тривоги під час комунікації (від англ. *communication apprehension*), хезитацією, дискомфортом через присутність інших людей.

Адгерентними до комунікативного мовчання є поняття імплікації, підтексту, еліпсиса, пресупозиції та алюзії. Комунікативне мовчання має імплікатури, що експлікуються з огляду на спільний досвід мовців. Реакція наділяє мовчання ініціативністю. Мовчання є семіотичним

знаком невербальної поведінки. Імплікація як глибинний підтекст не має поверхневих екстеріоризаторів. Мовчання на письмі має графічні позначення та вербальні номінації. В імплікації як глибинному підтексті немає прямих екстеріоризаторів. У непрямих мовленнєвих актах відбувається модифікація поверхневих структур, що породжує еліпсис, абрєвіацію, контамінацію, згортання, неповноту вияву фрази. Імплікацію, підтекст, як і мовчання, декодують у дискурсивному просторі. Еліпсис є згортанням структур для уникнення формальної тавтології за збереження семантичної цілісності. Імплікацію розглядають як тип мовленнєвої комунікації [18, 19]. Адгерентність зазначених понять простежуємо в причетності до комунікації, трансформації поверхневих і глибинних структур, пошуків семантичних відповідностей.

Мовчання – це нульовий денотат, наповнюваний ситуативним смислом з огляду на психічний стан мовця на векторі мовець → мовлення (суб'єкт або говорить, або мовчить). Імплікація – це прихована смислова девіація лінійних і вертикальних ризоматичних структур.

Певні лінгвісти виокремлюють лакуни негативу [4]. Проте мовчання містить і позитивну оцінку, слугує ознакою роздуму, рефлєкторності. Когнітивну діяльність, процес оброблення ментальних репрезентацій, концептів, сценаріїв, пропозицій водночас не завжди позначають лише мовними знаками [7]. Як і емоційний, оцінний компонент зводиться до вираження двох протилежних оцінок – позитивної (меліоративної) та негативної (пейоративної). Іноді позитивну оцінку протиставляють відсутності позитивної оцінки, а це ґрунтується на протиставленні позитивної оцінки негативній, тобто своєрідному стандартному «нулю». Семантизація комунікативних лакун відбувається на рівні лексичного контексту, мікро- та макрооточення «нульового денотата». Крім мовчання, виділяють

номінації доменів комунікативних лакун. Ці лакуни описують у термінах лакунології як номінативні й комунікативні одиниці в мові та мовленні, перекладознавстві й прагмалінгвістиці. Комунікативні невдачі підпорядковуються методам мовленнєвих актів, зокрема мовленнєвих актів мовчання з імпліцитним планом вираження (непрямих мовленнєвих актів). Помилки та огріхи в перекладах – це гапакси й лакуни неперекладених і безеквівалентних номінацій у паралельних корпусах різних мов. Лакуни когніції – це окремий предмет дослідження в межах сучасної семасіології та семантичної лакунології.

Лакунологія досліджує екстеріоризацію лакун у перекладацькій практиці. Лакунологія та перекладознавство – симбіоз наук, що вивчають лакуни в прагматичному, комунікативному та семантичних векторах. Обидві науки мають морфологічну й семантичну мотивації. Морфеми *-логія* та *-знавство* семантизують назви наук, а препозитивні морфеми *лакун-* і *переклад-* – ендозони.

Об'єктами перекладознавства й лакунології є номінативні одиниці (НО) (слова, словосполучення) та комунікативні одиниці (КО) (речення та тексти). НО належать до модусу мови, КО – модусу живого мовлення. На сьогодні не розглядають проблеми, бути чи не бути перекладу, він функціонує, міняє підходи, напрямки, модифікує механізми дослідження. Актуальним залишається питання, як зробити переклад кращим, якіснішим для порозуміння та спілкування між комунікантами.

3.5 Графічні засоби мовчання

Якщо джерелом імплікації визнати емоційний стан мовця, реалізацію морально-етичних та естетичних стандартів, уникнення прямої відповіді або вичерпності переліку [18], то розбіжностям між імплікацією й мовчанням залишиться мало місця.

Хоча графічні позначення спільні в обох прикладах (*я думаю, що ...; ти не тривожся, тату, що ...; я була переконаною, що ...*), слухними й перспективними є зауваження А. П. Загнітко щодо того, що імплікація як категорія мовленнєвої комунікації ємна, може бути осмисленою за умови зіставлення з експліцитністю та елімінацією у внутрішньотекстовій структурі [18]. Симбіоз комунікативного мовчання та імплікації є дієвим у донеках комунікативних ситуацій, у яких основними актантами є такі компоненти невербальної комунікації, як силенціальний компонент, пауза, еліпс, хезитація, умовчування, підтекст.

Мовчання як силенціальний компонент мовлення позначають вербальними та невербальними (графічними) знаками. Графічні знаки своєю появою зобов'язані письму (від лат. *graph* – «*write*»). Графіка має поверхневу й глибинну структури. Серед графічних знаків особливе місце посідають пунктуаційні знаки (від лат. *punctus* «крапка»). Семіотичним графічним знакам властива універсальна для всіх знаків тріада – зовнішня форма, експлікаційна сила та кореляція з денотатами. Функції графічних знаків і параграфеміки з часом розширюються в лінгвістиці. Зростає інтерес до осмислення нестандартного вживання графічних знаків, їх семантичного навантаження, прагматично-комунікативної орієнтації. Усі засоби, що супроводжують мовлення, але не належать до мови, утворюють знакові системи допоміжного значення. *Пара-*

лінгвістика (від. грец. *para* – «біля», «коло» й «лінгвістика») вивчає паралінгвістичну графіку, варіанти шрифтового оформлення тексту, фарби друку тощо. Кожна мова має свою систему кодифікації. Своєрідність мови як знакової системи полягає в динамічному характері, універсальності, поліфункціональності, ієрархічності та можливості її знаків бути вживаними незалежно від безпосередніх подій і ситуацій. Перші віхи організації візуальних знаків писемності з'явилися 5 000 років тому. Набір графічних знаків та їх стандарти для латиномовної писемності канонізували лише в XV ст. Графічне позначення слів курсивом, у розбивку, шрифтом із давніх часів належало до смислової актуалізації. У єгипетських книжках-сувіях (III тис. до н. е.) експресивним вважали використання кольорового набору. У слов'янській пресі двокольорність поряд з естетичним, декоративним також мала службове призначення [34]. Графічні засоби в рукописних та опублікованих працях є стилістичними засобами репрезентації допоміжної інформації.

Словник сучасної англійської мови зводить пунктуаційні знаки до мінімуму: 1) крапка (*full point*); 2) кома (*comma*); 3) крапка з комою (*semi-colon*); 4) двокрапка (*colon*); 5) дужки (*parentheses (brackets)*); 6) тире (*dashes*); 7) знак запитання (*question mark*); 8) знак оклику (*exclamation mark*); 9) дефіс (*hyphen, in compound words and word breaks*); 10) апостроф (*apostrophe*), 11) лапки (*quotation marks/inverted commas* – одинарна кома для цитування та подвійна кома за інших умов). Три крапки не виділяють як окремий знак, їх тлумачать як вказівку на пропуски в цитуванні.

Із плином часу невербальні знаки, як і вербальні, семантично модифікуються. Стабільними стають процеси капіталізації літер. Розділові знаки поступово розширюють свої функції, стають поліфункціональними. Як і іншим

термінам, їм властиві процеси термінологізації та детермінологізації, пор.: *A dash, a smash, a splash, a bit of something* → the mark of punctuation (–) used to indicate a break or omission (81, p. 141); *Colon, limb, clause* → a mark of punctuation (:) used before a long quotation, explanation, example, services, etc., and after a salutations of a formal letter (81, p. 109); *Question, asking, inquiry* → a mark of punctuation (?) indicating that the sentence preceding it is a direct question, or showing doubt, uncertainty, etc. (81, p. 443); *Exclamation, exclaiming, shouting out* → a mark (!) used in punctuation to show surprise, strong emotion (81, p. 192); *Dot, head of boil, a tiny speck or mark* → to mark as with a dot or dots (81, p. 165). Очевидними є метонімічний зсув пунктуаційних метазнаків, їх спеціалізація та модифікація функцій (від граматичної до семантичної). Десемантизація номінацій пунктуаційних знаків актуальна в процесі детермінологізації, в результаті якого пунктуаційні знаки виходять за межі термінологічного простору й проникають у фразеологічний корпус, напр.: *On the dot* = *at the exact time* (81, p. 65). Семантичне навантаження дискурсивно залежне, напр.: *It is a difficult/an easy question to answer* – на це запитання важко відповісти; *it is a question time* – час запитань; *to ask a question on the text* – ставити запитання щодо тексту; *the question is that ...* – справа в тому, що ... *How are you getting on?* – Все добре? *How are you?* – Привіт! *How are you doing it?* – Як ся маєш?

Кожне висловлення марковане в лінгвістичному досвіді носіїв мови; контекст слів і пунктуаційні знаки препарують його розуміння. Вживання пунктуаційних знаків у різних мовах є показником ідеосинкретії та іманентності конкретних систем. Універсальними в такому разі залишаються поліаспектність і поліфункціональність

пунктуаційних знаків, їх ситуативна адаптація в писемному дискурсі.

Крапка симультанно членує та інтегрує текст, сприяє його розгортанню, привертає увагу до роздільно-оформлених конструкцій, що є компонентами фраз. Цей знак належить до універсальних поліфункціональних знаків англійської графіки: він може бути графом, графемою, складовою частиною орфограми, пунктуаційним знаком, ідеограмою та піктограмою. Крапка, вписана в мигдалевидну форму, набуває значення зіниці. **Крапка** семантизує паузу-мовчання в разі парцеляції, напр.: *The influent. I ran.* (57, р. 184); «*No. Lila puzzled*» (64, р. 30); *Pause. Heavy pause* (67, р. 16); *The bars dripped. Myrgot pondered* (51, р. 66); *Separate. Shunned. A solitary man* (61, р. 45); *Nothing. Silence* (58, р. 235).

Двокрапку використовують, щоб увести нову інформацію, перелік подій, предметів, уточнити думку, напр.: *The plant was well designed: good automatic monitoring and lock systems* (57, р. 49); *The gong sounded again, glamorously, it seemed imploringly: dinner was growing cold.* Двокрапка є функціональним синонімом інших грамати-калізованих знаків [29]. Цей грамати-калізований внутрішній і відділяючий знак використовують під час цитування, напр.: *Ogo-Pogo sticks were named for a mythical creature in a popular song; I'm looking for the Ogo-Pogo, The funny little Ogo-Pogo. His father was an earwig, His mother was a whale. I want to put a little bit of salt on his tail* (48).

Кома реалізує синтаксичну функцію виділення, напр.: «*Well, I'm all mind*» (67). Цей розділовий знак належить до грамати-калізованої групи та передусім корелює з переліком, напр.: *All were sullen, silent, naked – save the iron at their throats* (51, р. 27–28).

Актуальна думка, що кома має логіко-семантичне й емоційне навантаження. Теза про емоційне навантаження

коми є валідною, семантично вагомою у фразях на зразок рос. *казнить нельзя, помиловать* або *казнить, нельзя помиловать*.

Лапки – відокремлювальний і семантизований знак, що слугує засобом виділення та семантичного фокусування. Лапки мають чітку виражену стилістичну функцію для зображення іронічного ефекту. Найбільш характерна для них функція виділення прямої мови й цитування [2]. Учені вважають, що парні коми (лапки) є еквівалентами дужок. Для позначення прямої мови в англійському дискурсі використовують як подвійні, так і звичайні одинарні лапки, напр.: «*t you be more careful?*» (57, р. 192); «*said, do you feel any loyalty ...*» (54, р. 63); «*Sleep,*» *she says, and noiselessly scurries out* (54, р. 147); «*with me,*» *he said* (53, р. 91); «*things that would come ...*» (51, р. 104).

Лапки використовують для репрезентації стилістичного ефекту, напр.: *In spite of his largely disqualifying prejudice he was what my mother would have called 'a gentleman'* (53, р. 25) Лапки зазвичай не семантизують силенціального ефекту, але можуть бути допоміжним елементом у певних нестандартних ситуаціях. У разі парцеляції незакриті лапки можуть свідчити про обірваність репліки, паузу, напр. «*no, no*».

Крапка з комою також є граматикалізованим знаком [3, 4, 15]. Знак має властиве йому граматико-синтаксичне значення, що позначає паузу, напр.: *He gave no sign of wanting to touch or kiss me; if he accidentally touched me he said, 'Excuse me, I'm sorry'* (53, р. 144); «*No*», *she protested; 'no Denis*». Цей знак вживають і в англомовному художньому дискурсі в описах різного змісту, напр.: *And the words of London fascinated me – the stacks of newspapers and magazines, sheets of advertisements in the windows of the tobacconists and newspaper shops, the names on the buses, the street signs, the illuminated advertising signs,*

the menus chalked on the blackboards outside the humble Transport Cafés – Giant Toad and Two Veg, Shepherd's – the posters in the underground stations and the graffiti in the public lavatories and road tunnels; the numerous bookshops and libraries (53, p. 26).

Завдяки **дужкам** актуалізується вагомий експресивний і смисловий внесок у зміст висловлювання. В англomовному художньому дискурсі вживають як квадратні, так і фігурні дужки, напр.: «*At ten o'clock that night, Chipmunk [an interpreter] and Super-C came with drawn pistols and told me they would show me what happens to spies...*» (49, p. 121); *In reply I ran the story from the News lobby correspondent in Westminster} the Under Secretary for Defense (Navy), Sir Forbes Pym-Smith, said Royal Navy personnel had been carried aboard Merchant Navy vessels but never for any clandestine purpose* (58, p. 174).

Віргула в художньому дискурсі є знаком кінця рядка. Її використовують рідко в сучасній англomовній художній літературі, напр.: *I began, 'He disappeared in the dead of winter / The brooks were frozen...'* (53, p. 78).

Паузальна природа віргули є, без сумніву, просодично вагомою, що об'єктивує потреба виразного читання. Віргула може бути подвійною (//) або звичайною (/), напр.: *In // deed I dreamed. Indeed // I dreamed. Hark / Hark / the dogs do bark / the beggars are coming to town / some in rags / some in bags / and some / in velvet gown /* (53, p. 157).

Знак оклику свідчить про експресивний характер мовлення (63, с. 371). Наприклад, *I was rapturous. 'Oh! Auden!'* (53, p. 78); *(!!!)* (59, p. 277).

Питальні за формою та емоційні за змістом (на кшталт страху, подиву, гніву) **речення** можуть мати в кінці знак оклику, а не запитання [2]. Запитальні, експресивно марковані речення використовують для одержання інформації, висловлення прохання або спонукання до дії, напр.:

«*May I ask, ma'am ...what is the place?*» (56). Короткі паузи корелюють зі знаком запитання: «*So?*» (64). «*What did you learn from the orientation video?*» (57). Функції гіпєфори та квазізапитання є гетерогенними за призначенням і гомогенними за формою, тому що знак запитання вживають паралельно в обох ситуаціях, напр.: «*Who ...who's there? Come out, or we shall call the police*» (72, р. 89); («*Can you see – ?*») (59, р. 302). На відміну від гіпєфори (реального запитання) риторичні запитання імплікують відповідь, що впливає з контексту або досвіду, напр.: «*Leave me*» (*alone?*) (59, р. 256). Комплексне використання дужок, курсиву й редунованих знаків свідчить про емоційний стан персонажів. Напр.: *And the thought was: (!!!, DICK!!!)* (59, р. 95).

Знак запитання та **знак оклику** є граматиалізованими знаками в умовах діючої просодичної паузи. У комбінації з трьома крапками й під час редунованості ці знаки можуть імплікувати силенціальний ефект, напр.: *Fire ...!* (51); *And do you know ...?* (51); *'You were here this morning, and I was speaking to you about a price ...?'* (51); *'Madame Keyne,' said the serious-looking young woman with the short red hair, 'they have a curtained women's alcove inside ...?'* (51); *Oh, but you've already got your glasses ...?* (51); *But you say I should not have any trouble finding him ...?* (51); *Who do you want ...?* (54).

Граматику речень фіксують на письмі. Їх просодіку позначають граматиалізованими пунктуаційними знаками. До знаків позначення фонетичної паузи належать *крапка, крапка з комою, двокрапка, тире, знак запитання, оклику, дужки та лапки*. **Тире** свідчить про довге мовчання перед словом, на якому фокусують увагу, його використовують у стилістичному засобі апосіопези, комбінують із заповнювачами (*time fillers*) на зразок *er, ugh, well, so* [3, с. 278–279]. Вибір пролонгованих тире є прерогативою

нараторів. Поширене довге тире з аплікацією силенціального ефекту, напр.: «— *and I wish to hell you'd just come right out and tell us why you don't believe me*», *Marry added* (61, p. 174).

Вживання трьох крапок може свідчити про обривання тексту, скорочення його з огляду на економію зусиль і засобів подальшої пролонгації. Поряд із просодичним цей знак набуває емотивного значення.

Три крапки в разі позначення переліку мають граматичне значення паузації та є аналогом коми, напр.: *There was the blast of enemy fire... the destruction of the valuable equipment... the slow process of shredding the secret documents... the chaotic attempt to burn them... the aborted dumping... Hodges' death... the boarding* (49); *I felt, however, that the storyteller of Battersea were quietly arranging their own revolution, even without thought of past uprisings... the Picts and the Scots... the Angles... the Saxons... the Romans of Londinium...* (53, p. 31); *Crystal Palace, High Wycombe, Tooting Bec, Wandsworth...* (53, p. 36); *'There's Deutsch, of course... and Michael Joseph... and Calder...'* (53, p. 40); *The greatest with Joyce, Yeats, T. S. Eliot...* (53, p. 40); «*I ran this off the Internet while you waited at my gate. It's a complete record of every mention of your name. Newspapers, magazine interviews, TV transcripts...*» (52).

Три крапки семантизують хезитацію в англomовному художньому дискурсі, напр.: *Norema, who loved wonders (and who had been given many wonders by this woman) said, 'Yes, I ... all right. I'll ...'* (51); «*Then I was taken back to the interrogation room... They asked me if I knew I was responsible for the lives of my crew, and I answered 'yes' ... and told me them they had murdered one of my men... I received a blow that sent me across the room for that statement* (49). Як і тире, три крапки використовують для семантизації мовчання в діалогічному, монологічному мов-

ленні, мові автора та дійових осіб, напр.: ‘... *entirely a good idea, my boy*’ (63); *We ... I need to film you* (57); ... *It was the end of the world* (65); «*Yeah, well ...*» (61, р. 21). Три крапки можуть позначати просодичну паузу, корелюючи з граматичним переліком, та номінувати силенціальний ефект. Крапки також свідчать про обірваність репліки й корелюють з емоційністю мовлення, напр.: «*The fuel pump... she began timidly. «The fuel pump will go another three miles,» Jack said shortly* (59, р. 74); «*I told her we stopped taking American Express at the end of the season last year, but she won't ...*» (59, р. 78); «*Yes ...*» (59, р. 85); «*... Daddy is going to be all right ... all right ... don't worry ... Daddy is going to be all right*» (61, р. 301). Три крапки означають уточнення, пошук необхідного слова, напр.: «*What ... what sort of information?*» *Silver had said* (58); «*Oh ... I'm Martin, by the way. Martin Taylor. I live just up there. Happy Christmas*» (58); «*You must be a little more ... specific*», *said Mr. Newell, moving over to stand beside his wife* (58); «*What ... what did Tony tell you, Danny?*» (59, р. 339); «*You can't actually believe...*» (61, р. 197); «*Year. I understand ... I guess*» (61, р. 191); «*So ... what're you saying?*» (61, р. 315); «*You see ...*» (58). Функцію замітника виконують різні пунктуаційні знаки (три крапки, продовжене тире, астериск/зірочки (***) тощо) для позначення табуйованих, засекречених, соціально-непристойних референтів [20], напр.: *You don't think they're a bit ... jealous?* (63); *It's difficult to explain but ... well, for one thing, he's still a G.I. in a way* (63); *Inside of six weeks, there was not a house in B — — where he was welcome.*

Поліаспектність графічних знаків об'єктивує їх поліфункціональність. Зазвичай тире позначає паузу (граматико-синтаксичне виділення в разі уточнення), а три крапки – мовчання-хезитацію, напр.: *You start with a value – an ideal human being – that is the result of so many real people and*

imagined people's real and imagined actions, and then try to say the people are a result of this value ... I mean ... well: let me tell you another tale of my time with the Rulvyn (51).

Графічні знаки, що позначають мовчання, є вторинними одиницями, дериватами, чим уподібнюються в своїй еволюції вербальним знакам. Не лише еволюційні зміни, динаміка становлення, а й значущість ситуативного навантаження споріднює вербальні та невербальні знаки, слугує їх інтеграції в комунікативному процесі. Емоційне й естетичне навантаження залежать від гармонійного поєднання звукової та графічної реалізації. Семантичне навантаження пунктуації експлікують ситуація та психологічний стан мовця.

Вихідною для графічних знаків є синтаксична функція роздільного позначення сегментів речення. Ці знаки почали своє буття як синтаксичні маркери позначень меж слів і речень. За даними автентичних лексикографічних джерел, пунктуаційні знаки (від лат. «*punctus*» – крапка) слугували для відділення слів та речень. Знаки синтаксичного виділення, або пунктуаційні знаки, використовують на письмі, щоб поділити відрізки на фрази та речення.

В англomовному дискурсі знаки пунктуації виконують граматико-синтаксичну функцію. У середині речення вживають кому, крапку з комою, тире, дві крапки, три крапки, відомі як внутрішньофразові знаки. У кінці речення в англomовному художньому дискурсі використовують такі знаки, як крапка, знак оклику, знак запитання, редульковані знаки оклику й запитання з крапками, три крапки, тире або міжфразові знаки.

Функції пунктуації з часом розширюються в лінгвістиці. Зростає інтерес до осмислення нестандартного вживання графічних знаків, їх семантичного навантаження, прагматично-комунікативної орієнтації. Еволюція графічного позначення сприяла універсалізації та інтернаціоналі-

зації знаків пунктуації щодо змісту й вираження. Ці немовні універсалії зближують і збагачують фонди понять різних мов та слугують кращому розумінню невербальних елементів. Оскільки в писемному дискурсі немає фонетичних характеристик, а графічні засоби на позначення мовчання та паузи омонімічні, ці явища-кореляти ідентифікують комунікативне мовчання, що вбирає в себе просодичні й смислові характеристики: план вираження – паузу, план змісту – силенціальний ефект.

Ідентифікацію графічних знаків у писемному дискурсі фасцилізують за допомогою лексичних експлікаторів, що коментують функціонування графічних знаків як вербальних маркерів силенціального ефекту. Валідними в такому разі є вербалізатори на зразок *faded out, thought of something, paused, never thought of, stopped, chuckled nastily, fell silent*, напр.: «*I said –* » *His voice faded out. He tried again, «I said –». Say... I just thought of something. «I know. But as to why —» He shook his head slowly and ponderously. «Milton Ashe's thoughts of you —» he paused. «Have you even given him a chance?» – «How could I? I never thought that —» — «Exactly!».* «*There is something – that is, perhaps, you can —» He stopped. «What... what —» Borgert chuckled nastily. «I said that —» Herbie fell silent* (44).

Кодові системи (вербальна та паравербальна) доповнюють, уточнюють повідомлення, емоційно забарвлюють нарацію, додаючи експресивності й переконливості. Візуальне мислення допомагає ментальним процесам. Графічні знаки, що позначають мовчання, з огляду на їх комплементарне поєднання в тексті із засобами параграфеміки є відхиленням від стандартної «графічної норми». До засобів параграфеміки, що є своєрідним «каталізатором графіки мовчання», належать капіталізація малих літер і декапіталізація великих, пунктуаційні знаки й графічне підкреслення (із притиском) мовних одиниць. Такі одини-

ці, як *X*, *Y*, *Z*, можуть корелювати з неназваними об'єктами з огляду на їх секретність або малозначущість, наприклад вживання літери *N* замість назв провінціальних міст [34, с. 64].

Графічні знаки вбирають у себе риси цілих епох, можуть набирати різної форми, змінювати своє значення та бути запозиченими так само, як і лексичні одиниці. Із плином часу знаки змінюють функції, відбувається їх перегрупування; один і той самий знак може належати до більше ніж одного угруповання. Знаки пунктуації, членуючи текстові блоки на складові, імплікують авторський емоційний стан, підтекст, ритміку мовлення. Омонімія графічних знаків очевидна з огляду на однакову наявність вихідних та похідних форм, з одного боку, та первинних і вторинних функцій – з іншого. Вторинні функції позначають невербальні й вербальні екстеріоризатори силенціального ефекту. Невеликий за обсягом корпус графічних знаків має потенційно адаптивну силу, що проявляється у феномені їх поліфункціональності, наявності семантичних та синтаксичних функцій, реалізовуваних як окремо, так і сумісно. Для графічних знаків базовою функцією є членування синтагм. Семантична функція графічних знаків екстеріоризує емоційний стан мовця. Вторинну функцію графічних знаків експлікують у текстах за допомогою релевантних до ситуації номінацій. Експлікацію знаків мовчання як екстеріоризаторів силенціального ефекту детермінують тенденції лінгвістичної науки – преференції вчених, іманентність мовної системи й еволюційні процеси метазнаків.

3.6 Методи пізнання комунікативного мовчання

Природа та функціонування силенціального компонента є об'єктом пильної уваги вчених гуманітарних і негуманітарних студій. Аналіз онтології силенціального ефекту, термінологічної репрезентації його метазнаків надзвичайно актуальний з огляду на перспективне розширення парадигми знань із семасіології та осмислення когнітивно-семантичного континууму. Когнітивно-дискурсивний аналіз препарує осмислення теорії комунікативного мовчання.

Невербальна поведінка людини свідчить про її психологічний стан, а мовчання як силенціальний знак є стратегічним компонентом мовчазної поведінки людини. Як феномен невербального спілкування мовчання виконує комунікативну, перцептивну й інтерактивну функції. Мовчання пов'язане з нормами поведінки соціуму, потребує певних навичок і вмій. Комунікативну діяльність мовці реалізують в умовах інтегративної дієвості факторів: вербального, невербального та екстралінгвістичного.

У лінгвістиці зростає цікавість до дискурсивного аналізу тексту, що розглядають як комплексне утворення, не зведене до механічної суми його складових частин. Учені вважають, що дискурс не обмежується рамками мовного висловлювання, а спрямований на конкретного адресата та зумовлює його реакцію, що зароджується в комунікативній ситуації, спільній для адресата й адресанта.

Аналіз когнітивної семантики базових метазнаків мовчання на матеріалі лексикографічних джерел вважаємо правомірним з огляду на їх автентичну експлікацію зазначеного концепту. Валідним також вважаємо звернення до ілюстративного матеріалу, що гарантує комплексний системно-функціональний підхід до об'єкта дослідження, а

також функціональний підхід до семантики мовних одиниць, актуальний і дієвий на сьогодні.

Поява нових жанрів, книгодрукування, стандартизація значно розширили арсенал графічних знаків та їх спеціалізацію. Виникнення писемності привело до розширення парадигми знаків семіотики. Зі створенням писемності графічні знаки почали зберігати історію та доносити її до наших днів. Знання символіки стає інтелектуальною базою, що належить до когнітивної сфери діяльності людини. Звукове та письмове мовлення базуються на одному коді, що можна виявити способом адекватного інтерпретування. Графічні знаки актуалізуються як синтаксичні межові маркери слів і речень, проте їх корпус та функціонування змінюються під впливом дієвості екстралінгвальних та лінгвальних факторів. Внутрішня форма графіки об'єктивує інтернаціональний характер пунктуаційних знаків. Графіці мовчання властива інтернаціоналізація. Англійська графіка має спільні та відмінні риси з українською пунктуаційною системою. В англійській пунктуації до цього часу немає чітких правил графіки, неуніфіковані пунктуаційні знаки фіксують у лексикографічних джерелах. Для графічних систем характерні універсальні закони еволюції: на них впливають фактори регулярності, аналогії, економії. Як і вербальні знаки, графічні знаки можуть запозичуватися з інших семіотичних систем.

3.7 Перекладознавство vs лакунарність

Перекладу як процесу й результату спілкування властиві поліфункціональність, полімодальність, поліаспектність на міжмовному та міжкультурному векторах. Науковці виокремлюють більше ніж п'ятдесят функцій

перекладу. Однією з основних є трансформаційна – переклад вихідних оригінальних одиниць засобами мови транслятора. Дієвим є принцип *Tertium Comparationis* – семантичне вираження одиниць корельовальних мов. Маркерами референтів є вербальні й невербальні засоби діади НО :: КО. Серед останніх спрацьовують лакуни в модусах мови, мовлення, мовленнєвої поведінки. Априорі об'єктами перекладознавства є не лише НО та КО, а й лакуни – третій об'єкт перекладацької науки. У сучасній методології дослідження діаду витісняє триада: НО, КО, лакуни.

Лакунарність пронизує всі модуси (мови, мовлення, мовленнєвої діяльності), когнітивні зусилля, трансфери. Наприклад, в українській та англійській мовах немає категорії двоїни, в українській – артиклів, в англійській – категорії граматичного роду. У мовленні спрацьовують лексична лакунарність, граматичний еліпсис, з'являються екстеріоризатори, маркери, дескриптори лакун і графічні відповідники, лакуни.

Імплікована семантика спрацьовує в психологічних ситуаціях на зразок *attention span* («прослухав», «не почув»), *linguistic shock* («забув слово», «*short of words*»), у комунікативній поведінці («*poor manners*», «погані манери»), появі аграматичних норм («*poor grammar*»), алогічному омовленні думок («*discrepancy*», «*deterioration*», «*lost in thoughts*»); в епідигматиці – в семантичних та формальних девіаціях (*hard* :: *hardly*). Лакунарність властива й феномену створення абсурдів і нонсенсів в анекдотах, веселих, дотепних і недотепних жартах, недоречних, неочікуваних висловлюваннях. Пор.: *жінка з нічого може зробити салат, трагедію та зачіску* (алогічне розширення лінійного ряду); *veni, vidi, vici* – *прийшов, побачив, помовчи* (інтерлінгвальне несерйозне вкраплення); у загадках: *Яка хата може перескочити коня? – Ніяка. Хата не стрибає*

(недоречне запитання); *Наречена біля вітваря: «Нарешті». Наречений: «Зарано! Запізно!»* (суб'єктивне бачення); *He gave her a look you could have poured on waffle* – *Вона ошпарила нас своїм поглядом* (метафорична образність); *To love oneself is the beginning of a life-long romance* (O. Wilde) – *Самозакоханість – це початок пожиттєвого роману* (специфічне тлумачення).

Лакунарність спрацьовує в наївній і науковій картинах світу. У наївній картині світу *лакуна* позначала водойми, пор. англ. «*lake*». На сьогодні зазначена лексема має ряд синонімів. Пор. англ.: *gaps, hollows, missing places, dark spots, white places*. У минулому це слово семантизувало «озеро», «болото», «поселення на болоті», «горище». Грецькі витоки зберігаються в лексемі *лаконічний*. Жителі Лаконії (спартанці) вміли говорити стисло. До речі, на їх честь назвали манеру подавання інформації. Із часом слово *lacunae* «цивілізувалося», забуло семантику «води» та «болота», знайшло свою нішу в науковій царині. Лакунарність розпізнають на синтаксичних паралелях мов, наприклад відсутність дієслівних комплексів *gerund, participle* в українській мові. Лакунологія також спрацьовує на частиномовних просторах. Пор. відсутність еквівалентів у корелювальних фраземах англ. *to talk nineteen to the dozen* – *товкти воду в ступі*; *to be in two minds* – *нерішучий*; *like two peas* – *схожі, подібні, як дві краплі води*; *a small rain lays grey dust* – *із малої хмари великого дощу не буває*. Адекватність перекладу в наведених прикладах спрацьовує із залученням часткової еквівалентності.

Об'єктами лакунології є не лише культурами та лінгвореми, а і явища народної етимології. У псевдоетимології актуальний принцип «нового бачення» зовсім не наукового тлумачення. Пор.: укр. *графин* – *чоловік графині, хлопчик* – *маленький кілер*; рос. *петух* – *куратор*.

Семантичні лакуни спрацьовують у словах, реченнях, ситуаціях та жанрах. Лакуни дотичні до несерйозних афористичних текстів. Поспіль вживають стилістичні прийоми, дієвою є функція креативності. Пор. англ.: *Love me, love my dogs/and their smell. Love me/and love my alma mater. Love me/and love my friends in need.*

Лакунарність спроявляється в порушенні синтаксичної послідовності, наявності зворотних епітетів, оксиморонів, гіпербол та інших стилістичних прийомів. Пор.: *a dog of a friend, a devil of woman, a bird of a woman; open secret, darkly pure, sweet sorrow, awfully beautiful; a giant of a woman, haven't seen you for ages, violently aged.* Інконгруентні, непередбачувані лінгвістичні курйози «висміюють» канонізовані стандартні сентенції. Пор. англ.: *when I am good, I am very, very good, when I am bad, I am better; woman is at once the serpent, the apple and bellyache;* укр.: *гроші не пахнуть, бо їх відмивають; за двома зайцями поженешся, а одного застрелиши; баба з возу – й вовки ситі; мовчання – єдина річ із золота, що не визнають жінки.* Проблема лакунарності асоціює з когнітивно-комунікативною діяльністю як засобом переоцінювання, перевираження та коригування інформації. Лакунарність адгерентна до категорії негації з її імпліцитними, експліцитними та шкальними чинниками. Пор.: англ. *father – fatherless, understand – misunderstand, order – disorder;* укр. *недоречний, недобитий.*

Пустот не вимірюють, але їх екстеріоризують за допомогою дескриптивних семіотичних знаків. У писемному мовленні значущим є текст, в усному – пауза, інтонація, міміка, жест. Лакунарним є комунікативне мовчання, пусте за формою, але наповнене за змістом. У перекладознавстві лакунарність – це прояв неспівмірності культур і мов, розбіжності тих чи інших реалій упродовж комунікації. Відмінності не існують окремо, лише контакт

з іншими культурами в процесі порівняння свого з чужим надає чинникам статусу диференціальних (національно-специфічних) ознак. До основних ознак лакун належать незрозумілість, незвичність, екзотичність, чужорідність незнайомих понять.

Лакуни зазвичай мають нульову екстеріорізацію. Про розкриття сенсу лакуни свідчить її заповнення [26]. Зміст лакуни заповнюють способом запозичення-транслітерації, пор.: англ. *gastropub* – укр. *гастропаб*. Лакуну можуть компенсувати за допомогою еквівалентного замінування, пор.: англ. *earworm*; укр. *нав'язлива мелодія* (неологізм). Лакуни неології спочатку відтворюють описово, пізніше – за допомогою еквівалентів, напр.: англ. *man cave (a room or space (as in a basement) designed according to the taste of the man of the house to be used as his personal area for hobbies and leisure activities)* можна перекласти укр. «барліг», «святая святих» залежно від контексту й прихованої імпліцитної конотації.

На сьогодні в англійській мові з'являються лакунарні лексичні інновації, що виходять за рамки традиційних способів вербокреації, пор.: англ. *B4, B2B, B2C, CYL8R, dotcom, 4U, eco-friendly, Eurocrat, G7, G8, 3G, Gen X, Gen XL, Gen Y, l8, sk8, 2night, X-press, X-tra*.

Лакуни – це «комунікативні нулі» в дзеркалі іншої культури, нульові відображення неіснуючих специфічних елементів: реалій, етнонімів, ксенонімів. У мові-трансляторі лакуни є опозицією «безеквівалентної лексики». Лакуну виявляють зіставленням з аналогічним прототипом, це нуль на місці очікуваної одиниці. Виникнення тезаурусної лакуни – це, можливо, результат, обумовлений недостатньою кількістю або різноманітністю інформації, що проходить через асоціативно-вербальну мережу цієї індивідуальності. Лакуни фіксують під час порівнювання та реконструювання чужої мови й незнайомої культури.

Порівняння з ідеальною мовою під час знаходження «*tertium comparationis*» дозволяє виявити парадигматичні, синтагматичні та когнітивні лакуни, що відображають національну специфіку корелювальних мов, їх ментальність і культуру.

Лінгвістичний лакунікон – це реєстр лакун у міжмовній картині світу, завдяки яким стає можливим розуміння культур за ключовими словами. Делакунізація сприяє розумінню культур. Окремі слова, уривки одного тексту в іншому (*інтексти* в термінології Пеетера Торопа) можуть бути лакунарними для онтогносеологічного буття [37].

Переклад розглядають як процеси декодування, лексикалізації – заповнення лакун. Усі інновації на рівні словникового складу мови потенційно вважають дзеркалом, у якому можна розгледіти лакуну.

Складними для перекладу можуть бути комунікативні та номінативні одиниці, що в міжмовному зіставленні відрізняються інтенсивністю семантичного наповнення, пор.: укр. «Друг» і англ. «*Friend*». Коли американці говорять про будь-кого «*He is my best friend*» («Він мій найкращий друг»), то ми в кращому разі можемо зробити висновок, що імплікована пропозиція цього виразу в лінгвокультурі така: «Він порядна людина, й ми знайомі давно». Того, що відповідає дружбі в нашому розумінні, просто немає в багатьох культурах. До наших друзів ми можемо звернутися за допомогою, й вони зобов'язані, у свою чергу, її надати [14]. Навіть за однакового лексикограматичного складу певних атрибутивних сполучень їх сприйняття відрізняється в носіїв різних мов. Наприклад, не випадково, що німецьке конструювання *zärtliches Schweigen* (укр. «ніжне мовчання») не перекладають дослівно як «німа ніжність». Авторські епітети, несподівані порівняння привертають увагу читача, тому

перекладач прагне штучно зберегти параметри відтворюваності. Лакуни елімінуються вербально чи невербально, пролонгований темпоральний шлях можна вимірювати роками. Лакунарність – це діасинхронічне явище. Сиквели книг, численні екранізації є прототипічними копіями, делакунізаторами, реліктовими артефактами та пародіями. Наприклад, «Казино Рояль» 1967 року. Інтратекстове продовження (sequel) – це своєрідні спроби елімінації семантичної лакунарності. Артефакт в інтексті, в якому можна знайти лакуни, є неповним щодо свого реального або віртуального прототипу. Перешкоди під час переходу від національно-специфічних елементів однієї культури до іншої можуть кваліфікувати як культорологічні лакуни. Порожні мовні лакуни проявляються ідіоматично в мовних системах. Лакуни перекладу – це результат невдач не лише на формальному, а й на когнітивному рівні. Зокрема, хибний вибір квазіідеї вихідного тексту призводить до спотворення змісту та «недоперекладу» похідного тексту. Павло Грабовський наочно ілюстрував складність визначення правильного еквівалента, описуючи переклади Шевченкових творів (1897 р.) майстром слова: «Він (Т. Г. Шевченко) переписував український текст московською вимовою, поки се легенько було робити, а якщо починав спотикатися, так зараз знаходив собі раду – не морочився довго: або лишав українські вирази зовсім без перекладу, або викидав цілі уступи та сторони, або на місце першотвору підставляв смілою рукою власні вигадки: робив – скажемо іншими словами – те саме, що робили й попередні московські перекладачі творів Шевченкових, та лише робив ще гірше, ще недотепніше» (Павло Грабовський. «Московські переклади творів Шевченкових» (1897 р.)).

Важко декодувати вихідну одиницю, не перетворюючи слово на квазіодиницю, що втратила своє семантичне наповнення (англ. *black vision* (тимчасова втрата

зору) – укр. *туш для вії*). Комунікативний вислів «*Kinder, Küche, Kirche*» можуть інтерпретувати, помилково перекодувати або розтлумачити іншими квазікомунікативними одиницями, транспонувати (передати план змісту) багатовекторно. Такі лакуни можуть мати інтертекстуальне продовження на зразок *Kinder, Küche, Kirche, Kleider*. В інтексті можуть переважати елементи вираження (перекодувальні елементи) чи елементи змісту (транспонувальні змістові зв'язки між текстом і джерелом) [37, с. 196]. Текст-оригінал у перекладі може перетворюватися на квазітекст одного рівня, якщо вихідні тексти є метаграмами, шарадами, анаграмами, логографами, ліпорамами тощо. Одним із найбільш чудових прикладів ліпограм є роман Ернеста Вінсента Райта «*Gadsby*» (1939 р.), що не містить у собі слів із буквою «e».

Викликом для перекладачів і завданням формального перекодування нині стала логологія – нова рекреаційна лінгвістика, що вивчає мистецтво складання різних форм математичних загадок і складних лінгвістичних текстів, що репрезентують різні форми мовної гри: ліпограми (без певної літери), ребуси, шаради й паліндромі. Наочною є ілюстрація ліпограми американського вченого, лінгвіста та логолога Роса Еклера «*Mary Had a Little Lamb*», який створив на основі цього вірша ліпограми, що не містять літер S, A, H, T, і E. В останньому вірші він використав лише половину алфавіту.

Original: Mary had a little lamb,
Its fleece was white as snow;
And everywhere that Mary went,
The lamb was sure to go.

He followed her to school one day;
That was against the rule;

It made the children laugh and play
To see the lamb in school.

Without «A»:

Polly owned one little sheep,
Its fleece shone white like snow,
Every region where Polly went
The sheep did surely go;

He followed her to school one time
(Which broke the rigid rule);
The children frolicked in their room
To see the sheep in school.

Without «E»:

Mary had a tiny lamb,
Its wool was pallid as snow,
And any spot that Mary did walk
This lamb would always go.

This lamb did follow Mary to school
(Although against a law).
How girls and boys did laugh and play
That lamb in class all saw.

Without «H»:

Mary owned a little lamb,
Its fleece was pale as snow,
And every place its mistress went
It would certainly go.

It followed Mary to class one day,
It broke a rigid law.
It made some students giggle aloud
A lamb in class all saw.

Without «S»:

Mary had a little lamb
With fleece a pale white hue,

And everywhere that Mary went
The lamb kept her in view.

To academe he went with her,
Illegal, and quite rare;
It made the children laugh and play
To view the lamb in there.

Without «Т»:

Mary had a small lamb,
His fleece was pale as snow,
And every place where Mary walked
Her lamb did also go.

He came inside her classroom once,
Which broke a rigid rule
How children all did laugh and play
On seeing a lamb in school!

**Without half
the letters
of the alphabet:**

Maria had a little sheep,
As pale as rime its hair,
And all the places Maria came
The sheep did tail her there.

In Maria's class it came at last,
A sheep can't enter there.
It made the children clap their hands
A sheep in class, that's rare.

(Willard R. Espy)

Лакуни – це специфічні семіотичні нульові знаки поверхневої структури конструювання плану вираження, але з планом змісту. Лакуна виникає в момент біфуркації нового смислу та передує виникненню реконструюваної нової лексичної одиниці, ситуативно, вербально чи графіч-

но маркованої на інтерлінгвальному й інтралінгвальному рівнях корелювальних мов. У науковій картині світу, а саме в курсі теорії та практики перекладу, вважаємо доцільним фокусувати увагу на трьох об'єктах перекладацької практики – тріаді номінативних, комунікативних одиниць і лакун.

Список використаних джерел

1 Анохіна Т. О. Семантизація категорії мовчання в англomовному художньому дискурсі : монографія / Т. О. Анохіна. – Вінниця : Нова книга, 2008 – 144 с.

2 Арнольд И. В. Эквивалентность как лингвистическое понятие / И. В. Арнольд // Семантика. Стилистика. Интертекстуальность. – Санкт-Петербург : изд-во Санкт-Петербургского университета, 1999. – С. 39–54.

3 Арнольд И. В. Стилистика современного английского языка (Стилистика декодирования) / И. В. Арнольд // Учебное пособие для студ. фак. и ин-тов иностр. яз. – Ленинград : Просвещение, 1973. – 301 с.

4 Арутюнова Н. Д. Язык и мир человека / Н. Д. Арутюнова. – Москва : Язык русской культуры, 1999. – 896 с.

5 Арутюнова Н. Д. Феномен молчания / Н. Д. Арутюнова // Язык о языке : сб. статей / под общ. рук. и ред. Н. Д. Арутюновой. – Москва : Язык русской культуры, 2000. – С. 417–436.

6 Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики : підручник / Ф. С. Бацевич. – Київ : Академія, 2004. – 344 с.

7 Безуглая Л. Р. Значимое молчание в системе прагматической импликации / Л. Р. Безуглая // Вісник ХНУ. – Харків : вид-во ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2004. – Вип. 636. – С. 47–49.

8 Безуглая Л. Р. Непрямой дискурс как сфера реализации прагматической импликации / Л. Р. Безуглая // Матеріали Мат. міжнар. наук.-метод. конф. «Ювілейні четверті Каразінські читання, присвячені 200-річчю ХНУ»: Людина. Мова. Комунікація. – Харків : вид-во Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна, 2004. – С. 33–35.

9 Белова А. Д. Лингвистические аспекты аргументации / А. Д. Белова. – Киев : Астроя, 1997. – 310 с.

10 Богданов В. В. Функции вербальных и невербальных компонентов в речевом общении / В. В. Богданов // Языковое общение: единицы и регулятивы : межвуз. сб. научн. труд. – Калинин : Калининский гос. ун-т, 1987. – С. 18–25.

11 Бюлер К. Теория языка. Репрезентативная функция языка / К. Бюлер ; пер. с нем., общ. ред. и коммент. Т. В. Булыгиной, вступ. ст. Т. В. Булыгиной и А. А. Леонтьева. – Москва : Прогресс, 2000. – 528 с.

12 Ваврищук И. А. Пунктуационная подсистема драматургического текста (на материале англоязычной драмы конца XIX и XX ст.) : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04 / И. А. Ваврищук. – Одесса, 1999. – 160 с.

13 Введенская Л. А. Культура речи / Л. А. Введенская. – Ростов на Дону : Феникс, 2002. – 448 с. – (Серия «Учебники, учебные пособия»).

14 Вежбицкая А. Сопоставление культур посредством лексики и прагматики / А. Вежбицкая. – Москва : Языки русской культуры, 2001. – 272 с.

15 Горелов И. Н. О вербальных и невербальных составляющих речевого поведения / И. Н. Горелов // Вопросы психологии. – Москва : Ин-т языкознания АНРФ, 2003. – Вып. 1. – С. 13–18.

16 Гранько Н. К. Емоції у психології та лінгвістиці / Н. К. Гранько // Лінгвістичні й дидактичні проблеми

іншомовної комунікації : вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. – Харків : Константа, 2002. – Вип. 567. – С. 243–250.

17 Дворжецкая М. П. Паузы / М. П. Дворжецкая // Текстовая перспектива языковых единиц. Проблемы текстуальной лингвистики. – Киев : Высшая школа, 1983. – С. 25–28.

18 Загнітко А. П. Теоретична граматика української мови. Синтаксис / А. П. Загнітко. – Донецьк : ДонНУ, 2001. – 662 с.

19 Загнітко А. П. Імплікація як тип мовленнєвої комунікації / А. П. Загнітко // Функціональна лингвістика. Язык. Человек. Власть. – Ялта, 2001. – С. 84–85.

20 Инубуси Йоко. Феномен молчания как компонент коммуникативного поведения : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.02.19 / Йоко Инубуси. – Москва : Накра Принт, 2003. – 24 с.

21 Карасик В. И. Язык социального статуса / В. И. Карасик. – Москва : Гнозис, 2002. – 333 с.

22 Корольова А. В. Типологія нарративних кодів інтимізації в художньому тексті : монографія / А. В. Корольова. – Київ : Вид. центр КНЛУ, 2002. – 267 с.

23 Кочерган М. П. Загальне мовознавство : підручник / М. П. Кочерган. – Київ : Академія, 1999. – 288 с.

24 Лисичкіна І. О. Паузація реклами як фактор часової компресії / І. О. Лисичкіна // Треті Каразінські читання : методика і лінгвістика – на шляху до інтеграції. – Харків : Харківський нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна, 2003. – С. 99–101.

25 Лурия А. Р. Язык и сознание / А. Р. Лурия. – Москва : Изд-во МГУ, 1979. – 319 с.

26 Марковина И. Ю. Культура и текст. Введение в лакунологию: учеб. пособие / И. Ю. Марковина, Ю. А. Сорокин. – Москва : ГЭОТАР-Медиа, 2010. – 144 с.

27 Олікова М. О. Sociolinguistics : навч. посібник / М. О. Олікова. – Київ, 1997. – 144 с.

28 Олікова М. А. Особенности перевода лимриков / М. А. Олікова // Вісник Сумського державного університету. Філологічні науки. – Суми: СумДУ, 2004. – № 4 (63). – С. 97–102.

29 Орехова Н. Н. Пунктуация и письмо : монографія / Н. Н. Орехова. – Ижевск : Изд. дом «Удмурдский университет», 2001. – 216 с.

30 Почепцов Г. Г. Молчание как речевой акт, или how to do things without words / Г. Г. Почепцов. – Минск : МГПИИЯ им. М. Тареза, 1985. – Вып. 252. – С. 43–52.

31 Пузанова О. В. Прагматика и семантика умолчания : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04 / О. В. Пузанова. – Санкт-Петербург, 1998. – 201 с.

32 Селіванова О. О. Актуальні напрямки сучасної лінгвістики (аналітичний огляд) / О. О. Селіванова. – Київ : Фітоцентр, 1999. – 147 с.

33 Селиванова Е. А. Когнитивная ономазиология / О. Е. Селиванова. – Киев : Изд-во Укр. фитосоциологического центра, 2000. – 248 с.

34 Сеничкина Е. П. Семантика умолчания и средства её выражения в русском языке : монографія / Е. П. Сеничкина. – Москва : МГОУ, 2002. – 307 с.

35 Серякова І. І. Лінгвістичний аспект невербальної поведінки / І. І. Серякова // Наука і сучасність. – Київ : Логос. – 2000. – Вип. I, част. 2. – С. 241–250.

36 Солощук Л. В. Невербальные коммуникативные компоненты в системе межкультурной коммуникации / Л. В. Солощук // Вісник Сумського державного університету. Філологічні науки. – Суми: СумДУ, 2004. – № 4 (63). – С. 170–176.

37 Тороп П. Тотальний переклад : монографія / П. Тороп ; пер. із рос. О. А. Кальниченка, О. І. Оржицько-

го ; передмова Т. Бойко, Е. Сютісте. – Вінниця : Нова Книга, 2015. – 264 с.

38 Чередниченко О. І. Переклад в добу глобалізації / О. І. Чередниченко // Актуальні проблеми перекладознавства та методики навчання перекладу : матеріали третьої Всеукр. наук. конф. – Харків : Константа, 2005. – С. 7–9.

39 Шевченко И. С. Дискурс как мыслекоммуникативное образование / И. С. Шевченко, Е. И. Морозова // Вісник ХНУ ім. В. Н. Каразіна. – Харків : Константа, 2003. – № 586. – С. 35–38.

40 Яновая О. А. Улыбка как средство реализации коммуникативного намерения (на материале английского языка) / О. А. Яновая // Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. – Харків : Константа. – 2002. – С. 261–266.

41 Kurzon D. The right of silence: A socio-pragmatic model of interpretation / D. Kurzon // Journal of Pragmatics. – 1995. – P. 55–69.

42 Unrath-Scharpenack K. «Nereknu ti to» – Indirekte «Sprechakte» des Verschweigens / K. Unrath-Scharpenack // Zeitschrift für Slawistik, 1999. – Bd. 44, № 3. – S. 286–299.

Список джерел ілюстративного матеріалу

43 Кохан В. Хто стріляв? / В. Кохан. – Ужгород : Карпати, 1988. – 190 с.

44 Asimov I. I. Robot / I. Asimov. – New York : Doubleday and Company, 1980. – 218 p.

45 Auer P. Code-Switching in Conversation / P. Auer. – London and New York : Routledge, 1999. – 345 p.

46 Barstow S. The search for Tommy Flynn / S. Barstow // Making it All Right. Modern Short Stories. – Moscow : Progress Publishers, 1978. – 456 p.

- 47 Buck P. *China Sky* / P. Buck. – New York, 1942. – 272 p.
- 48 Burges A. *Childhood* / A. Burges. – Suffolk : Penguin Books, 1996. – 57 p.
- 49 Crawford D. *Pueblo Untrigue* / D. Crawford. – New York : Pyramid Books, 1969. – 125 p.
- 50 Dahl R. *The Collected Short Storries* / R. Dahl. – Gr. Br., 1992. – 762 p.
- 51 Delany Samuel R. *Tales of Nevèrÿon* / Samuel R. Delany. – Hanover and London : Westeyan University Press, 1993. – 260 p.
- 52 Ferrigno R. *Dead Silent* / R. Ferrigno. – London : Simon&Schuster, 1999. – 307 p.
- 53 Frame J. *The Envoy from mirror city* / J. Frame. – Glasgow : Paladin, 1987. – 191 p.
- 54 Houston W. *Farewell to Manzanar* / W. Houston, J. Houston. – New York : Bantam Books, 1995. – 203 p.
- 55 Johnson A. *The Grizzly* / A. Johnson, E. Johnson. – New York : Evanston and London, 1964. – 160 p.
- 56 Golden A. *Memoirs of a Geisha* / A. Golden. – London : Random House, 1997. – 434 p.
- 57 Griffith N. *Slow river* / N. Griffith // A Del Rey Book. – New York : Ballantine Books, 1995. – 343 p.
- 58 Keen T. *Spy ship* / T. Keen, B. Haynes. – New York : Emerald Book. – p. 384.
- 59 King S. *The Shining* / S. King. – New York : a Signet Book, 1978. – 464 p.
- 60 Kinsella S. *The secret dream – world of a shopaholic* / S. Kinsella. – Great Britain : Black Swang, 2000. – 317 p.
- 61 Koontz D. *Mr. Murder* / D. Koontz. – New York : Berkley Books, 1994. – 481 p.
- 62 Limb S. *Enlightenment* / S. Limb. – London, 1997. – 394 p.

63 Lodge D. *Out of the Shelter* / D. Lodge. – Revised edition with an introduction by the authour. – New York : the Penguin group (a King Penguin), 1989. – 271 p.

64 Mason B. A. *Spence + Lila* / B. A. Mason. – New York, 1989. – 176 p.

65 McCormack M. *Crow's Reuiem* / M. McCormack. – London : Vintage, 1999. – 232 p.

66 Milligan S. *It ends with magic. A Milligan Family Story* / S. Milligan. – London : Penguin Group, 1990. – 243 p.

67 Miller H. *Rosy Crucifixion* / H. Miller. – Glasgow : Flamingo, 1993. – Volume I. – 462 p.

68 Paperny M. *The Curtain Goes Up* / M. Paperny // *Divesions*. – Alberta : Alberta Heritage, 1979. – P. 27–40.

69 Robbins H. *Desend from Xanad* / H. Robbins. – London, 1985. – 297 p.

70 Steel D. *Jewels* / D. Steel. – USA : A Dell Book, 1993. – 471 p.

71 Theroux P. *O-ZONE* / P. Theroux. – London : Penguin Books, 1986. – 547 p.

72 Uchida Yoshiko. *Picture bride* / Yoshiko Uchida. – Seattle and London : University of Washington Press, 1997. – 216 p.

73 Watkins Yoko Kawashima. *So Far From Bamboo Grove* / Yoko Kawashima Watkins. – New York : A Beech Tree Papberback Book, 1994. – 183 p.

Список джерел лексикографічного матеріалу

74 Ганич Д. І. *Словник лінгвістичних термінів* / Д. І. Ганич, І. С. Олійник. – Київ : Вища школа, 1985. – 360 с.

75 Адамчик М. В. *Великий англо-український словник* / М. В. Адамчик. – Донецьк : Стакер, 2002. – 1152 с.

76 Малишев В. Ф. *Новий англо-український та українсько-англійській словник* / В. Ф. Малишев. – Харків : Друк.

центр «Єдиноріг», 1999. – 512 с.

77 Longman Dictionary. – Barcelona, 2000. – 1668 p.

78 The Oxford English Dictionary. – London : Clarendon Press, 1961. – Vol. VII. – P. 570.

79 The Oxford English Dictionary. – Vol. X. – London : Clarendon Press, 1961. – P. 1023–1032.

80 Webster N. Webster's new universal unabridged dictionary / N. Webster, J. Lyttleton McKechnie. – Dorset & Baber, 1983. – P. 2336.

Післямова

Закони мовознавства актуальні в процесах ущільнення, адгерентності, полісемії, прагматичної когезії, бісемії, в синкретах, онтогносеологічних підходах. Лексеми *текст*, *текстовий переклад* – основні метазнаки лінгвістичної транслятології. У перекладацькій ендозоні текст, висловлення номінують комунікативні одиниці. Тексти різних каналів – це предикативні білатеральні знаки, що інтегруються поверхневою та глибинною структурами. Проблема номінативних і комунікативних одиниць полягає в їх вживанні, а мова – це складна система, використовувана в ендозоні спілкування, позначенні семіотичних знаків, творчому пошуку, наївній і науковій картинах світу.

Валоративність мови полягає в її належності до ендозони культури, засобів опису мовних знаків (метамови), семіотичної системи як головного екстеріоризатора ословлення пізнавального процесу. Проблеми, пов'язані із замовчуванням, навмисним неповним інформуванням читача, вибором варіантів, фальсифікаціями, є об'єктом перекладознавства в ендозоні творчих пошуків.

Переклад верифікує дію вічного двигуна мови в розмаїтті тенденцій епідигматики, стабільного розвитку демотивізації, десемантизації, деполіаризації. Мовознавці шанують принцип О. О. Потебні: «мову ми не будуємо, а добудовуємо».

Немає уніфікованої моделі перекладу всіх типів тексту. Природу останніх детермінують екстралінгвістичні та інтралінгвістичні чинники. Головним атрибутом перекладу тексту залишається наявність оригіналу й транслятора. Адекватність перекладу верифікують відповідним смислом, інтенціями, актуалізованими в тексті-оригіналі. Відмінність трансляторського варіанта обумов-

лена семантичним та граматичним дизайнами нової мовної системи. В інтралінгвальному перекладі тлумачення здійснюють в одномовному режимі. В іншомовному подаванні перекладу задіяний текстоцентричний підхід до корелювальних текстів. Спрацьовує синкрета онтології та гносеології: спосіб (шлях) перекладу детермінований природою референтів. Текстоцентричний підхід імплікує осмислення компаративних референтів, авторське бачення об'єкта, його детермінують дискурсивні чинники ендозони.

Авторство текстів має колективний або індивідуальний характер. Колективні автори творять, зокрема, прислів'я, загадки, а індивідуальні автори – афоризми. Колективно базові функції визначають у прислів'ях, загадках, а індивідуально – в афоризмах. Трансформація текстів у іншу культуру неможлива без лакунарності рецепції та семантичного дизайну.

Культурема, лінгворема (пустоти) породжують читачі, а труднощі перекладу (*horrors*) – розбіжності мов, цілей і змісту. Серед чинників проблемних місць актуалізуються *інтексти* (за теорією П. Торопа). У мовленні ці тексти функціонують як прикладки, інтенсифікатори цитації та алюзії першоджерел. Зазначені тексти (інтексти) модифікують інформативну й інтенсифікувальну функції.

У перекладах інтексти є підґрунтям, підказкою для тлумачення енігматичних адресатові деталей. Вони верифікують тезу: тотальний переклад виконує функції тлумачення та транспонування (відповідно *translating and translation*). Тлумачення спрацьовує в одномовних контекстах, а транспонування – в паралельному корпусі іншої мови. Спільні функції не завжди є жанродетермінуючими. Регулятивно-впливову функцію, наприклад, емпатують автори прислів'їв і реклами. Але їх розбіжності

об'єктивують інтенції впливу на читача для популярності товару, завороження адресата – бажаного покупця рекламованого референта реклами; вплинути на поведінку адресата, соціалізувати його мораль, порекомендувати кращі манери поведінки (прислів'я). Малі тексти відкриті структурно-семантичним змінам. Їх еволюція відбувається колообігом: ситуації, соціальні потреби породжують тексти, смисли генеруються та виходять за межі доменів емердженту в модусах мови, мовлення та мовленнєвої поведінки, тобто діють закони діасинхронічного буття.

Перекладач як філолог-транслятор матеріалізує трансформацію першоджерела за принципом частини замість цілого (*pars pro toto*). До терміна *тотальний переклад* належить різновид синкрети *процес + результат*, що проявляється на векторах від логічного до алогічного, від серйозного до несерйозного, від очевидного до енігматичного, від матеріалізованого до спустошеного, від етимологічних витоків до дериватів. Зазначені діади спрацьовують полюсно на лінійно-вертикальних просторах динамічного буття референтів.

Автор маркує читачів по-різному: експліцитно й імпліцитно, за іменем і без нього, в соціальних статусах, вербальними та невербальними засобами. Водночас читач залишається головною дійовою особою, незважаючи на мовні канали (внутрішньомовні й зовнішньомовні). Особливо турбуються про читача колективні автори прислів'їв. Адресанти ословлюють думки про читача по-дружньому, сугестивно навчають його манер поведінки. У перекладі діючими є словоцентричний і текстоцентричний підходи (інтерес до слів та текстів).

Наукове видання

Швачко Світлана Олексіївна,
Кобякова Ірина Карпівна,
Анохіна Тетяна Олександрівна

ОБ'ЄКТИ ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВА

Монографія

Художнє оформлення обкладинки Є. В. Нікітюка
Редактор О. В. Федяй
Комп'ютерне верстання М. Д. Немченко

Формат 60×84/16. Ум. друк. арк. 13,02. Обл.-вид. арк. 11,57. Тираж 300 пр. Зам. №

Видавець і виготовлювач
Сумський державний університет,
вул. Римського-Корсакова, 2, м. Суми, 40007
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3062 від 17.12.2007.